

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VIGGO KAMPMANN

Undervejs

VIGGO KAMPMANN

UNDERVEJS

*Artikler fra
ungdom og manddom*

FORLAGET FREMAD

KØBENHAVN 1960

*Statsminister Viggo Kampmanns bog UNDERVEJS
udsendes af forlaget FREMAD på statsministerens
50 års fødselsdag, 21. juli 1960*

Omslag: Elfelt fot.

• BENTOPTE BOGTRYKKERI

INDHOLD

	Side
Undervejs	7
Landbrugets skatter (1939)	11
Bør alle have ret til aldersrente?	25
Ligelig indkomstfordeling som mål for den økonomiske politik (1944)	29
Pristal og lønninger (1946)	49
Indtægts- og formuefordelingen under og efter krigen (1948)	54
Det kommunale selvstyre (1949)	59
God gang i genopbygningen (1949)	68
Øget produktion og beskæftigelse af afgørende betydning (1954)	72
Noget om at tabe med anstand og værdighed (1956)...	77
Før sommerferien og efter (1957)	80
De forsømte landsdele (1957)	85
Velfærdsstaten og jordrabanten (1957)	90
Videnskaben og samfundet (1957)	95
Nytårsnyet og trekanten (1957)	102
Marie Magdalene og Sofie Amalie eller fra by til land og vice versa (1958)	107
Turister og trafik (1958).....	113
Fisk og færinger (1958)	118
En protest (1959)	123
6 + 1 = 7 (1959)	128
En liden sommerrejse (1959)	133
Ad E 66 fra København til Sønderho (1959)	138
Vore arbejdsopgaver i sekstiårene (1960)	143
Bibliografi	158
Prænumerantliste	168

Undervejs

Min legeplads var stranden. Tilbageskuende var det den bedste, og om nogle år, når sentimentaliteten dukker op, vil den vel blive betegnet som den kæreste. Dengang var det blot stedet med sand, vand og sten, med livet i vandet og sivene, der kunne anvendes til så meget. Trafik og krigsvæsen spillede en stor rolle i drengens lege. Det var piger, der lavede haver i sandet. Havne, broer og møler trodsede bølger, der var store for den lille, vandet fossede gennem kanaler og sluser ned i dybe søer, og avisernes beretninger om skyttegravskrig og søslag genopstod ved stranden i landet, der blev skånet.

Min barndoms strand ligger der stadig mellem de to høfder bag citadellet, men borte er haverne, hvor garnisonens officerer hengav sig til fredelige sysler kun afbrudt af den verdenskrig, der senere blev betegnet som den første. Stranden ved Møllebugten var større som drengen og bygningsværkerne, og den blev genfundet med luft, lys og nye farver ved Fanøs vestkyst, hvor — som digteren siger — klitsandet glider lysende mod stranden, og hvor man efter storm og højvande kan finde bud fra de søfarende og landene hinsides havene. Børnene leger stadig ved stranden, og det er den voksne, der drømmer.

Var barndommens vejr mere egnet til det udeliv, som står skarpest i erindringen? Der blev dog også på det store loft udkæmpet slag, der var blodige, omend soldaterne var af papir, og her blev trafikken til lands tilgodeset. Det var med vogn og tog før de mange bilers og luftfartøjers tid, og da raketter kun var fyrværkeri. I de stille aftener gav kort og jetons, der i hjemmet sjældent blev brugt efter formålet, mulighed for selvopfundne spil, der havde træk fælles med senere handelsvarer, som Matador. Ved hjælp af terninger og kort udkæmpedes efter søndagens dyster på sportspladsen over for barndomshjemmet turneringer med pointsberegninger, der hurtigt gav slutresultaterne, og senere afholdtes politiske valg med indviklede mandatfordelinger, som kun virkeligheden har overtruffet. Tal kunne bruges til meget og er jo senere også blevet det.

Avislæsning skabte megen aktivitet, og sammen med læsning af bøger satte den gang i fantasien, som frit kunne udfolde sig uden kontrol af hjemmets øvrige beboere eller af lærere, der med lidet held påkaldte den interesse for dagens krav, som siges at være nødvendig for den voksne. Min barndoms ydre liv var stille, og nylig læste jeg til min store undren, at jeg var en ret fåmælt dreng. Det er nu ikke rigtigt, måske lidt tænksum, men jeg oplevede meget — ofte synes man mere end senere i livet, hvor årene svinder så hurtigt.

Ved stranden var der stene, og jeg foretrak dem, der var bedst forankrede i sandet. Det var spændende ved hændernes hjælp at grave dem ud og blive omfanget var. En lille klippe over sandet kunne som isbjerget være varsel om en kæmpeklods, hvor alene udgravningen tog alle kræfterne, hvis den i det hele taget lod sig afdække. Var dette muligt, kunne den være så stor, at den knapt lod sig rokke, og den måtte blive liggende til anden tid og større kræfter. Problemet var klargjort, men lod sig ikke løse. Andre tegnede større, end de var, og lod sig let udgrave og flytte, men var opgaven løst dermed eller arbejdet i sig selv nytteløst? Bekendtskabet med beretningen om Sisyfos gjorde intet indtryk, men senere har jeg forstået, hvorfor Camus opfatter ham som en lykkelig mand. Det er i sig selv dejligt at bakse med tingene; men man skal nok som Sisyfos mange gange op ad bjerget eller som Camus ud i ørkenen for helt at fatte, at meningen med livet er dets meningsløshed.

Livets gang som en stadig begynden forfra må undervejs vække til eftertanke. Ved vejs ende er det for sent. Den seksårige er den største blandt børnene, der ikke går i skole, og bliver i denne pludselig den mindste. En omvæltning, der gentager sig fra forberedelsesklasserne og til mellemskolen, da vi havde en sådan, og videre ved overgangen til gymnasiet. Studenter og soldater opfattes som voksne af børn, medens de voksne betragter dem som børn. Ved afgang fra skolen er et mål nået, og man kan begynde forfra i de voksnes rækker. I lærepladser og på læreanstalter glider man ind i en ny og dog den samme rytme, og senere i livet møder vi den atter og ofte med spænding imellem ydre og indre gangart.

Nu sidder jeg i det kontor, hvor min gamle departementschef for 25 år siden bød mig velkommen i Det statistiske Departement og fortalte mig, at der var meget skærveknuseri blandt arbejdet. Han kunne jo ikke vide, at jeg holdt af at arbejde med sten og med tal, og jeg kom til at holde af gerningen. Jeg forlod den med vemod for at begynde for-

fra nogle gange og skal nu til det igen. Måtte det stadig under minister-møderne i salen overfor kunne være en trøst at tænke tilbage til de år, da mit personale huserede herinde og blev stille, når jeg dukkede frem fra det lille lukaf, der var sekretærens kontor, og som nu er devalueret til garderobe for ministerovertøj.

Undervejs ved vi ikke, hvor langt vi er fra vejs ende, men langs vejen sætter kalenderen mærkepæle, hvoraf de 50 år ikke blot er halvvejen til de hundrede, der bliver så få beskåret, men også den første hvileplads, hvor det ikke virker alt for udfordrende at standse op. Ikke for at se tilbage, da tiden hertil endnu ikke er inde, nu da blikket måske med større styrke og nødvendighed end nogensinde er fremadrettet; ikke for at søge sporet af den tabte tid, der kun så stille er begyndt at dukke op, men måske snarere for at prøve, om der langs vejen er aflagt vidnesbyrd om dagens gerning, og om en sammenhæng begynder at vise sig.

Vi vil holde os til de skriftlige, der kan dokumenteres, og i oversigten bag i bogen er medtaget artikler og bidrag til bøger, der er offentliggjort undervejs, siden det så småt begyndte efter studiets afslutning i begyndelsen af 1934. Oversigten omfatter næsten 200 stykker, og genoptrykte er mærket med en stjerne. I oversigten er ikke medtaget bidrag til offentlige publikationer, kommissionsbetænkninger, leksika, tidsskrifter, pjecer og aviser, som ikke er navngivne, eller hvor andre har haft det redaktionelle ansvar. Af mange hundrede foredrag findes kun få hele referater, som er medtaget sammen med ganske enkelte uddrag i presse og tidsskrifter.

Hvert år siden 1934 er repræsenteret, men ophobningen er størst i slutningen af perioden. Det kunne tyde på, at fliden var blevet større med årene. Dette er dog nok ikke ganske rigtigt. En regelmæssig forpligtelse til leveringer af kroniker til Dagens Nyheder har blandt andet gjort sig gældende, og i det hele taget har jeg kun skrevet under tvang — mere korrekt udtrykt efter opfordring — eller måske snarere kun kunnet fuldende i ledige stunder, når der blev rykket kraftigt for det. I de senere år har opfordringerne været hyppigere end de ledige stunder, og kun ved hjælp af energisk incasso er det lykkedes efterhånden at afdrage noget på gælden.

Af samme grund findes ikke et lager af refuserede artikler, som nu kan benytte lejligheden til at komme på tryk. Skrivebordsskuffen er tom, selv om der er mange tanker og ideer, som presser på. Mange vil nok synes, at det er godt, at min tid er beslaglagt på anden måde. Kun en enkelt gang er en kronik, som heller ingen havde bedt om, men var

foranlediget af en artikel i Berlingske Aftenavis, kommet retur. Redaktionen skal ikke nu høre knottede ord i den anledning. Bladet har såmænd vist mig interesse nok siden, men som en undtagelse, der bekræfter regelen, er den trykt her og altså for første gang. Emnet er iøvrigt senere blevet aktuelt. Tallene er også blevet større siden da.

Iøvrigt skal udvalget ikke begrundes nærmere. Artikler med statistiske tabeller, som jeg altid har nærret en vis forkærlighed for, men efterhånden har fattet skræmmer mange ellers fornuftige læsere, er såvidt muligt udeladt. Da jeg på dette som på visse andre punkter efterhånden har lært at bøje mig for den almindelige opfattelse, er vægten herigenem i nogen grad lagt på de senere års produktion.

Meget apropos omhandler den første artikel i oversigten dansk boligindustri, hvor man ikke bør overse ordet industri i et politisk tidsskrift, der betegner sig selv som uafhængigt, selv om det var udgivet af en venstremand. Der har øjensynlig også tidligere inden for partiet Venstre været brug for uafhængighed. Tredivernes ytringer har meget naturligt næsten alle deres rod i det statistiske arbejde med kommunerne og deres forhold. Til en begyndelse det sociale og regnskabsmæssige, det var i socialreformens barndom, medens skatteproblemerne først efterhånden dukker op. Kun en enkelt lille bog er der blevet tid til, og emnet om sygdommes forekomst og varighed falder måske ligesom lidt udenfor, men det er dog behandlet statistisk og var iøvrigt på det tidspunkt ikke undersøgt meget. Det samme kan vel siges om nationalindkomstberegningerne i hvert fald herhjemme. De skulle efterhånden brede sig stærkt inden for den statistiske og økonomiske litteratur og kom til at danne grundlaget for de senere nationalbudgetter og økonomiske årsoversigter.

Det var iøvrigt oprindelig de fordelingspolitiske problemer, som førte til interessen for de samlede tal inden for nationalindkomstopgørelserne, og det spores også sammen med behandlingen af beskæftigelsesproblemerne og de mange spørgsmål, som stod i forbindelse med genopbygningsperioden efter den anden verdenskrig. Fra slutningen af fyrrerne præger tidens aktuelle, økonomiske og politiske emner mere og mere oversigten, og i løbet af halvtredserne stikker finansministerens interesser hovedet frem, og disse viser sig efterhånden ikke at være udelukkende finansielle og skatteprægede. Det bliver mere og mere fremtiden, som blikket rettes imod. Samfundets ændringer under teknikens fremstormen og menneskets liv og virke under de hastigt bedrede forhold. Mangt og meget er der skrevet og talt om, som nu synes i bedste fald

mindre betydningsfuldt, men også det gav varme i kroppen og satte tankerne — om ikke altid andres, så dog egne — i sving. Små sten er flyttet og blev liggende, mange større har ikke villet lade sig røkke og bliver måske liggende, medens andre må vente på større og bedre kræfter.

Vore opgaver og problemer i sekstiårene er store, og vi er kun så småt begyndt at gøre os dem klare, medens slet ikke så få øjensynlig mener, at vi blot kan skrue udviklingen tilbage. Det kan man ikke, højst bremse den, men hvorfor ikke være med til at forme den. Generationen, der var ung nok til at få mærker i sindet af tredivernes kriser og besættelsestiden, men ikke kan huske tiden før den første verdenskrig, og som ikke snublede i starten, får nu denne opgave sammen med en ungdom, for hvem alt dette er historie, og som vil betragte rejsen ud i rummet som hverdagsbegivenheder. Måtte det på en mærkedag undervejs være tilladt at ytre et ønske om, at arbejdet — og det ikke alene inden for politik — måtte kalde på mange, så de kunne få del i glæden ved at yde og ved at prøve kræfterne.

Landbrugets skatter

(1939)

Det er praktisk taget umuligt at foretage en nøjagtig opgørelse af den samlede skattebyrde, som hviler på de selvstændige landmænd. Dette skyldes ikke alene det foreliggende talmateriales ufuldstændighed, men også de store vanskeligheder, der er forbundne med at bestemme hvor stor en del af de af såvel landmændene selv som af andre erhverv udredede skatter, der faktisk bæres af landmændene.

Den foreliggende skattestatistik giver ingen oplysning om, hvor stor en del af de direkte skatter, der pålignes de forskellige erhverv, men kun om de indenfor forskellige administrative områder pålignede beløb, idet der dog for ejendomsskatterne til staten foreligger oplysninger om den andel af disse, der hviler på landejendomme, medens de kommunale ejendomsskatter, der udgør betydeligt større beløb ikke er således opgjort. Det er imidlertid umuligt at beregne landmændenes andel af ejendoms- og personskatten med tilnærmelsesvis rigtighed, dels på grund-

lag af den nævnte deling af statsejendomsskatten og dels ved hjælp af de foreliggende oplysninger om de ansatte indkomster til statsskat for forskellige erhverv. Ligningschef *K. J. Kristensen* har i sin bog „Det danske Landbrug“ foretaget sådanne beregninger, der er benyttet i det følgende, idet de er ført à jour og suppleret på forskellig måde.

De indirekte skatter, hvorved i denne forbindelse forstås skatter, der udredes gennem køb af varer og tjenester og ikke direkte af den endelige forbruger indbetales til skattemyndighederne, er det derimod umuligt at fordele på erhverv. Det er dog sandsynligt at antage, at der ikke er så stor forskel mellem de forskellige erhverv med hensyn til denne skattebyrde, hvorimod det ofte antages, at disse skatter hviler tungere på lave end på høje indkomster. Undersøgelser herover synes dog at vise, at den andel af udgiften til forbrug, der går til indirekte skatter, ikke er så varierende fra de forskellige indkomstgrupper som hidtil antaget. Dette beror på, at så få nødvendighedsvarer er pålagt told eller forbrugsafgifter; medens til gengæld luksusvarer er meget højt beskattede. Derimod vil der jo altid være store individuelle forskelligheder til stede efter arten af den enkeltes forbrug. Det må dog erindres, at talmæssig ensartet beskatning for små og store indkomster føles som større byrde for den lille end for den store indkomst, hvilket også er anerkendt ved påligningen af den personlige indkomstskat såvel til stat som kommune gennem anvendelsen af progressive skalaer.

Selv om vi imidlertid begrænser undersøgelsen til de direkte person- og ejendomsskatter til stat og kommune, opstår der store vanskeligheder ved at bestemme landmændenes endelige andel i disse skatter. Dette gælder først og fremmest med hensyn til ejendomsskatterne, der som fast på jord- og ejendom hvilende byrde må antages gennem tiderne at have nedpresset prisen på ejendommen med et til skatten svarende kapitaliseret beløb. Prisen på landbrugets produkter bestemmes nemlig på verdensmarkedet, således at det ikke er muligt at overvælte byrden på forbrugerne gennem højere priser. I det omfang man er gået over til prishævende foranstaltninger, ville en overvæltning formentlig kunne gennemføres i en vis udstrækning.

Det er formodentlig som følge af dette synspunkt, at Det landøkonomiske Driftsbureau betragter ejendomsskatten som driftsudgift, der fra drages bruttoindtægten før nettoindtægten konstateres, medens personskatten konteres som udredet af nettoindtægten. Herefter er de på landejendomme hvilende skatter ikke at betragte som skat for den nuværende ejer af ejendommen under forudsætning af, at ejendomsskatterne

har haft samme størrelse siden ejendommen blev erhvervet og at nødvendigt hensyn til ejendomsskatternes størrelse er taget ved købet af ejendommen.

Disse forudsætninger holder imidlertid ikke altid stik; som det vil fremgå af det følgende, har ejendomsskatterne selv i så kort tidsrum som et tiår været underkastet store ændringer, og betragter man tidsrummet siden århundredskiftet har der været en betydelig stigning i ejendomsskatternes absolutte beløb, hvilken dog delvis beror på højere ejendomsværdier. Samtidig må forskydningerne for de forskellige brugsstørrelser tages i betragtning, hvilket kan medføre ændringer i fordelingen af skattebyrden landmændene imellem. Det må derfor fastholdes, at i samme grad som allerede eksisterende ejendomsskatter ikke er at betragte som nogen egentlig skattebyrde, må en forøgelse af de på en ejendom hvilende ejendomsskatter opfattes som en formuekonfiskation af et beløb svarende til forøgelsens kapitaliserede værdi. På den anden side betyder en lettelse af ejendomsskatterne en tilsvarende gevinst for ejendomsbesidderne, der vil blive indkasseret ved salget af ejendommen og ikke komme fremtidige ejere til gode.

Endelig må det påpeges, at ejendomsskatterne måske ikke altid ligesom forøvrigt andre forpligtelser på rationel vis indgår i ejendomskøbernes kalkulationer, således at den skitserede virkning af skatterne og ændringerne i disse ikke fremkommer i fuldt så stort omfang. Iøvrigt var det jo ikke alene til de nuværende skatter, men også til den sandsynlige udvikling af disse, at der burde tages hensyn ved købet af en ejendom. Dette vanskeliggøres i betydelig grad af den forskellige skatteudskrivning fra kommune til kommune, hvilket dog delvis skulle være afhjulpet ved indførelsen af den fælleskommunale skattelovgivning; men til gengæld vil en fortsættelse ad denne vej bevirke nye ændringer i skatterne indenfor den enkelte kommune. Herved må den særlige karakter, som de egenkommunale ejendomsskatter har, tages i betragtning, idet en del af disse egentlig svarer til kommunale personskatter, da det i rene landkommuner har næsten samme virkning om der pålignes ejendoms- eller personskatter indenfor den kommunale beskatning.

Medens der således kan være stor tvivl om, hvor stor en del af ejendomsskatten der endeligt bæres af de nuværende ejendomsbesiddere, antages det almindeligvis for givet, at de personlige skatter endeligt hviler på landmanden, idet overvæltning gennem varepriserne er umulig og på ejendomsværdierne ligeledes, da personskatterne er ens for alle erhverv. Derimod hævdes det ofte, at landmændene gennem overvælt-

ning på priserne af de goder, der produceres i byerne bærer en del af indkomstskatterne på de store indkomster. Det er vanskeligt at afgøre om dette er tilfældet i særligt omfang, men i hvert fald må det samme da også finde sted med hensyn til andre forbrugere, som ej heller gennem salg af deres arbejde eller produkter kan virke prisbestemmende herpå.

De foranstående bemærkninger må erindres ved vurderingen af de i det følgende meddelte beløb udredet i direkte skat af såvel landmænd som af de øvrige erhverv.

De samlede person- og ejendomsskatter udredet af landmændene og af landets øvrige skatteydere i årene 1927-28 til 1937-38, ses af nedenstående oversigt:

	Landmænd			Øvrige skatteydere			Hele landet	
	Ejendoms- skatter	Person- skatter	Ialt	Ejendoms- skatter	Person- skatter	Ialt	Ialt	
	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.	Mill. kr.
1927—28.....	59	30	89	54	221	275	364	
1928—29.....	55	23	78	51	214	265	343	
1929—30.....	53	24	77	51	216	267	344	
1930—31.....	54	28	82	55	224	279	361	
1931—32.....	55	30	85	56	227	283	368	
1932—33.....	43	20	63	55	259	314	377	
1933—34.....	38	17	55	57	242	299	354	
1934—35.....	52	22	74	63	249	312	386	
1935—36.....	58	28	86	68	279	347	433	
1936—37.....	66	30	96	69	303	372	468	
1937—38.....	69	32	101	74	356	430	531	

For nærmere at anskueliggøre bevægelserne i beløbene er endvidere udregnet et indeks for skattebeløbets samlede størrelse med 1927/28 som basisår, samt ejendomsskatternes procentvise andel af de samlede skatter for henholdsvis landmændene, de øvrige skatteydere og samtlige skatteydere; resultatet heraf ses side 15.

Skatterne, der er pålagt landmændene, har trods den store andel ejendomsskatterne udgør af det samlede beløb, været stærkt påvirket af de økonomiske kår landbruget har arbejdet under i det forløbne tidsrum. Bevægelserne har næsten været ens for både person- og ejendomsskatterne, hvilket kommer til udtryk ved, at ejendomsskatternes andel af det samlede skattebeløb for alle årene har ligget på omkring to tredjedele. For landets øvrige skatteydere viser skatterne større stabilitet, idet der dog for de senere år har været en stærk absolut stigning, der også

	Landmænd		Øvrige skatteydere		Hele landet	
	Indeks	Ejendomsskatter i procent af samtlige skatter	Indeks	Ejendomsskatter i procent af samtlige skatter	Indeks	Ejendomsskatter i procent af samtlige skatter
1927—28....	100	66,3	100	19,6	100	31,0
1928—29....	88	70,5	96	19,2	94	30,9
1929—30....	87	68,8	97	19,1	95	30,2
1930—31....	92	65,9	101	17,7	99	30,2
1931—32....	96	64,7	103	19,8	101	30,2
1932—33....	71	68,3	114	17,5	104	26,0
1933—34....	62	69,1	109	19,1	97	26,8
1934—35....	83	70,3	113	20,2	106	29,8
1935—36....	97	67,4	126	19,6	119	29,1
1936—37....	108	68,8	135	18,5	129	28,8
1937—38....	118	68,3	156	17,2	146	26,9

blot betydeligt svagere kan konstateres for landmændene. Ejendomsskatternes andel har også for de andre skatteydere været konstant, idet den har været ca. 20 pct. for hele perioden.

Medens personskatterne automatisk bevæger sig i overensstemmelse med ændringerne i de for skatterne til grund liggende indkomster, er ejendomsskatterne mere stabile, idet vurderingerne kun ændres hvert femte år. Begge forhold er naturligvis kun gældende under forudsætning af uændrede lovbestemmelser. Når der alligevel for landmændene har været ændringer i såvel person- som ejendomsskatterne, skyldes dette da også lempelser i bestemmelserne om påligningen af ejendomsskatter under kriseårene for landbruget.

Den første lov herom er af 19. oktober 1931, ifølge hvilken der til landmænd med særlig høj gæld ydedes kriselån, der principielt skulle anvendes til betaling af skatter til kommune, amt og stat, og eventuelt overskydende beløb skulle anvendes til betaling af renter på ejendommens 1. prioritet. Samtidig bevilgedes et beløb til amterne til nedsættelse af sygehusudgifterne, hvilket indirekte kom landmændene til gode, da disse betaler hovedparten af amtsskatterne. I henhold til den nævnte lov og en tillægslov af 13. juni 1932 ydedes der ialt godt 40 mill. kr. i lån til landmændene.

Dette beløb er aldrig tilbagebetalt staten, da betingelsen herfor var et særligt højt prisniveau for smør og flæsk i årene 1932-36, hvilket ikke blev nået. Provenuet af et samtidig udskrevet tillæg til statsindkomstskatten på 19 mill. kr. blev da også straks henlagt til afskrivning af det ydede lånebeløb, og resten af beløbet blev endelig afskrevet på statsregnskabet for 1937-38 ved hjælp af opsamlet driftsoverskud for de

foregående to regnskabsår. Det er ikke opgjort, hvor stor en del af de ydede lån der blev anvendt til skattebetalinger, og hvor stor en del til renter; men det må antages, at en væsentlig del af beløbene er anvendt til skat, og andelen kan anslås til at udgøre 30 mill. kr., som i de to skatteår 1931-32 og 1932-33 er betalt med ca. 15 mill. kr. i hvert af årene, og som i virkeligheden ikke er udredet af landmændenes egne indtægter uden for så vidt, at de har betalt en ringe del af statens indtægter, men som er medtaget i den anførte oversigt, der vedrører de til det offentlige indgåede skatter. Fradrager vi 15 mill. kr. i hvert af de to år, bliver det anførte indeks henholdsvis 79 og 54; medens ejendomsskatternes andel formentlig ikke ændres særligt, da lånene anvendes til betaling af såvel person- som ejendomsskatter.

Den store nedgang, der iøvrigt er i ejendomsskatterne for 1932-33 skyldes en i ovennævnte lov fra 1932 fastsat bestemmelse om, at amtsfondene for anden halvdel af året 1932 ikke skulle opkræve amtsskatter af ejere af landbrug, og at staten skulle refundere amterne den derved fremkomne indtægtsnedgang, en bestemmelse, der betød en skatteletelse på godt 7 mill. kr. for landbruget. Samtidig ydedes der et tilskud på 400.000 kr. til de sønderjyske amtsfonds til nedsættelse af de sognekommunale bidrag.

Disse midlertidige lempelser fik i 1933 en mere fast karakter ved indførelsen af konjunkturbestemt tilskud til amtskommunerne i loven af 20. maj 1933 om kommunale ejendomsskatter. I henhold hertil skal der årlig til delvis dækning af den amtskommunale grundskyld ydes et statstilskud, som skal udgøre 465.000 kr. for hver fulde promille, som landbrugets forrentningsprocent af handelsværdien har været mindre end 4,3. Tilskuddet kan højst udgøre 20 mill. kr.; men for 1933-34 blev dette beløb fastsat uden hensyntagen til forrentningsprocenten. I de følgende år har tilskuddet udgjort mellem 5 og 8 mill. kr. Da tilskuddet kun kan anvendes til nedsættelsen af grundskylden, hvoraf landejendommene er pålignet fire femtedele, er det af væsentlig betydning for landbruget som et første forsøg på at variere ejendomsskatterne efter indtjeningsevnen, dog burde vel egentlig kun landejendomme drage nytte af tilskuddet, idet det er urimeligt, at ejendomsskatterne også for andre ejendomme i landkommunerne nedsættes efter landbrugets konjunkturer.

Ved vurderingen af tilskuddet som varig foranstaltning opstår imidlertid spørgsmålet om, hvilken anskuelse over ejendomsskatternes karakter der ligger bagved den pågældende bestemmelse. Når det fast-

sættes, at ejendomsskatterne skal variere med konjunkturerne, må dette vel tages som udtryk for, at ejendomsskatterne betragtes som en skat, der bæres af ejeren af landejendommen og altså ikke er afkapitaliseret i købsprisen, og som derfor må betragtes som en driftsudgift. Herimod kan indvendes, at dette spørgsmål er ligegyldigt, når landmanden praktisk taget ingen indtægt har, som f.eks. i kriseåret 1931-32, men sådanne ekstraordinære situationer synes ikke at kunne danne grundlag for en mere varig lovgivning. En sådan medfører iøvrigt, at den nedgang i ejendomspriserne, som burde være følgen af lavere forrentningsprocenter for landbruget, ikke sker eller i hvert fald hæmmes; et forhold, der som nævnt også gør sig gældende ved andre af de foretagne kriseforanstaltninger.

Dette påvirker atter forrentningsprocenten, der fastsat på grundlag af de højere handelsværdier vil være lav, således at tilskuddet i sig selv medvirker til bevarelsen af den lave forrentningsprocent. Omvendt fradrages ejendomsskatterne som driftsomkostninger, før nettoudbyttet — der benyttes ved forrentningsprocentens udregning — konstateres, hvilket medfører en noget højere forrentningsprocent i år med store tilskud. Det synes iøvrigt ganske urimeligt på den ene side at give tilskud til dækning af ejendomsskatterne, men på den anden side ved beregning af den forrentningsprocent, tilskuddet ydes efter, at regne de samme skatter for driftsomkostninger, hvilket vil sige, at man giver tilskud til dækning af nogle skatter efter en beregningsmåde, der indebærer, at tilskudsmodtageren slet ikke bærer disse skatter. Ejendomsskatternes beløb udgør henimod een procent af handelsværdien, således at man faktisk under forudsætning af, at landmændene selv bærer samtlige ejendomsskatter, yder tilskud til dækning heraf, når forrentningsprocenten blot er under 5,3.

Den væsentligste ændring i ejendomsskatternes påligning i det forløbne tidsrum er iøvrigt sket ved de andre bestemmelser i loven om kommunale ejendomsskatter af 20. maj 1933 og ved indførelsen af den fælleskommunale udligningsfond og de deraf følgende ændringer i statsejendomsbeskatningen ved lovene nr. 100 og 102 af 14. april 1937. Amtsskatterne blev radikalt ændret i 1933 ved indførelsen af en ny skattepligtig ejendomsskyldværdi, der fremkommer ved at fradrage den dobbelte grundværdi i vurderingssummen og dernæst 5000 kr. pr. ejendom samt 1000 kr. pr. lejlighed udover én.

Dette skattetekniske konstruerede bygningsbegreb pålignes da med tre femtedele af grundskyldpromillen. Bestemmelsen medførte, at byg-

ningsskatterne til amterne gik betydeligt ned, idet de praktisk taget bortfaldt for landejendommens vedkommende; hvorledes dette virkede for de forskellige brugsstørrelser vil senere blive påvist.

Loven om den fælleskommunale udligningsfond vil først fuldtud virke for skatteåret 1938-39; i sig selv betyder loven ingen skatteforhøjelse, men den vil bevirke en ændring i forholdet mellem ejendoms- og personskatter, der for den enkelte kommunes vedkommende hovedsagelig vil afhænge af, om det anvendte ligningsforhold er større eller mindre end det, der fremgår af forholdet mellem de fælleskommunale ejendomsskatter og disse med tillæg af personskatterne. Det større fradrag pr. ejendom betyder en mindre lettelse i bygningsskatterne for de ejendomme, der er så store, at fradraget benyttes fuldt ud.

Et stadig brændende spørgsmål er forholdet mellem landbrugets og de øvrige erhvervs skattebyrde. Diskussionen herom synes det praktisk talt at være umuligt at tilendebringe, og dette er meget naturligt, når de tidligere omtalte vanskeligheder ved opgørelsen af, hvad landmændene egentlig betaler i skat, tages i betragtning. Dette er imidlertid kun den ene side af sagen, idet spørgsmålet om konstateringen af den indkomst, hvoraf skatterne udredes, er akkurat lige så vanskeligt at nå til bunds i. Dette synes måske ejendommeligt i betragtning af, at der årligt offentliggøres en på erhverv foretagen fordeling af indkomstansættelserne til statskat. Imidlertid vedrører disse ansættelser kun indkomster over 800 kr., og betalte skatter og forsikringsbidrag er fradraget; beløb, der dog kan beregnes og tillægges. Resultatet heraf er dog på grund af den store forskel i ligningsmetoderne mellem by og land ikke særlig egnet til belysning af indkomstforholdene. Det er især for landmændenes vedkommende, at indkomstansættelsernes rigtighed bestrides, og det må sikkert også indrømmes, at vanskelighederne ved opgørelsen af en landmands faktiske indkomst er så store, medmindre der føres et meget detaljeret regnskab, at der må være stor usikkerhed i selve ansættelserne. Undersøgelser, foretaget af professor Jørgen Pedersen, synes at gå ud på, at denne usikkerhed medfører en stivhed og stabilitet i indkomstansættelserne, som har til følge, at disse er for lave i de gode år, men til gengæld noget for høje i de dårlige år. Helhedsresultatet bliver, at der alt i alt lignes lidt for lavt; men dette er formentlig også tilfældet for andre erhvervs vedkommende.

Ved bedømmelsen af forholdet mellem landmændenes og de andre skatteyderes skattebyrde er i det følgende regnet med, at landmændene selv bærer ejendomsskatterne, således at resultatet bliver det mest ugun-

stige, der kan opstilles, især da det ikke på tilsvarende måde er muligt at medregne den indirekte beskatning som byboere udreder igennem elektricitet- og gaspriser. Ud fra førstnævnte forudsætning må indkomsten også forøges med ejendomsskatternes beløb, idet disse jo er fratrukket som driftsomkostninger. I det følgende er som landmændenes indkomster anvendt de af professor Jørgen Pedersen beregnede med tillæg af ejendomsskatterne, og som de øvrige skatteyderes indkomster den ansatte statsskatteindkomst med tillæg af betalte skatter, forsikringsbidrag m.v.

Disse indkomstbeløb samt person- og ejendomsskatternes procentvise andel af indkomsten i det år, skatterne er udredet, er anført i følgende oversigt:

	Landmænd		Øvrige skatteydere	
	Indkomst Mill. kr.	Skat i pct. heraf	Indkomst Mill. kr.	Skat i pct. heraf
1927.....	465	21,5	3086	9,0
1928.....	442	20,1	3100	8,7
1929.....	659	11,8	3206	8,3
1930.....	607	12,7	3349	8,3
1931.....	325	20,6	3372	8,5
1932.....	239	29,3	3148	10,0
1933.....	372	16,9	3258	9,2
1934.....	413	13,3	3518	8,9
1935.....	448	16,5	3716	9,3
1936.....	487	17,7	3836	9,8
1937.....	423	22,0	3979	10,9

snitlige kommunale grund- og ejendomsskyldpromille samt skatteprocent, og at beskatningsgrundlaget, hvorved forstås vurderingssum og indkomst samt formue, har været ens fra år til år. Herved fremkommer

For året 1927 er for landmændene anført indkomsten i regnskabsåret 1926-27, der almindeligvis ligger til grund for indkomstansættelsen i dette år, og derefter indkomstbeskattes i 1928-29, og de i skatteåret 1926-27 udredede skatter er sat i forhold til denne indkomst. For de øvrige skatteydere er anført indkomsten for 1927, således som den fremgår af ansættelserne, der beskattes i skatteåret 1928-29, og skatterne, udredet i skatteåret 1927-28, er sat i forhold hertil.

Af oversigten ses straks, at skatterne udgør en langt større del af landmændenes indkomst end af indkomsten for de øvrige skatteydere og endvidere, at andelen varierer meget mer for landmændene end for de andre erhverv.

Dette sidste beror på, at landmændene som hovedregel betaler skat af en indkomstansættelse, der ligger to år forud, at den faktiske indkomst som nævnt varierer mere end indkomstansættelsen, og endelig, at den faktiske indkomst har været underkastet usædvanlige store ændringer i det betragtede tidsrum.

Indkomstskatternes forfald to år efter indkomstens indtjening giver i sig selv ikke højere skattetryk, bortset fra at det vejer mere til for skatteyderen, at han i et dårligt år skal betale store skatter af en høj indkomst, indtjent to år i forvejen, end det modsatte, at han skal betale en lille indkomstskat i et godt år, hvor der iøvrigt er god likviditet. Skattelovgivningen kan formentlig kun lette dette forhold ved ikke at tage et enkelt års indkomst, men et gennemsnit af flere års indkomster til grund for beskatningen. Dette synes imidlertid mindre væsentligt, så længe der ved indkomstansættelser i virkeligheden foretages en art indkomstudjævning, og det kan måske netop til forsvar for disse anføres, at derved bliver ulemperne ved den forskudte skatteligning ikke så store. Imidlertid synes vægtigere forhold at tale for en forbedring af skatteligningen på landet, idet derved det nøjagtigere grundlag, der er nødvendigt for en skatteudligning mellem by og land, tilvejebringes og derved gør det muligt at gennemføre en mere fuldstændig indkomstbeskatning.

For nærmere at kunne bedømme selve skatteformernes betydning for landmændenes og de øvrige skatteyderes direkte skattebyrde er endvidere beregnet det samlede skattebeløbs størrelse i forhold til den ansatte indkomst, som personbeskatningen er beregnet på grundlag af. Endvidere er forholdet mellem de således korrigerede andele udregnet, samt et beløb, der angiver, hvor meget landmændene i det enkelte år har betalt mere i skatter end de øvrige skatteydere under forudsætning af, at de kun skulle udrede samme andel af indkomsten som disse og stadig ud fra den betragtning, at landmændene selv bærer de på ejendommen pålignede skatter. Beregningerne fremgår af oversigten på side 21.

Såvel i denne som den foregående oversigt er der regnet med, at landmændene i årene 1931 og 32 har fået en lempelse på de tidligere nævnte 30 mill. kr. som den andel af de ydede kriselån, der er anvendt til skattebetalingen.

Oversigten viser, at i forhold til den ansatte indkomst for landmændene, hvilken jo også har været genstand for store variationer i det forløbne tidsrum, har skatterne været meget konstante, dog med en

	Skattens andel af indkomsten korrigeret for:		Landmændene i forhold til øvrige erhverv	Beregnet »for meget« skat Mill. kr.
	Landmændene pct.	Øvrige erhverv pct.		
1927....	16,6	8,7	1,91	47
1928....	16,5	8,6	1,92	43
1929....	15,0	8,6	1,75	43
1930....	16,5	8,4	1,97	38
1931....	15,3	9,6	1,59	24
1932....	16,8	9,4	1,79	31
1933....	17,7	9,4	1,88	27
1934....	16,3	9,7	1,68	22
1935....	18,8	10,0	1,88	35
1936....	19,8	11,2	1,77	37
1937....	20,0	11,3	1,77	40

stigning for de sidste år, der også kan spores for de øvrige skatteyderes vedkommende, således at de gennemførte skattelempelser faktisk har medført, at skatteudskrivningen har været normal for landmændene. Vedrørende forholdet til de øvrige skatteydere synes disses skat nærmest at være steget mere end landmændenes, og de beregnede beløb for, hvor meget landmændene forholdsvis har betalt mere end de øvrige skatteydere har ikke været stigende.

Allerede omkring århundredskiftet udgjorde landmændenes ejendomsskatter henved 20 mill. kr., et beløb, der må antages at være afkapitaliseret i ejendomspriserne. Herudover ligger der mellem 10 og 20 mill. kr. eller indtil 5 pct. af landmændenes gennemsnitsindkomst som maksimumsbeløb for „for meget betalt skat“. Dette beløb er absolut ringe; i forhold til de øvrige skatteyderes indkomst betyder det kun henved en halv procent af denne; men for landmændene er det et forholdsvis stort beløb, således at den lettelse, landmændene ville få ved overførslen af denne skattebyrde til de øvrige skatteydere, synes meget større end ulemperne for disse herved.

De hidtil anførte betragtninger og beregninger har alle vedrørt samtlige landmænd, medens selve spørgsmålet om, hvor store den enkelte landmands skatter har været, ikke er nærmere undersøgt. Til klarlægning heraf er foretaget en beregning af samtlige skatters størrelse i hvert af de omhandlede år for tre typiske brugsstørrelser. Beregningerne er foretaget under forudsætning af, at ejendommene er beliggende i en kommune og i et amt, der anvender den for hvert år udfundne gennemseløb, der kan anvendes til vurdering af beskatningens omfang, størrelse og sammensætning for de forskellige brugsstørrelser under de til ethvert

tidspunkt gældende love og på samme tidspunkt tilstedeværende skattebehov, medens selve de økonomiske kår ikke nærmere belyses.

De tre anvendte brugsstørrelser har været: I) et husmandsbrug, vurderet til ialt 12.000 kr., heraf grundværdi 5.400 kr. med en ansat indkomst på 1500 kr. og en nettoformue på 5000 kr., II) en mindre gård, vurderet til 34.000 kr., heraf grundværdi 20.000 kr. og en ansat indkomst og formue på henholdsvis 2500 kr. og 15.000 kr., og endelig III) en større gård, vurderet til 90.000 kr., heraf grundværdi 60.000 kr. og en ansat indkomst på 7000 kr. og en formue på 40.000 kr. Det samlede skattebeløb samt ejendomsskatternes procentvise andel heraf for disse tre brugsstørrelser er anført i følgende oversigt:

	I		II		III	
	Skatter ialt Kr.	Ejendomsskat i pct. heraf pct.	Skatter ialt Kr.	Ejendomsskat i pct. heraf pct.	Skatter ialt Kr.	Ejendomsskat i pct. heraf pct.
1926—27	172	67,8	544	80,8	1845	70,3
1927—28	176	65,1	544	79,0	1850	68,7
1928—29	171	63,4	524	77,8	1816	66,4
1929—30	164	62,9	501	77,4	1747	65,7
1930—31	168	63,8	518	78,1	1793	66,6
1931—32	170	63,2	522	77,4	1847	64,7
1932—33	171	60,5	519	75,4	1892	61,0
1933—34	160	53,9	466	70,3	1745	55,2
1934—35	193	61,0	582	76,3	2024	64,8
1935—36	216	61,9	652	77,1	2235	66,4
1936—37	227	63,3	693	78,0	2372	67,3
1937—38	214	65,6	685	77,9	2487	63,9
1938—39	227	66,3	733	79,1	2629	66,2

I perioden fra 1926/27 til 1932/33 har der for husmandsbruget og den lille gård været nærmest uforandret skattebeløb, for gården har der endog været en mindre nedgang, hvilken skyldes nedgang i amtskatterne. For den store gård har der også været en lignende nedgang i skattebeløbet, der dog for de sidste to år i perioden er afløst af en stigning, der er forårsaget af de store tillæg til statsindkomsts-katten, hvilke kun betyder noget for de lidt større indtægter. For året 1933-34 er der for alle tre brugsstørrelser en mindre skatteydelse, forårsaget af det tidligere nævnte store tilskud på 20 mill. kr. til nedsættelse af amtsgrundskylden. I de følgende to år stiger skatterne atter stærkt på grund af den store stigning i de kommunale budgetter, en stigning, der fortsættes i 1937-38 og 1938-39, men kun for gårdenes vedkommende, idet omlægningen af

de kommunale skatter ved indførelsen af den fælleskommunale udligningsfond for husenes vedkommende har modvirket den almindelige stigning i skatterne.

Med hensyn til ejendomsskatternes andel af det samlede skattebeløb er der en væsentlig forskel mellem husene og det mindre gårdmandsbrug, medens forholdene for de større gårdes vedkommende svarer til husenes. Det må dog erindres, at disse forhold delvis er bestemt gennem de valgte indkomster og disses størrelse i forhold til vurderingssummen. Imidlertid er det rimeligt at antage, at personskatterne betyder mest for husmandsbruget, der har en ret stor indkomst pr. 1000 kr. grundværdi, og at personskatterne ligeledes betyder mere for den store end for den lille gård, ikke på grund af større indkomst pr. 1000 kr. grundværdi, men fordi indkomstskatterne er progressive i forhold til indkomstens størrelse og derfor får en forholdsvis større vægt for de store gårdes vedkommende.

Disse forhold er belyst i nedenstående oversigt, hvor ejendomsskatternes størrelse pr. 1000 kr. grundværdi og personskatternes størrelse pr. 1000 kr. ansat indkomst er anført for de tre brugstørrelser.

	Ejendomsskatter pr. 1000 kr. grundværdi			Personskatter pr. 1000 kr. indkomst		
	I	II	III	I	II	III
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1926—27.....	22	22	22	37	42	78
1927—28.....	21	22	21	41	46	83
1928—29.....	20	20	20	42	47	87
1929—30.....	19	19	19	40	45	86
1930—31.....	20	20	20	41	45	85
1931—32.....	20	20	20	42	47	93
1932—33.....	19	20	19	45	51	105
1933—34.....	16	16	16	49	55	112
1934—35.....	22	22	22	50	55	102
1935—36.....	25	25	25	55	60	107
1936—37.....	27	27	27	56	61	111
1937—38.....	26	27	26	49	61	128
1938—39.....	28	29	28	51	61	127

Ejendomsskatterne pr. 1000 kr. grundværdi er næsten ens for alle tre brugstørrelser, og stigningen i det forløbne tidsrum har også været den samme, nemlig henved 30 pct. Bygningsfradraget betyder ganske vist mest for de små brug, men til gengæld har disse større bygningsværdi pr. 1000 kr. grundværdi, hvilket altså opvejer det førstnævnte forhold. Derimod er der stor forskel mellem brugene med hensyn til person-

skatterne, hvilket resultat svarer til, hvad en undersøgelse over den øvrige befolknings personskatter ville give som resultat. Personskatterne vokser som nævnt progressivt med indkomsten, og udviklingen indenfor skattelovgivningen er stadig gået i denne retning. Dette fremgår af den skete stigning i beløbene, der andrager henholdsvis 40, 50 og 60 pct. for de tre nævnte eksempler.

Den foretagne gennemgang af landbrugets skattebyrde synes at vise, at denne er særdeles stor såvel målt i forhold til indkomsten som i forhold til de af landets øvrige skatteydere udredede skatter. Imidlertid må det erindres, at når samtlige ejendomsskatter medtages, får man et maksimumsudtryk for skatternes størrelse. Det kan også anføres, at den tilstedeværende forskel nærmest er blevet mindre i det forløbne tidsrum, idet stigningen i skatterne, målt i forhold til de ansatte indkomster, har været større for de øvrige erhverv end for landmændene. De gennemførte foranstaltninger under kriseårene har endvidere formået at holde landmændenes skatter nede på det sædvanlige niveau, men synes at have fået en for en mere varig forbedring af landbrugets kår mindre heldig udformning.

En forbedring af landbrugets kår kan sikkert gennemføres ved en overførsel af en del af skattebyrden til andre erhverv; men det synes tvivlsomt, om en sådan overførsel vil få en varig gavnlig virkning for landbruget, hvis den gennemføres som en nedsættelse af ejendomsskatterne, der snarere bør holdes uforandrede og helst gøres mere ensartede i de forskellige kommuner. Personskatterne kan under de nuværende skattelove bedst lettes ved en nedskæring af de landkommunerne påhvilende udgifter; men endvidere vil en lavere formueskat eventuelt specielt for den i landejendommen anbragte egen-kapital også formindskede personskattebeløbene og måske samtidig hindre unødige gældsstiftelse.

Det skal dog til slut fremhæves, at alene en lettelse af landbrugets skatter ikke vil medføre nævneværdige forbedringer af de økonomiske forhold, landbruget arbejder under, hvis der ikke samtidig gennemføres foranstaltninger af omfattende karakter til forbedring af landbrugets indtjeningsevne, hvilket må anses for det principale i enhver diskussion om en sikring af tålelige levevilkår for det danske landbrug.

Bør alle have ret til aldersrente?

I den senere tid er dette spørgsmål rejst i et par ledere i „Berlingske Aftenavis“, og forhenværende justitsminister *Steincke* har i et indlæg udtalt, at han hverken er eller ved socialreformens gennemførelse i 1933 var fremmed for tanken om, at alle bør have ret til aldersrente, men at dette dog ikke kunne realiseres dengang. Det er således ikke første gang, at dette problem bringes på bane, men medens det før har været folkeforsikringsspørgsmålet, der har været fremherskende i diskussionen, når der har været tale om at give hele befolkningen ret til aldersrente, er det ligesom om man nu er blevet mere fortrolig med muligheden for uden videre „forsikring“ at udbetale aldersrente til enhver borger over en vis alder. I almindelighed anses imidlertid de økonomiske hindringer for gennemførelsen af en så revolutionerende ændring af vor aldersrentelovgivning for at være så store, at videre diskussion om sagens reelle gennemførelse ligesom falder væk af sig selv. Som et bidrag til den standende diskussion synes det derfor rimeligt at se lidt nærmere på dette spørgsmål.

Udbetaling af aldersrente, der som her hjemme finansieres ved en samtidig opkrævning af skatter, påvirker ikke direkte det samlede produktionsresultat i samfundet, men kun fordelingen af dette, hvorved eventuelt en del af produktionen skifter karakter, idet aldersrentemodtagerne i et vist omfang forbruger andre varer end skatteyderne. Derimod kan den samlede produktion og indkomstens fordeling på forbrug og opsparing indirekte påvirkes af aldersrentelovgivningen, idet udsigten til og betingelserne for at få aldersrente påvirker den enkelte borgers økonomiske dispositioner og derigennem det samlede produktionsresultat og dets fordeling på nutid og fremtid. Som vor aldersrentelovgivning er indrettet i dag, må en aldersrentenyder ophøre med næsten enhver form for økonomisk aktivitet, idet indkomstgrænserne for rentens udregning er så lave, at det ikke kan betale sig at oppebære videre indkomst, at dette også har været lovgiverens mening, så man i 1937, hvor aldersgrænsen netop blev nedsat fra 65 til 60 år for at formindske arbejdsudbudet. Til støtte herfor blev bl. a. fremført, at mange personer mellem 60 og 65 år allerede oppebar kommunehjælp og derfor lige så godt kunne få aldersrente. Men selvom dette var tilfældet, medførte ændringen også, at mange andre nedlagde arbej-

det, og især at det fremtidig blev normalt indenfor store kredse af befolkningen at ophøre med arbejdet ved 60-års alderen.

Nu bekæmpes arbejdsløsheden som bekendt ikke ved at fordele den anderledes, og selvom der kan være fag, hvor arbejdet er så hårdt, at det er naturligt at ophøre med det ved 60-års alderen, går tendensen med kortere arbejdstid og bedre maskinkraft dog snarere i retning af en forlængelse af den arbejdsduelige alder. Endelig kan det jo være, at der i fremtiden vil blive brug for al disponibel arbejdskraft, men medens det er relativt let at nedsætte aldersgrænsen, vil en tilbageføring af denne til 65 år sikkert være betydelig vanskeligere at gennemføre, medmindre den f. eks. kombineres med en ophævelse af indkomstgrænserne for modtagelse af aldersrente, eventuelt således at man i en vis overgangsperiode aftrappede aldersgrænsen med et år ad gangen. Dette ville sikkert stimulere arbejdslysten i mange tilfælde, og det kan ikke antages, at udsigten til aldersrenten modsat ville nedsætte arbejdslysten hos den del af befolkningen, som nu ikke modtager aldersrente, idet renten dog ikke er større end at et eget indtjent supplement stadig vil være attråværdigt.

Det har imidlertid mere været hele opsparingsproblemet, som har medført rejsningen af kravet om bortfald ikke alene af indkomstgrænserne, men også af formuegrænserne for at opnå aldersrente. Og også på dette område er det klart, at borgernes økonomiske dispositioner ville påvirkes betydeligt af den diskuterede ordning. I hvor høj grad opsparingen som helhed vil blive forøget, er det vanskeligt at udtale noget om. Thi ganske vist ville man ikke mere være bange for de nuværende maximumsgrænser for formuebesiddelse, men på den anden side ville måske mange også nøjes med at spare mindre, når de har udsigt til aldersrente uanset indkomst- og formuestørrelse. Til gengæld vil dog nok mange af de nye rentenydere opspare hele eller en del af renten, og i hvert fald opnår man at ophæve den store uretfærdighed, der ligger i, at den økonomiske og stræbsomme borger først ved en ret stor opsparing opnår et udbytte, som overstiger, hvad den borger opnår, der slet intet opsparer. I det hele taget vil ordningen medføre store fordele ved helt at udlette den forskel, som trods alle anstrengelser stadig findes imellem aldersrentenydere og andre borgere, og de administrative fordele er så indlysende og vanskelighederne ved den nuværende administration så ofte omtalt, at videre herom er unødvendigt.

Som helhed synes der således at være så mange goder ved en almin-

delig aldersrenteordning, at det forekommer urimeligt at vige tilbage herfor blot under en almindelig henvisning til de enorme udgifter, der jo endog som ovenfor anført ikke er egentlige udgifter set fra samfundets synspunkt, idet tværtimod arbejdsindsatsen fra borgernes side må forventes at blive forøget som følge af ændringen. Hvorledes vil en sådan ændring da virke rent finansielt? Til forklaring heraf vil det være formålstjenligt at nævne nogle få tal, der, selvom de delvis er beregnede, giver et anvendeligt udtryk for forholdene. I regnskabsåret 1941/42 udbetaltes ca. 176 mill. kr. til 197.000 aldersrentenydere, hvoraf 35.000 var imellem 60 og 65 år og resten derover. På grundlag af en lidt ældre beregning kan det anslås, at udgiften ville have været ca. 9 mill. kr. større, såfremt der ikke var sket fradrag i renten på grund af indkomst eller formue hos de nuværende rentenydere, eller ialt ville have udgjort ca. 185 mill. kr. Regner vi skønsmæssigt med, at ca. 30 mill. kr. går til rentenyderne på under 65 år, har de øvrige rentenydere på 65 år og derover modtaget ca. 155 mill. kr. Såfremt hele befolkningen over 65 år skulle have aldersrente, ville denne udgift stige til ca. 295 mill. kr. og rentenydernes antal forøges til godt 300.000.

Der skulle altså straks opkræves yderligere ca. 140 mill. kr. i skatter. Men efter en overgangsperiode ville man spare de 30 mill. kr. til rentenydere imellem 60 og 65 år, og den endelige merudgift bliver derfor kun 110 mill. kr. I dag betales godt halvdelen af aldersrenten af staten og resten af udligningsfonden og kommunerne, men for nemheds skyld vil vi forudsætte, at hele merudgiften bæres af staten og dækkes ved opkrævning af et tillæg til den personlige statsindkomstskat. Da aldersrente beskattes som indkomst, medfører ændringen et øget skatteprovenu på ca. 20 mill. kr., hvoraf kommunerne og udligningsfonden får en del, som vi regner med overdrages til staten, der altså kun behøver at opkræve ca. 90 mill. kr., hvilket svarer til ca. 40 pct. af den nuværende personlige statsindkomstskat. Alle de små indkomster, der ikke betaler statsindkomstskat, vil da ikke berøres af ordningen, hvilket vel kun er rimeligt, da de ellers ville blive stillet dårligere end nu til fordel for grupper med større indkomster. Indenfor de 1,2 mill. statsskatteydere sker der en overførsel fra de yngre til de ældre, en overførsel som for den enkelte vil afhænge af indkomstens størrelse, men som dog for det store flertal, når ordningen først har været i gang i en årrække, blot betyder, at man i de unge år afleverer en del af sin indkomst til fordel for de ældre aldersgrupper, medens man, når man selv bliver ældre, årligt får et tilsvarende indkomstbeløb stillet

til rådighed af den nye, yngre generation. Dette ville få stor indflydelse på alle pensionsordninger, men ikke alene således at disse ville tage hensyn til aldersrenten og derved måske nok nedsætte pensionen i visse tilfælde, men også ved oprettelsen af mange nye pensionsordninger, som nu ikke bliver til noget, fordi man ikke vil opspare en kapital, der kan afkaste et til aldersrenten svarende beløb, når dette kan nås uden nogen opsparing.

Det vil imidlertid føre for vidt i detaljer at redegøre for alle konsekvenserne af en sådan nyordning af aldersrenten, idet man først må gøre sig klart, om ulemperne ved den nuværende ordning er så store, at de i forbindelse med de nævnte åbenbare goder ved nyordningen kan opveje den modstand, der vil opstå hos mange medborgere ved tanken om en forøgelse af statsindkomsts-katten med ca. 40 pct. Erfaringen viser, at man med god virkning kan føre mange argumenter i marken for en sag, men når den dag kommer, hvor afgørelsen skal tages, er det pengepungen, der skeles til. Og det kan jo ikke skjules, at den skitserede ordning i første omgang vil medføre forøgede udgifter for mange skatteydere. At pengene kommer igen, når alderens trængsler melder sig, vil måske nok kunne afvæbne nogen modstand, men det er nu engang dagen i dag og dens vanskeligheder, der står tydeligst for de fleste, og fremtidens fordele ses af mange i forhold hertil som igennem en omvendt kikkert. Tillægget til statsindkomsts-katten vil for indkomster på omkring 4.000 kr. betyde ca. 80 kr. om året, og for indkomster på en halv snes tusind ca. 700 kr. om året, men det vil derefter være stærkt stigende til op imod 8.000 kr. for indkomster på omkring 100.000 kr. Finansieringen kan iøvrigt ske på mange måder, og at der ikke er tale om noget uoverkommeligt beløb fremgår af, at det drejer sig om et tillæg på godt 15 pct. til den samlede personbeskatning eller på ca. 8 pct. af den samlede beskatning herhjemme. Endelig vil opkrævningen af en del af beløbet også blive nødvendigt under den nuværende lovgivning, idet i dag godt 50 pct. af befolkningen på 65 år og derover modtager aldersrente, men kun godt 20 pct. af aldersgruppen imellem 60 og 65 år. Den sidstnævnte andel har imidlertid været stadig stigende siden aldersgrænsens nedsættelse i 1937, og det må forventes, at denne andel stadig vil forøges, således at det forholdsvis antal af aldersrentenydere også vil vokse under den nuværende lovgivning, og samtidig vil ulemperne skærpes.

En hovedindvending, der vil blive rejst imod, at alle får ret til

aldersrente, vil være, at der bliver flere og flere ældre herhjemme, og at der derfor vil være færre og færre unge til at forsørge de gamle, men her overfor kan fremføres, at bestemmelsen om ophævelsen af indkomstgrænserne kun kan virke henimod, at befolkningen arbejder længere op i årene, og at taksterne til enhver tid må reguleres på en sådan måde, at levedoden ikke bliver væsentlig større for de gamle end for de unge alt under hensyntagen til den samlede nationalindkomst. Der synes således at være meget, der taler for, at en ordning med almindelig adgang til aldersrente fra det fyldte 65. år bedre end den nuværende ordning vil kunne tilpasses til befolkningens fremtidige aldersudvikling og de økonomiske følger heraf, og da mange andre grunde taler for en sådan ordnings indførelse, var det måske rimeligt allerede nu at tage sagen op til en grundig undersøgelse, så man stod parat til at kunne gennemføre den, når en passende lejlighed viser sig.

*Ligelig indkomstfordeling
som mål for den økonomiske politik*

(1944)

Såfremt nogle af mine tilhørere i aften er mødt op i håb om at få serveret et vel tilrettelagt og teoretisk godt funderet diskussionsgrundlag om det opgivne emne: Ligelig indkomstfordeling som mål for den økonomiske politik, må jeg hellere straks bekende, at hvad jeg har at sige består af en mærkelig blanding af realiteter og fremtidsmusik. De statistiske realiteter, jeg bliver nødt til at trætte Dem med, vedrører hovedsagelig forholdene umiddelbart før krigen, men til gengæld vil jeg i det store og hele hellere mig spørgsmål vedrørende den økonomiske politik, som skal føres herhjemme i årene efter krigens ophør. Det er tilmed ikke engang overgangsperioden lige efter krigens afslutning, som jeg vil hæfte mig mest ved, men snarere forholdene på lidt længere sigt, altså i høj grad et fremtidsperspektiv. Hermed vil jeg ikke give udtryk for en undervurdering af de mangeartede økonomiske problemer, som vil dukke op og kræve at blive løst straks ved fredens komme; tværtimod forekommer det mig, at en løsning af disse pro-

blemer også kræver, at blikket kastet lidt længere frem, således at den første efterkrigstids politik kan indrettes på lidt længere sigt. Den ret udbredte opfattelse, at der lige efter krigen vil komme en masse indgreb og restriktioner, ja måske endnu flere end nu under krigen, men at derefter alt atter vil glide i lave af sig selv og blive som i de gode gamle dage, forekommer mig at være farlig, fordi den formentlig er fejlagtig og derfor ikke kan danne et godt grundlag for overvejelserne vedrørende den fremtidige økonomiske politik.

Betragter vi den økonomiske efterkrigstidsdiskussion, som foregår ude omkring i verden, er det da også åbenbart, at den ikke blot drejer sig om overgangstiden mellem krig og fred. Beskæftigelsesproblemet første fase vedrører ganske vist så vidt muligt øjeblikkelig beskæftigelse af de hjemvendende hære og omstillingen fra krigs- til fredsproduktion; men den anden og ikke mindre væsentlige del af problemet går ud på mulighederne for varigt at beskæftige hele den arbejdsduelige befolkning, og løsningen heraf anses almindeligvis for at være en uomgængelig betingelse for demokratiets genopbygning og udviklingen af mere fredelige forhold landene imellem. Den anden problemkreds, som behersker den økonomiske efterkrigstidsdiskussion, kan udtrykkes ved ordene „social sikkerhed“ og skulle sammen med den fulde beskæftigelse muliggøre, at ordet „nød“ forsvandt af glosebogen. I endnu højere grad end beskæftigelsesproblemet angår dette sociale sikkerhedsproblem selve efterkrigstiden, og er iøvrigt almindeligvis sammenkædet med beskæftigelsesproblemet på en sådan måde, at en løsning af dette betinger opfyldelsen af det sociale sikkerhedsprogram.

Når jeg før talte om fremtidsmusik, var det ikke alene med henblik på det valgte tidspunkt for problemstillingen, men også fordi jeg forudsætter, at beskæftigelsesproblemet i den sædvanlige formulering vil blive løst, og at en art socialt sikkerhedsprogram vil blive gennemført, og ud fra disse to forudsætninger undersøger den kommende tids indkomstfordeling. Som grundlag for undersøgelsen benytter jeg indkomstfordelingen, som den tager sig ud i året 1939, og for ikke at gøre svælget mellem grundlag og emne alt for stort vil jeg tillige se lidt på, hvilken indflydelse krigens indkomstforskydninger kan antages at ville få på indkomstfordelingen på lidt længere sigt.

1. *Indkomstfordelingen i 1939.* Først skal jeg med så få tal som muligt søge at karakterisere den personlige indkomstfordeling i 1939. Det eneste nogenlunde anvendelige materiale er ansættelserne til indkomst- og formueskat. De statistiske opgørelser om indkomst- og for-

mueansættelserne er imidlertid i relation til vort formål behæftet med to ret væsentlige mangler. Jeg tænker her på ansættelsernes ufuldkomnetheder og på skattelovgivningens specielle indkomstbegreb.

Den samlede ansatte personlige indkomst med tillæg af de heri fradragne skatter og forsikringspræmier var i 1939 omkring 5 milliarder kr., men en fuldstændig ansættelse antages mindst at burde medtage yderligere 1 milliard kr. For formuernes vedkommende er forholdet endnu grellere, da den ansatte personlige formue kun var 11 milliarder kr., og en sammenligning med de tilstedeværende formueværdier, blandt andet værdien af fast ejendom på 15 milliarder kr. tyder på, at omkring 5 milliarder kr. slet ikke ansættes til formueskat. Deler vi skatteyderne ikke i de ærlige og uærlige, men i dem, der vanskeligt kan unddrage sig en del af skattepligten, nemlig lønmodtagerne, og resten af skatteyderne, som har større mulighed herfor, kan følgende opstilling foretages i runde tal:

<i>Milliarder kr.</i>	Indkomst			Formue		
	Selv-angivet	Mangler	Ialt	Selv-angivet	Mangler	Ialt
Lønmodtagere	2,8	0,2	3,0	2,0	0,9	2,9
Andre indkomstmodtagere	2,2	0,8	3,0	9,0	4,1	13,1
Tilsammen	5,0	1,0	6,0	11,0	5,0	16,0

Den ufuldstændige ansættelse er anslået til 6-7 pct. for lønmodtagere og godt 25 pct. for andre skatteydere, hvorimod den ufuldstændige formueansættelse er forudsat at være ens for de to kategorier af skatteydere. For begge grupper af skatteydere betyder de skjulte formuer, at der skjules en renteindtægt svarende til omkring en fjerdedel af de skjulte indtægter, hvorved de øvrige indkomstundladelser nedbringes til henholdsvis 5 og 20 pct.

Betragter vi dernæst skattelovens indkomstbegreb, opstår andre vanskeligheder. Som skattepligtig indkomst regnes ikke alene de af produktionen løbende indkomster, men også de fleste indkomstoverførsler som f. eks. aldersrente o. lign., og den såkaldte ansatte indkomst fremkommer ved herfra at trække skatter og forsikringspræmier. Et eksempel som findes side 32, belyser bedst forholdet.

I eksempel I anvendes 400 mill. kr. af de 800 mill. kr., der opkræves i direkte skatter til udbetaling af aldersrente og andre understøttelser, som medregnes i den samlede personlige indkomst, der i Statistisk årbog benævnes nationalindkomsten og i praksis findes ved til

<i>Mill. kr.</i>	I	II	III	IV
Produktionsindkomst	4.600	4.600	4.700	4.600
Overførselsindkomst	400	500	400	500
Samlet personlig indkomst (»nationalindkomst«) .	5.000	5.100	5.100	5.100
Direkte skatter m. v.	800	900	800	800
Ansatt indkomst	4.200	4.200	4.300	4.300

den ansatte indkomst at lægge de heri fradragne skatter m.v. Opkræves som i eksempel II yderligere 100 mill. kr. i direkte skatter for at uddeles som aldersrente el. lign., stiger den samlede beregnede nationalindkomst med 100 mill. kr., medens den ansatte indkomst viser konstant svarende til den uforandrede produktionsindkomst. Eksempel III viser, at en stigning i den på dette grundlag beregnede „nationalindkomst“ også kan betyde en tilsvarende stigning i produktionsindkomsten, men så forøges den ansatte indkomst med samme beløb. Finansieres derimod de 100 mill. kr. i øget overførselsindkomst over indirekte skatter, vil prisniveauet stige, men efter korrektion herfor vil resultatet med tilnærmelse blive som i eksempel IV, at både „nationalindkomsten“ og den ansatte indkomst stiger. Konklusionen bliver, at da overførselsindkomst beskattes ligesom produktionsindkomst, giver bevægelsen i den ansatte indkomst trods alt det bedste udtryk for bevægelsen i produktionsindkomsten — den reale nationalindkomst —, og da den ansatte indkomst endvidere udtrykker indkomstmodtagernes købeevne overfor alle markedsgoder, er fordelingen af den ansatte indkomst et godt udtryk for de forskellige befolkningsgruppers forbrugsevner. Derimod savnes en fordeling af de personlige indkomster på det første trin, hvor kun medtages indkomster, der skyldes deltagelse i produktionen. Til dette formål må foretages en rensning af den såkaldte nationalindkomst for alle overførselsindkomster.

Til vort formål kan derfor fordelingen af de ansatte indkomster benyttes, når skatteansættelsernes ufuldstændighed til stadighed erindres, og selve indkomstfordelingen ser i runde tal ud som angivet side 33.

Den indkomstfordeling, som er det direkte resultat af produktionen, er antagelig endnu mere ulige, da de større indkomster — dog ikke uden undtagelse — har størst mulighed for at reducere selvangivelsen, og da der er tale om ansatte indkomster, hvor skattefradraget er størst for de store indkomster. Forsørgernes indkomster er dog noget mere jævnt fordelt og tages hensyn til aldersfordelingen modificeres forhold-

Ansæt indkomst	Antal indkomstmodtagere						Fors. m. børn i pct. af samtlige forsørgere	Procentvis fordeling af børn	Gnstl. antal børn pr. forsørgere
	Ikke-forsørgere	Forsørgere	Ialt	Heraf					
				Under 24 år	24—60 år	60 år o. dero.			
Under 1.000 Kr.	1000	1000	1000	1000	1000	1000	pct.	pct.	
1.000—2.000 -	340	160	500	190	170	140	17	5	0.3
2.000—3.000 -	330	270	600	170	350	80	45	30	0.9
3.000—5.000 -	80	220	300	30	230	40	53	26	1.0
5.000—10.000-	40	260	300	10	250	40	50	28	0.8
10.000 og dero.	10	90	100	—	80	20	42	9	0.7
Tilsammen ...	2	28	30	—	20	10	37	2	0.6
	802	1028	1830	400	1100	330	44	100	0.8

dene endnu mere, men det er dog betegnende, at over tre femtedele af danske børn i 1939 forsørgedes af forældre med en ansat indkomst på under 3.000 kr. Herved må det erindres, at jo flere børn en forsørgere har, jo mindre forskel er der mellem ansat og faktisk indkomst, da skattefradraget er så ringe, på grund af de store børnefradrag.

Formuefordelingen er som bekendt endnu mere ulige, da kun et fåtal har en formue af betydning, og blandt formueejerne er det igen nogle få personer, der ejer størstedelen af den samlede formue. Af de 1,8 mill. indkomstmodtagere havde kun 0,7 mill. ansat formue og heraf igen 0,5 mill. en ansat formue på under 10.000 kr. Da formueansættelserne imidlertid efter min mening er behæftet med endnu større fejl end indkomsterne, skal jeg ikke komme nærmere ind på en talmæssig dokumentation. Det skal dog understreges, at det ikke er usandsynligt, at den faktiske formuefordeling er mere ligelig, end den gennem ansættelserne kendte, da i hvert fald talrige småformuer i dag undgår ansættelse. Iøvrigt burde formuestatistikken formentlig i højere grad bearbejdes under hensyntagen til forholdet mellem de enkelte skatteyderes indkomst og formue.

2. *Indkomstfordelingen under fuld beskæftigelse.* Så længe arbejdsløsheden er stor og det blot gælder om fra dag til dag at bøde herpå, er interessen ringe for, hvor langt man skal gå, før der med nogen ret kan tales om fuld beskæftigelse; det betragtes kun som et mere teoretisk spørgsmål. Skal man undersøge virkningen af fuld beskæftigelse på indkomstfordelingen, er det dog nødvendigt at nå til en nærmere afgrænsning af dette begreb. Som barometer for arbejdsløshedens bekæmpelse benyttes almindeligvis arbejdsløshedsprocenten for organi-

serede arbejdere, og selv under hensyntagen til de talrige mangler, der knytter sig til dette begreb både af formel og reel karakter, kan det ikke forventes, at begrebet vil gå ud af den politiske diskussion i årene efter krigen. Det er da rimeligt at definere den fulde beskæftigelse som arbejdsløshedsprocentens nedbringelse til en vis minimal størrelse. Den nærmere talangivelse vil afhænge af, hvilken arbejdsløshedsprocent, man anvender; som bekendt er arbejdsløshedsprocenten blevet barberet, men pristallet skrælet.

For 1939 var den ubarberede procent 18,4, svarende til et årgennemsnit på knapt 90.000 arbejdere, og såfremt man barberede denne procent, ville man formentlig nå ned på 11-12 pct., svarende til godt 50.000 arbejdere. Reduktionen omfatter dels mindre grupper af ældre arbejdere, kursusdeltagere og enkelte langvarigt arbejdsløse og dels en meget stor gruppe arbejdere, hvis sidste arbejdsløshedsperiode har været 6 dage og derunder. Kendetegnet på fuld beskæftigelse må være begyndende mangel på arbejdskraft, og såfremt det barberede arbejdsløshedstal blev elimineret, ville sikkert vanskeligheden ved på kortere sigt at få tilstrækkelig kvalificeret arbejdskraft begynde at melde sig, således at det i dette tilfælde ikke ville være uberettiget i en vis forstand at tale om fuld beskæftigelse.

Hvorledes vil nu en sådan reduktion af arbejdsløsheden påvirke indkomstfordelingen? Den samlede indkomstmasse i 1939 vil med det gældende lønniveau blive forøget med ca. 400 mill. kr., hvoraf ca. 175 mill. kr. vil være arbejdslønninger til de midlertidigt arbejdsløse og resten af beløbet øgede fortjenester til den øvrige befolkning. En endelig fordeling af dette beløb på modtagere er vanskelig at foretage, men kan bedst skønnes for arbejderne. Med vort nuværende kendskab til varigheden af de enkelte arbejders arbejdsløshedsperioder ved vi, at til en gennemsnitlig ledighed på 500.000 arbejdere svarer delvis ledighed for henimod halvdelen af de organiserede arbejdere, hvorfor fuld beskæftigelse ikke betyder, at årsindkomsten for 50.000 arbejdere forøges fra understøttelsesbeløbene til fuld løn, men at indkomsten forøges med denne forskel for kortere eller længere tidsrum for et langt større antal arbejdere. Endvidere vil nedgangen i understøttelser bevirke en nedgang i arbejdsløsheds-kassekontingenterne for arbejderne og en skatnedgang for alle skatteydere.

Indkomststigningen for de øvrige samfundsgrupper vil sikkert fordele sig endnu mere jævnt end indkomststigningen for arbejderne, selv om enkelte personer måske vil få større indkomstforøgelser. Dette

såvel som den samlede indkomststigning vil i høj grad afhænge af, hvorledes den fulde beskæftigelse er tilvejebragt, men forudsætter vi, at den skal være af mere stabil karakter, er der størst sandsynlighed for, at beskæftigelsesstigningen vil finde sted indenfor alle større erhverv og må være tilvejebragt gennem en generel beskæftigelsespolitik. Såvel forøgelsen af arbejdsindkomster som af det almindelige indkomstniveau vil lette det offentlige øvrige sociale udgifter, og sammenlægger vi denne besparelse med besparelsen i arbejdsløshedsunderstøttelserne, når vi til et beløb på omkring 100 mill. kr. Produktionsindkomsten øges altså fra 4.600 mill. kr. til 5.000 mill. kr. og den ansatte indkomst fra 4.200 mill. kr. til 4.600 mill. kr., men den personlige „nationalindkomst“ kun fra 5.000 mill. kr. til 5.300 mill. kr. Mere interessant er det dog at skønne over fordelingen af den ansatte indkomst før og efter opnåelsen af fuld beskæftigelse. Et sådant skøn er angivet i kolonne II og VI i følgende oversigt:

Ansatt indkomst kr.	Antal ansættelser (1000)				Indkomstbeløb (mill. kr.)			
	Faktisk fordeling i 1939	Fordeling ved fuld beskæftigelse i		Fordeling ved fuld beskæft. og ændret sociallovgivning	Faktisk fordeling i 1939	Fordeling ved fuld beskæftigelse i		Fordeling ved fuld beskæft. og ændret sociallovgivning
		snæver forstand	udvidet forstand			snæver forstand	udvidet forstand	
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
under 1000	500	400	250	—	300	240	150	—
1000— 2000	600	600	550	700	840	840	770	980
2000— 3000	300	350	500	600	720	840	1200	1440
3000— 5000	300	330	350	400	1140	1250	1330	1520
5000—10000	100	110	130	100	700	770	910	700
10000 og derover	30	40	50	30	500	660	740	460
Tilsammen.	1830	1830	1830	1830	4200	4600	5100	5100

Den gennemsnitlige ansatte indkomst er antaget at ville forøges med godt et par hundrede kroner og 100.000 skatteydere er rykket op over grænsen på 2.000 kr., men under denne vil stadig ligge omkring 1 million indkomstmodtagere. En nærmere undersøgelse af disse persons erhvervsfordeling er nødvendig, før den endelige vurdering af den fulde beskæftigelses indflydelse på indkomstfordelingen kan fældes.

Holder vi os fortsat til de runde tal, kan omstående opstilling foretages over disse personers erhvervsfordeling. Der er almindelig enighed om, at en vis minimumsindkomst må tilstræbes, selv om enigheden hører op, når den nærmere størrelse af denne indkomst skal fastsættes.

<i>Indehavere</i>	Samtlige	Heraf	
		under 1000 kr.	Ikke-forsørgere
Landmænd	150.000	20.000	10.000
Øvrige erhverv	100.000	30.000	40.000
	250.000	50.000	50.000
<i>Lønmodtagere</i>			
Landbrugsmedhjælpere	150.000	30.000	150.000
Arbejdere og funktionærer	200.000	60.000	150.000
Husassistenter	150.000	90.000	150.000
Lærlinge	50.000	40.000	50.000
	550.000	220.000	500.000
Uden erhverv	200.000	130.000	100.000
Tilsammen	1.000.000	400.000	650.000

Hensyn må tages til, om der er tale om forsørgere eller ikke-forsørgere, unge eller gamle, og tillige til, at der arbejdes med den ansatte indkomst og med for lave skatteansættelser, og at heller ikke fuld værdi af kost og logi medregnes ved ansættelserne, men alligevel forekommer det mig meget rimeligt som arbejdsgrundlag at opstille et krav om henholdsvis 2.000 kr. og 1.000 kr. som ønskelig minimumsindkomst for forsørgere og dermed ligestillede og for unge ikke-forsørgere. Her er det jo 1939-priser, som lægges til grund, så tallene er ikke helt små; korrektioner indenfor rimelige grænser forrykker dog ikke væsentligt følgende konklusion: gennemførelse af fuld beskæftigelse i den forstand, at den totale arbejdsløshedsprocent reduceres til under ca. 8, er ikke tilstrækkelig til at tilvejebringe et ønskeligt leveniveau for alle samfundets borgere. Hertil må først og fremmest kræves en udvidelse af begrebet fuld beskæftigelse.

Med stigende beskæftigelse vil ganske vist også omfanget af de mindre ledighedsperioder formindskes, og yderligere kan man ved en effektivisering af arbejdsanvisningen nå til, at arbejdsløshedsprocenten yderligere falder, men mere væsentligt er det, at en egentlig mangel på arbejdskraft vil øge lønnen og trække mange mindre selvstændige over i lønarbejderklassen. For at dette kan ske, kræves, at der opstår en almindelig tillid til lønniveauets højde og stabilitet samt den fulde

beskæftigelses varighed. Det er altså ikke nok blot midlertidigt at skaffe fuld beskæftigelse for de organiserede arbejdere. Efterspørgslen efter arbejdskraft må stimuleres, således at alle personer indenfor de selvstændige erhverv, som hidtil har tjent mindre end lønarbejderne, foretrækker disses kår. Fastholden ved selvstændigt erhverv skyldes ikke blot tillokkelsen ved at være selvstændig, men også manglende substitutionsmuligheder, og den lave indkomst indenfor mange selvstændige erhverv kan i mange tilfælde tages som udtryk for kun delvis beskæftigelse indenfor erhvervet. Sat på spidsen vil dette sige, at beskæftigelsesproblemet først er løst den dag, da alle, der har arbejdssevnen i fuldstændig behold, tjener en vis minimumsindkomst, der må afpasses efter den samlede realindkomst. En politik, der fører til dette mål, vil antagelig presse prisniveauet i vejret, men vil samtidig medføre en realindkomststigning. Skønmæssigt er i kolonne III og VII i oversigten (side 35) regnet med en stigning på 500 mill. kr. i den samlede ansatte indkomst, hvoraf en del skyldes pristigningen. Indkomstfordelingen vil yderligere blive forskudt op efter, men vil blive endnu mere ulige i den forstand, at indkomstandelen for indkomster på over 5.000 kr., der ved opnåelsen af fuld beskæftigelse i snæver forstand var øget fra 28,6 pct. til 31,0 pct., nu forøges til 32,3 pct.

Fuld beskæftigelse selv i udvidet forstand vil dog ikke alene kunne opfylde kravet om en vis minimumsindtægt. Størsteparten af landbrugsmedhjælpere og lønmodtagere vil nok kunne tvinge lønnen op over minimumsindtægten, efterhånden som beskæftigelsen stiger. Som et beskedent eksempel kan nævnes lønstigningen for husassistenter i de senere år og indkomsten for tilsvarende grupper, der nu ligger mellem 1.000 og 2.000 kr., vil også i mange tilfælde, hvor der er tale om kvalificerede¹⁾ arbejdere, som følge af den øgede efterspørgsel blive hævet, men tilbage bliver i alle tilfælde de små indkomster for en række husmænd samt for de erhvervsløse. Overfor husmændene må formentlig træffes specielle forholdsregler, hvorved brugsstørrelsen øges eller brugene helt bortfalder, og indtægtsfordelingen for de øvrige grupper kræver ændringer i vor sociale lovgivning — ændringer, som må gå en del ud over de gængse rammer. Dette vil blandt andet

---

¹⁾ Delvist kvalificerede arbejdere må formentlig først og fremmest beskæftiges af det offentlige, der ved at yde fuld løn for det mindre kvalificerede arbejde præsterer en social ydelse. Derved vil den almindelige løn ikke blive påvirket af en lavere løn for disse arbejdere.

fremgå af, at der blandt de erhvervsløse foruden alders- og invalide-
rentenydere findes en del småkapitalister, hvis kapital er for stor til,
at de kan få offentlig hjælp, men for lille til at afkaste den til livets
opretholdelse fornødne indkomst. Den fulde beskæftigelse er til gen-
gæld også en nødvendig betingelse for en udvidelse af og effektivise-
ring af vor sociale lovgivning. Fuld beskæftigelse betyder øget realind-
komst, og da samtidig forsorgen som følge af uforskyldt arbejdsløs-
hed forsvinder, opnås større mulighed for at gøre de øvrige nødven-
dige sociale hjælpeforanstaltninger mere ensartede samt eventuelt at tage
nye områder op til overvejelse.

3. *Socialpolitikken og indkomstfordelingen.* I det mere modererede
liberalistiske samfund omfatter socialpolitikken alle indgreb i den ind-
komstfordeling, der fremtræder som resultat af den fri konkurrence på
markedet efter varer og produktionsfaktorer. Efterhånden som det
bliver almindeligt at gribe regulerende ind overfor selve indkomst-
dannelsen, overføres den socialpolitiske målsætning til finanspolitik,
valutapolitik o.s.v., og der opstår et udvidet socialpolitisk begreb, om-
fattende alle indgreb, der tilsigter en jævn indkomstfordeling. Sam-
tidig bevares dog et egentligt socialpolitisk område i snævrere forstand,
der fortsat omfatter indgreb til fordel for ubemidlede, som enten har
ringe indkomst ved deltagelse i produktionen eller slet ikke deltager i
denne på grund af alder eller sygdom. Såfremt der føres en sådan
almindelig politik, at fuld beskæftigelse opnås, vil socialpolitikens
snævrere område yderligere begrænses til hovedsagelig kun at omfatte
personer, som midlertidigt eller varigt på grund af legemlig uegnet-
hed ikke deltager i produktionen. Men samtidig melder nye opgaver sig og
kræver at blive løst inden for socialpolitikens rammer. Socialpolitik-
kens snævrere opgave bliver da at sørge for børnene, de voksne uar-
bejdsdygtige og de gamle og herudover at vejlede den samlede befolk-
ning ved forbruget af fødevarer og bolig.

Ved socialreformen i 1933 opnåedes en gennemgribende systemati-
sering af det offentliges ydelser, men en egentlig reorganisering af
hjelpeformerne var der ikke tale om. Kampen omkring socialreformen
særlig på rigsdagen var i alt for høj grad præget af ofte smålig strid
om omkostningerne og hele fordelingspørgsmålet mellem stat og kom-
muner og disse sidste indbyrdes. I de senere år er det også blevet mere
og mere åbenbart, at socialreformen ikke kan betragtes som nogen
slutsten på den socialpolitiske udvikling, men snarere som et nyt trin,
der nødig skulle blive et for godt ståsted. Når tilmed forudsætningerne

for dens virkninger skifter, er der intet mærkeligt i, at nye ændringer vil være nødvendige efter krigen samtidig med en løsning af beskæftigelsesspørgsmålet.

For den arbejdsduelige befolkning må der være sikkerhed for, at indkomsten ikke svigter under midlertidig arbejdsudygtighed, og når arbejdsevnen mere varigt forsvinder, må levofoden ikke presses længere ned, end behovsnedgangen som følge af arbejdets ophør tilsiger. Disse krav opfylder de nuværende sociale love imidlertid ikke. Ved arbejdsløshed er der sikret arbejderne en ganske vist nødtørftig understøttelse, men i sygdomstilfælde ydes der i reglen meget mindre dagpengebeløb, og da der ved ulykkestilfælde først ydes dagpenge efter 13 ugers forløb, og forsørgelsen indtil da foregår over sygekassen, er det meget vigtigt at søge gennemført en ændring, hvorefter der ved alle tilfælde af midlertidig arbejdsudygtighed udover de nødvendige helbredelsesomkostninger ydes dagpenge af en sådan størrelse, at indkomstmodtageren praktisk taget ikke berøres af midlertidige tilfælde af arbejdsudygtighed. Dette må anses for at være et nødvendigt supplement til kravet om fuld beskæftigelse for at sikre de tidligere nævnte minimumsindkomster. Endvidere må indkomsten sikres ved overgang fra en beskæftigelse til en anden, hvilket også må gælde, når overgangen kræver ny uddannelse. Som et specielt eksempel herpå kan nævnes enkers overgang fra huslig eller ingen gerning til selverhverv i eller uden for huset.

Medens de nævnte forholdsregler kun virker supplerende, er en ændring af de vedvarende arbejdsudygtiges levofod alene overladt til socialpolitikken. Her er først og fremmest tale om invalide- og aldersrentenyderne samt alle andre personer, hvis indkomst ligger under minimumsindtægten, men som på grund af lille indkomst eller formue ikke kan få hjælp efter de nugældende regler. En forøgelse af satserne vil for det første give ret til lidt større egne indtægter, men dernæst må overvejes at ændre fradragsreglerne for egne indtægter og formuebesiddelse. Målet må være, at indkomstniveauet ved alderens indtræden kun sænkes en snes procent og ikke som nu ofte til omkring det halve.

I forbindelse med sikringen af indtægterne for den arbejdende del af befolkningen gennem fuld beskæftigelse og fuld hjælp under midlertidige arbejdsudygtighedsperioder vil disse regler bevirke, at kravet om en vis minimumsindkomst bliver en realitet. Følgen af de nye regler vil, som anført i kol. IV og VIII i oversigten (side 35), blive, at indkomster på under 1.000 kr. forsvinder, og tilbage bliver 700.000 helt unge og helt gamle med indkomster mellem 1.000 og 2.000 kr. I forhold til

de faktiske forhold er antallet af personer med en indkomst over 5.000 kr. uforandret, men gennemsnitsindkomsten for personer med over 10.000 kr. i indtægt må antages at formindskes som følge af de højere skatter, der vil være nødvendige for at forøge de sociale ydelser. I forhold til fordelingen under fuld beskæftigelse er antallet af større indkomster formindsket. Dette vil sige, at den stigende indkomst som tilfalder kapitalejere og andre indehavere som følge af den øgede beskæftigelse er tænkt inddraget til fordel for de mindst-bemidlede. Det er netop vigtigt at lade socialpolitikken reorganisering følge i hælene på den indkomststigning, som den øgede beskæftigelse må resultere i.

Ved fastsættelsen af 2.000 kr. som minimumsindkomst for forsørgere er intet hensyn taget til børneantallet. Men det er åbenbart, at blot et par børn vil betyde en sådan reduktion af levestandarden, at særlige hensyn må tages til børnerige familier. Dette kan enten gøres specielt indenfor socialpolitikken eller ved andre politiske indgreb som ved skattelovgivningen eller mere generelt ved ydelsen af et særligt beløb pr. barn til alle forsørgere med børn. Der er ingen tvivl om, at børnene er blevet stedmoderligt behandlet inden for vor sociallovgivning, men meget taler for, at en ny opfattelse er ved at trænge igennem på dette område. Dette vil formentlig give sig udtryk i en lang række nye foranstaltninger eller udvidelser af påbegyndte indgreb til fordel for børnerige familier. Først og fremmest er en sikring af moderen under svangerskabet nødvendig ved gennemførelse af frihed med løn under den sidste periode af svangerskabet og et vist tidsrum derefter eller for hjemmeværende hustruer gratis hushjælp, alt suppleret med en særlig ydelse til dækning af udgifterne ved barnets komme og første udstyr. Dernæst en forbedring af levevilkårene for familier med børn gennem opførelse af flere vuggestuer og børnehaver samt en udvidelse af adgangen til billige lejligheder og af skolebespisningen og endelig mere specielt en forøgelse af alle offentlige bidrag til børn født i og udenfor ægteskab samt til enkebørn. Imidlertid rejser der sig alligevel spørgsmålet om, hvorvidt dette er nok; om der ikke bør ydes yderligere hjælp gennem særlige rabatordninger på specielle fødevarer og øgede børnefradrag ved beskatningen. Under krigen er gennemført forskellige ordninger i denne retning, som ikke fortjener at forsvinde som så meget andet ved krigens ophør.

Før hele dette system udbygges, må det imidlertid overvejes, om det ikke er bedre at betrede en helt ny vej. Jeg tænker her på ydelsen af et direkte tilskud pr. barn. Dette vil overflødig gøre skattefradragene,

der ikke er særligt effektive for de mindre indkomster, og mange andre rabatordninger. Finansieringen betyder blot en fordeling af udgifterne ved børnenes opfostring på hele befolkningen. Der er i dette tilfælde ikke tale om en generel omlægning af indtægtsfordelingen, men blot om en omflytning af indkomsten fra personer uden børn til personer med børn. Da der her hjemme er omkring 900.000 børn, vil ydelsen af 20 kr. om måneden pr. barn medføre en udgift på godt 200 mill. kr. De 20 kr. er kun et eksempel for at vise udgifternes størrelsesorden. Den endelige indtægtsoverførelse i forhold til nu vil være betydelig ringere, da børnefradragene ved beskatning kan falde væk, og de sociale udgifter også vil falde betydeligt, fordi hovedparten af de understøttede kommer i trang på grund af store forsørgerbyrder. Det forekommer mig, at hele dette emne trænger til en grundig behandling og megen overvejelse, før de nye veje for socialpolitikken på dette område udstikkes. I 1940 blev halvdelen af Danmarks børn opdraget i hjem, hvor forsørgerens ansatte indkomst lå under 2.500 kr.

Endelig vil hele ernæringsproblemet efter krigen formentlig indtræde i en ny af socialpolitikken præget fase. Men da dette spørgsmåls løsning kun i ringe grad berører indkomstfordelingen, skal bortses herfra, selv om påvirkning af forbruget i en bestemt på ernæringsfysiologisk basis fastlagt retning givetvis vil være til gavn for de mindrebemidlede også i økonomisk henseende.

Konklusionen, der kan drages på indeværende tidspunkt bliver, at ved en effektiv beskæftigelsespolitik suppleret med en herefter afpasset rationel socialpolitik vil det være muligt at opnå bestemte af den samlede realindkomst afhængige minimumsindkomster, som dog for børnerige familiers vedkommende yderligere må suppleres med specielle og eventuelt generelle hjælpeforanstaltninger. Den øgede beskæftigelse vil forskyde hele indtægtsfordelingen opefter, samtidig med at de fleste mindre indkomster vil blive hævet, og en udvidelse af socialpolitikken vil hæve de resterende små indkomster og samtidig i beskedent omfang reducere de største indkomster. Kort sagt, indkomstforøgelsen som følge af den øgede beskæftigelse inddrages til fordel for de mindste indkomster. Men hertil kræves samvirken mellem beskæftigelses- og socialpolitik.

For herefter at give problembehandlingen lidt nærmere tilknytning til de faktiske forhold skal nu undersøges, hvorvidt der under krigen er sket sådanne indkomstforskydninger, at det har været uberettiget at

bygge på forholdene i 1939, og om disse indkomstforskydninger kan antages at få varige virkninger på indkomstfordelingen efter krigen.

4. *Indkomstudviklingen under krigen og fordelingen efter denne.* Hovedtendenserne i indkomstudviklingen i den forløbne del af krigsperioden har totalt set været stigende pengeindkomster og lavere realindkomster, og det kan vel ikke forventes, at denne udvikling vil ændres inden krigens ophør. Derimod har vi endnu ikke nogen detaljeret oversigt over fordelingen, blandt andet fordi de faktiske opgørelser for de sidste par år endnu ikke foreligger. Forskydninger fra erhverv til erhverv er dog konstateret, og en uddybning af afstanden mellem indehavere og lønmodtagere har fundet sted, omend i aftagende tempo. Hovedresultatet bliver formentlig, at fordelingen er blevet mere ulige, og særlig for de sidste år har man et indtryk af mere ulige fordeling inden for tidligere homogene grupper. Spredningen af arbejdernes indtægter er formentlig blevet betydelig større, og det samme gælder for handlende og mange andre selvstændige. Hertil har i høj grad bidraget den forskellige indkomstudvikling i landets forskellige dele, et forhold, der allerede gjorde sig særlig gældende i 1940 og nu øjensynlig er gentaget i 1943. Kan der intet endeligt siges om disse forhold endnu, kan dog spørgsmålet rejses, hvorvidt det kan forventes, at den nuværende indkomstudvikling vil fortsætte eller befæstes efter krigen.

Da en række af de særlige forhold, der har betinget denne udvikling, må bortfalde, og da det må forventes, at man i højere grad under normale forhold vil kunne beherske selv en ekspansiv politik, mener jeg det ikke uberettiget at gå ud fra, at en tilbagevenden til førkrigstidens indkomstfordeling vil finde sted, alt efter i hvilket omfang den før omtalte beskæftigelses- og socialpolitik gennemføres. Tilbage bliver da spørgsmålet, hvorvidt de allerede skete indkomstforskydninger vil have betydning for efterkrigstidens indkomstfordeling, selv om de kun vil vise sig at have været midlertidige.

Særlig to forhold forekommer mig at have betydning i denne forbindelse. Det ene vedrører hovedsagelig forholdet mellem land og by, det andet formuefordelingen. Landbrugerne er som bekendt den af de store indkomstgrupper, som har klaret sig bedst under krigen, og blandt landmændene igen de større brugsejere. For disse er ikke alene pengeindkomsten, men også realindkomsten steget under krigen. Dette sidste vil landmændene ikke altid indrømme, men stillet overfor klare tal afviser landbruget anklagen, der ligger i denne påvisning, med, at indkomstniveauet for landbruget før krigen og særlig i 30'erne som helhed

lå langt under det normale, således at der ikke er sket andet end, at landbruget nu opnår en normal fortjeneste af sin kapital- og arbejdsindsats. At landbrugets fortjeneste var for lav igennem flere år i 30'erne kan ikke benægtes, selv om indkomsterne ikke var unormalt lave i 1939, men at dette skulle berettige til kompensation i en tid, hvor den samlede nationalindkomst er faldende, må man have lov til at diskutere. For det er jo dette, der finder sted, når realindkomsten ikke alene bevares, men stiger, og forholdet bliver endnu mere kompliceret, når kompensationen udelukkende falder på de største indkomstmottagere inden for erhvervet og blandt disse igen også på personer, som ikke har været landmænd i de dårlige år. Konsekvenserne af synspunktet må i al fald volde betænkeligheder. Allerede nu er der, og især efter krigen vil der blive rejst krav fra de hårdst ramte dele af befolkningen, ikke alene om atter at få en passende andel af nationalindkomsten, men også om at få dækning for tabene under krigen. Opfyldes disse krav, står vi igen overfor en gældskrise inden for landbruget, og jo længere en sådan pendulbevægelse skal fortsætte, jo mere urimelig bliver den, da den totale balance over gevinst og tab efterhånden vil vedrøre nye erhvervsdeltagere, således at der er ringe håb om, at selv en total balance vil komme til at betyde balance for den enkelte. Problemet udvides endvidere ved, at der er mange flere end landmændene, som har nydt godt af krigens usædvanlige forhold, og dette vil for mange andre erhvervsgrupper kunne sætte nye forstyrrende pendulbevægelser i gang, som vil kunne lægge betydelige hindringer i vejen for en almindelig økonomisk politik, der tilsigter en forøgelse af nationalindkomsten og en varig og mere ligelig fordeling af denne. Det bedste ville have været helt at undgå disse specielle krigsgevinster eller hvor dette ikke kunne ske, at konfiskere dem igennem en kraftig krigskonjunkturbeskatning. Dette har imidlertid kun fundet sted i meget begrænset omfang, og samtidig med at man fremsætter et ønske om ved den fremtidige økonomiske politik at undgå kompensationskrav, må derfor opstilles et krav om, at den under krigen fremkomne ulige indkomstfordeling i hvert fald kun får betydning for forbruget under krigsårene. Dette bringer os ind på formuefordelingen og ændringerne i denne under krigen.

Forbruget af krigskonjunkturindkomst under krigen giver indkomstmodtagerne en øjeblikkelig gevinst i forhold til den øvrige befolkning, men opspares hele eller en del af krigsindkomsten opnås i stedet for en varig fordel frem for den dårligere stillede del af befolkningen, en fordel, som vil øges, såfremt priserne efter krigen vil vise en faldende tendens.

Det må derfor i hvert fald kræves, at den formuestigning, som har fundet sted under krigen som følge af krigsforholdene, beslaglægges øjeblikkeligt efter krigen. Dette vil ikke alene bringe udløsning for opsparret bitterhed hos store dele af befolkningen, men udsigten til en sådan formuekonfiskation vil måske også lægge en dæmper på aktiviteten indenfor mange erhvervsgrupper. Resultatet kan ganske vist blive større nutidigt forbrug, men dette er trods alt kun muligt i begrænset omfang, og ved en fornuftig indretning af forbrugsbeskatningen kan en væsentlig del af indkomsterne også allerede nu føres ind i statskassen.

På to områder kan krigstidens indkomstforskydninger således få betydning for den fremtidige indkomstfordeling: ved at danne grundlaget for krav om kompensation for tab under krigen og ved igennem dannelsen af krigsformuer varigt at skabe flere større renteindkomster. Afværgelsen af det sidste fænomen igennem en radikal formuestigningsafgift vil imidlertid også have en dæmpende virkning på det først nævnte forhold. Det skal imidlertid understreges, at hensynet til vanskeligheden ved at afgøre, om en formuestigning er krigskonjunkturskabt eller ej, ikke som ved den nuværende krigskonjunkturskat af indkomster bør føre til, at beskatningen eventuelt undlades i tvivlstilfælde. Det er en afgørende betingelse for at kunne sætte punktum for den indkomstperiode, som krigsårene har dannet rammen om, at formuestigningsafgiften bliver af konfiskatorisk art, og så må hellere en mindre del af den normale formuestigning bliver inddraget under en sådan beskatning, såfremt en endelig afgrænsning ikke kan foretages.

Dette fører over i spørgsmålet om forholdet til de store indkomster inden for en politik, der har mere ligelig indkomstfordeling som mål. Det var tydeligt, at beskæftigelsespolitikken alene kun førte til en vis forskydning opad i indkomstniveauet, og at den skitserede socialpolitik nok ville virke forøgende på de små indkomster og også formindskende på de store indkomster; men disse vil dog stadig bestå i nogenlunde samme omfang som før krigen, og dette endda kun, såfremt den omtalte formuestigningsafgift gennemføres. Ellers vil der fremtidig formentlig være flere store indkomster end før krigen. Det forekommer måske ejendommeligt, men de indgreb, som kræves for at sikre en minimumsfortjeneste for godt 1 million medborgere er faktisk mindre radikale end de foranstaltninger, som måtte træffes, såfremt en væsentlig indkomstreduktion skulle finde sted for de 30.000 indkomstmodtagere, som har over 10.000 kr. i indkomst.

Dette kan kort begrundes med, at disse 30.000 indkomstmodtagere

ejer godt halvdelen af den skattepligtige formue, der i 1939 udgjorde 11 milliarder kroner, således at renten heraf udgør halvdelen af disse personers ansatte indkomst på 500 mill. kr. En radikal ændring af indkomstfordelingen for de store indkomsters vedkommende må derfor gå over en ændring af samfundsstrukturen.

Så længe formueindkomsten tilfalder private personer og indkomstfordelingen er ulige, vil grundlaget for ny formuedannelse være til stede, men der er dog også i dette tilfælde forskellige muligheder for udover den tidligere nævnte, ekstraordinært at konfiskere nye formuedannelser, at føre en indkomstudjævrende politik. De store indkomster skyldes ikke alene kapitalbesiddelse, men også den deraf flydende mulighed for at opnå store arbejds- og andre fortjenester, og dertil kommer, at stærkt varierende konjunkturer giver muligheder for opnåelse af konjunkturgevinster. Gennemførelsen af fuld beskæftigelse vil stabilisere de økonomiske forhold og derigennem modvirke dannelsen af konjunkturgevinster, og ligeledes vil f.eks. større arveafgifter kunne bidrage til at formindske formuekoncentrationen. I det hele taget vil fremkomsten af større indkomster blive hæmmet, i jo højere grad den almindelige politik tager sigte på en indkomstudjævning. Ligesom den ulige indkomstfordeling virker selvforstærkende, vil en mere jævn indkomstfordeling virke i retning af større lighed. F. eks. skyldes store indkomster hos visse læger tilstedeværelse af mange velhavere, der betaler høje honorarer; jo færre primære store indkomster, der dannes, jo færre sekundære vil opstå. Hvor langt en sådan indkomstudjævrende politik kan føres indenfor den nuværende samfundsstruktur uden at øve indflydelse på den samlede produktion, vil imidlertid være afgørende for, hvor langt man under disse betingelser skal gå i retning af at reducere de store indkomster. Nogen afgørelse kan ikke træffes ud fra objektive kriterier, da spørgsmålet afhænger af politiske og psykologiske forhold, f. eks. om man foretrækker en vis nationalindkomst med en nogenlunde jævn fordeling eller en større nationalindkomst, der er mere ujævnt fordelt. Derimod er det muligt mere generelt at diskutere forskellige metoder til gennemførelsen af mere ligg indkomstfordeling og disses virkninger på produktionsresultatet og herunder, hvorvidt vort nuværende kendskab til produktions- og indkomstfordelingen er tilstrækkeligt til at føre en politik med bestemte mål med hensyn til indkomstfordelingens udseende.

5. *Grundlag og metode for indkomstudjævning.* De hidtil gennemførte ræsonnementer har bygget på den indkomstfordeling, som den statistiske behandling af skatteansættelserne resulterer i. Indledningsvis blev

fastslået, at den faktiske indkomstfordeling afviger herfra, men det er ikke antaget, at forskellen er så væsentlig, at resultaterne af en undersøgelse foretaget på dette grundlag ikke skulle være gyldige. Helt sikker herpå kan man imidlertid ikke være, og en mere effektiv indkomst- og formueansættelse må derfor være et af de første mål, som en politik, der tilsigter mere ligelig indkomstfordeling, må sætte sig. Dette skyldes først og fremmest, at forskellig ansættelse af lige store indkomster i sig selv bidrager til at gøre uligheden større, ved at danne grundlag for en forskelsbeskatning, men desuden kan virkningen af indgreb til fremme af en mere ligelig indkomstfordeling meget dårligt konstateres, med mindre ansættelserne bliver mere fuldstændige. Det vil da også i højere grad end nu være muligt at foretage en indgående bearbejdelse af det samlede ansættelsesmateriale med opdeling af indkomsterne efter kilde og sammenhæng mellem indkomst og formue, erhverv, køn og alder. En sådan specificeret indkomststatistik kræver større oplysningspligt for skatteyderne, men vil også være nødvendig for at nå frem til den fulde indkomst. En revision af skattelovgivningens indkomstbegreb vil falde naturlig i denne forbindelse, i hvert fald var det ønskeligt i højere grad end nu at kunne rekonstruere de forskellige trin i indkomstdannelsen.

Hele ligningsapparatet må formentlig reformeres, før disse ønsker kan opfyldes. Det vil ikke være nødvendigt helt at bortkaste det nuværende system med folkevalgte ligningsmænd, men ligningens fuldstændighed og ensartethed bør sikres gennem indskydelse af et led mellem kommunerne og ligningsdirektoratet, f. eks. ved oprettelse af et særligt ligningskontor i hvert amt. Disse ligningskontorer skulle være forsynede med statsansatte skatteteknikere, som skulle stå til de lokale ligningsmyndigheders rådighed ved afgørelsen af alle teknisk vanskelige sager og skulle samtidig være ligningsdirektoratets redskaber ved gennemførelsen af en for hele landet ensartet og fuldstændig ligning. Nyt embedsapparat vil man sige; men tænk, hvor afgørende det er for mange problemers løsning at få dette spørgsmål om skattesnyderierne ud af verden, og udgiften til de nye statstjenestemænd ville sagtens kunne dækkes gennem skatterne af de mange skjulte indtægter og formuer, så alle ærlige skatteydere burde gå ind for forslaget; men desværre har man engang imellem det indtryk, at dette ikke betyder et flertal for mere effektive foranstaltninger. Ellers er det vanskeligt at forklare den store modstand, der altid er imod forslag om udvidet bogføringspligt, oplysningspligt for banker og sparekasser samt strengere foranstaltninger mod bevidste skattesnyderier.

En mere fuldstændig ligning er også nødvendig for at kunne vælge

mellem de to generelle metoder, som kan bringes i anvendelse ved indkomstudlignende indgreb: Enten direkte påvirkning af produktionsindkomsten eller efterfølgende overførsel af denne. Af hensyn til produktionens opretholdelse anses det almindeligvis for at være nødvendigt at stille store indkomster i udsigt for driftsherrerne. Når indkomsten derefter er opnået igennem produktionens eller måske rettere indkomstens maximering, kan en del af indkomsten efter samme anskuelse derimod godt igennem skatter eller andre foranstaltninger føres tilbage til andre deltagere i produktionen eller personer udenfor denne. Sagt i tal betyder dette, at en indkomstforøgelse på 10.000 kr., ledsaget af en skatteforhøjelse på 6.000 kr. skulle virke stærkere end en uforkortet indkomstforøgelse på 4.000 kr. Selv om selve bevidstheden om en stor indkomst indeholder et tilfredshedsmoment, forekommer det dog ejendommeligt at antage, at incitamentet skulle være så meget større i det første tilfælde. Når imidlertid denne metode almindeligvis har de fleste tilhængere, må det skyldes to ting, a t en faktisk indkomstforøgelse på 10.000 kr. på grund af ufuldstændig ligning kun manifesterer sig med f. eks. en forøgelse af skatteindkomst på 8.000 kr. og følgelig en lavere skat på f. eks. 5.000 kr.; gevinsten bliver da de 3.000 kr. med tillæg af de 2.000 kr., som ikke opgives til skattevæsenet eller ialt 5.000 kr. i stedet for 4.000 kr., og dernæst a t det altid vil være meget vanskeligt fuldstændig at parallellisere indkomsten og skatteforøgelsen, således at chancen for større gevinst for den enkelte skatteyder virker tiltrækkende. Imidlertid forekommer med en fuldstændig skatteligning nettometoden svarende til de 4.000 kr. i direkte indkomstforøgelse at måtte foretrækkes frem for bruttometoden, svarende til forskellen mellem de 10.000 kr. og de 6.000 kr. Dette skyldes den med stigende skatter voksende utilfredshed, som meget ofte helt bortser fra, at der blot er tale om rene versurtransaktioner, og den hindring, som sådanne versurskatter er for yderligere skattepålæg. For eksempel er i forbindelse med bekæmpelsen af de ledige penge foreslået udstedelse af statsobligationer, og renteutgiften for staten herved har man sagt kunne blot dækkes gennem øgede skatter på de indkomster, som modtager renteindtægten. Foranstaltningen skulle således stort set hvile i sig selv. For det første vil dette ikke rent teknisk kunne gennemføres, nogle vil drage fordel af ordningen uden at få øget skattebyrde, og for andre vil skatten forøges, uden at nogen speciel fordel fremkommer, bortset fra, at der mere vagt kan tales om en generel fordel ved stabiliseringen af pengevæsenet. Derimod vil det, der populært kaldes skattetryk, stige. Utilfredsheden hermed vil virke hæmmende, når nye skatter skal

opkræves til nye formål. Ulemperne ved ordningen synes derfor at være så store, at de kan opveje den glæde, der for obligationsejerne kan være ved i nogle dage at kunne forøge deres kasse med et på forhånd til skat beslaglagt pengebeløb, og virkningen må være mindre, jo mere effektiv beskatningen bliver af de øgede renteindkomster.

Mere generelt synes det derfor mest formålstjenligt at føre den indkomstudjævnende politik over selve indkomstdannelsen, d.v.s. beskære de store indkomster i det omfang, hvor dette er foreneligt med produktions opretholdelse. Dette fører også til, at alle ordninger, hvor staten gennem tilskud holder priserne nede, må forkastes som en varig løsning af spørgsmålet om tilvejebringelse af ligevægt mellem producenterens ønsker og forbrugernes evner. I det hele taget synes der at være ved at udvikle sig en beklagelig tendens til gennem mere almindelige tilskudsordninger at indføre en uoverskuelighed i de offentlige finanser, der er så meget des mere beklagelig, som den er ledsaget af en stigende ineffektivitet af tilskudspolitikken. For eksempel har reparationslovene medført, at der formentlig fremtidig vil blive krævet tilskud ved foretagelsen selv af ordinære reparationer. Jo mere alment sådanne tilskud ydes, i jo højere grad overflødiggør de sig selv.

De mange indgrebs politik bliver som hovedregel de mindste resultaters politik. Mange indgreb forudsætter mange indgribende organer og myndigheder, som indbyrdes ofte modvirker eller i bedste fald neutraliserer hinandens indgreb. Koordinationsproblemerne bliver for store og forskyder interessen fra de egentlige problemer. Uoverskueligheden indenfor foranstaltningernes mangfoldighed hindrer overblikket for lovgivningsmagten. Større indgreb behøver derfor ikke at betyde flere indgreb, snarere det modsatte. En indkomstudjævningspolitik efter krigen vil kræve store indgreb; det får så være en trøst, at antallet af indgreb ikke behøver at være så stort.

For at resumere de fremdragne synspunkter skal gentages, at indkomstfordelingen herhjemme i 1939 stadig var ulige og udtryk for, at store dele af befolkningen havde utilstrækkelige indtægter. Dette kan i nogen grad skyldes indkomststatistikens usikkerhed, men denne kan også tænkes at lade indkomstfordelingen synes mere jævn, end den faktisk er. Tilvejebringelsen af fuld beskæftigelse i snævrere forstand vil ikke give en mere jævn indkomstfordeling, men forskyde niveauet opad, og dette er i endnu højere grad tilfældet, såfremt en beskæftigelsespolitik i udvidet forstand søges gennemført. Den heraf følgende indkomstforhøjelse kan derimod ved at inddrages under en mere effektiv sociallov-

givning bidrage til praktisk taget fuldstændig bortfald af indkomster under en vis minimumsgrænse, samtidig med at de nuværende høje indkomster vil kunne bevares. Udgiften til forsørgelse af børn synes dog helt at burde inddrages under socialpolitikken. Indkomstforskydningerne under krigen bør ikke få varig betydning for indkomstfordelingen efter krigen, og dette kan søges hindret ved konfiskation af enhver krigsskabt formuestigning, hvorved større muligheder for at undgå politiske pendulsvingninger i indkomstfordelingen også fremkommer. De store indkomster vil kun kunne bringes ud af verden ved en ændring af samfundsstrukturen, men flere specielle indgreb vil dog kunne foretages overfor de store indkomster også uden at øve en væsentlig virkning på produktionens omfang. Større lighed i indkomstfordelingen vil virke selvforstærkende og hindre yderligere skærpelse af den meget ulige formuefordeling. En reformering af skatteligningen synes at være nødvendig for at tilvejebringe større lighed i beskattningen og danne det nødvendige grundlag for en indkomstudjævnende politik, som også må kræve en mere indgående statistisk bearbejdelse af produktions- og indkomstforhold. Større enkelthed i de offentlige indgreb må tilstræbes, hvilket også vil lette en samordning af disse.

Måske lyder dette mere som et politisk program end som økonomisk teori. Mit formål har været at redegøre for de muligheder, som foreligger for herhjemme efter krigen at føre en politik, der konstant tilstræber en mere ligelig indkomstfordeling. Jeg har kun kunnet trække enkelte hovedpunkter op, men det forekommer mig vigtigt allerede på indeværende tidspunkt at se lidt længere frem, selv om problemerne for den nærmeste fremtid ofte forekommer så store, at de helt skygger for det videre udsyn.

Pristal og lønninger

(1946)

Med denne titel har Arbejdernes Oplysningsforbund udgivet en lille bog, udarbejdet af De samvirkende Fagforbunds statistiker *Henry Grünbaum* og med forord af *Eiler Jensen*.

Bogen tilsigter først og fremmest at fortælle om pristallet, hvad det er for noget, og hvordan det laves, og oplysning på dette område er stærkt tiltrængt, så alene af denne grund må bogens fremkomst hilses med

glæde. Særlig må man rose Grünbaum for den saglige og besindige måde, hvorpå han kritiserer pristallet og den af Det statistiske Departement anvendte beregningsmåde. Man mærker, hvorledes forfatteren gennem sin virksomhed er trængt ind i stoffet, og at også han ved, at det ikke er nogen let opgave at beregne et pristal, som ikke kan kritiseres på den ene eller på den anden måde.

Bogen holder sig naturligvis ikke alene til den rent statistiske diskussion af pristallets mysterier, men indledes med en meget aktuel omend forsigtig diskussion af pristallet som lønregulator. Grünbaum understreger selv, at den opgave at finde et talmæssigt udtryk for forandringerne i leveomkostningerne ikke nødvendigvis er knyttet sammen med lønpolitikken, og at pristallets anvendelse som lønregulator er et politisk spørgsmål, der i og for sig ikke har noget med pristalsberegningen at gøre. Dette er naturligvis rigtigt, og statistikere og økonomer havde da også i mange år tumlet med pristalsproblemerne, uden at det store publikum interesserede sig herfor. Interessen kommer naturligt først i det øjeblik, da pristallet får reel økonomisk betydning for den enkelte lønmodtager som afgørende faktor for lønfastsættelsen. Er pristallet imidlertid anerkendt som lønregulator, og det er det i dag både for lønarbejderne og tjenestemændene, bliver hele diskussionen om det ganske selvfølgelig farvet heraf. Det er derfor nødvendigt, som baggrund for pristalsdiskussionen, at undersøge, hvorfor man er kommet ind på at anvende pristallet som lønregulator og den økonomiske betydning heraf. Denne vil imidlertid i høj grad afhænge af den måde, pristallet beregnes på. Det bliver altså selve pristallet, der bliver det afgørende, ja i den nyeste tids politiske diskussion har man næsten lagt mere vægt på, hvordan pristallet bevæger sig end på de faktiske ændringer i leveomkostningerne, og dette kan være uheldigt. Man indretter den økonomiske politik efter den måde, hvorpå pristallet beregnes, og ikke efter dens faktiske virkninger for befolkningens leveomkostninger.

Den ukyndige læser vil her spørge, hvorledes dette dog er muligt, når bevægelsen i pristallet netop skal udtrykke ændringer i leveomkostningerne, men ved at læse Grünbaums bog vil han blive belært om de mange vanskeligheder ved at udtrykke noget så mangfoldigt som leveomkostningerne i et enkelt indekstal, og det vil være meget gavnligt, om der herigennem udbredes større forståelse af, at pristallet som alt menneskeværk er beheftet med store mangler. Spørgsmålet er da, om manglerne er så store, at man skal forlade pristallet som lønregulator, selv i de tilfælde, hvor dets anvendelse ud fra økonomiske og politiske ræsonnemen-

ter kan anses for formålstjenligt. I det følgende skal derfor først omtales enkelte af vanskelighederne ved at beregne et indekstal for bevægelserne i leveomkostningerne, og derefter Grünbaums drøftelse af pristallet som lønregulator.

Efter på en jævn og letfattelig måde at have forklaret, hvad pristallet er, og hvorledes det beregnes, tager Grünbaum nogle pristalsproblemer op til diskussion og hefter sig her særlig ved den betydning, forbrugsomlægninger og kvalitetsændringer har, samt pristallets muligheder for at udtrykke prisforskellen mellem by og land. Derimod tages hele spørgsmålet om eet enkelt pristals evne til at udtrykke ændringerne i leveomkostningerne for forskellige indkomst- og forbrugerklasser ikke op til nærmere drøftelse. Nu er det klart, at der kun kan blive plads til behandlingen af nogle få spørgsmål inden for den ramme, som bogen angiver; men de nævnte problemer er dog så intimt sammenknyttet med hele spørgsmålet om vægtfordelingen inden for budgettet, at det havde været naturligt at nævne dem i forbindelse hermed.

I samme omfang, som prisændringerne er nogenlunde proportionale inden for de forskellige hovedgrupper af varer og tjenesteydelser, som medtages i pristallet, spiller vægtfordelingen ingen afgørende rolle, og dette er den væsentligste grund til, at de pristalsbevægelser, som almindeligvis konstateres, kan anvendes for forskellige indkomst- og forbrugsgrupper med en meget uensartet sammensætning af forbruget. Almindeligvis vil det jo være således, at prisændringerne vil følges nogenlunde ad. I den nyere tid med indgreb og reguleringer gælder dette dog ikke ubetinget. Huslejereguleringen har f. eks. herhjemme under krigen holdt prisstigninger på dette område nede i forhold til prisstigninger for andre ydelser, og i England er under krigen ydet så store tilskud til fødevarer og klæder, at prisstigninger herpå har været langt mindre end for de øvrige varer. Da tilmed særlig fødevarerposten vejer meget stærkt til i det engelske budget, der stammer fra tiden før den første verdenskrig, er det engelske leveomkostningsniveau under den sidste krig kun steget med godt 30 pct. Anvendes derimod en vægtfordeling, som bedre svarer til de nutidige forbrugsforhold, bliver stigningen over 50 pct. I Danmark svarer pristalsbudgettets sammensætning heller ikke til det totale forbrugs sammensætning og skal heller ikke gøre det, men vil man have et udtryk for den samlede prisstigning for det totale forbrug, kan pristallet ikke bruges. Det spørgsmål opstår da, om man ikke burde beregne flere pristal; men hidtil er man meget tilbage herfor, da man har været bange for, at dette skulle bringe endnu mere forvirring i pristalsbegreberne. Dette

er nu ikke givet, og skal man, som Grünbaum andetsteds er inde på, til at beregne et mængdeindeks for den samlede mængde af forbrugsvarer i hele landet, slipper man ikke uden om spørgsmålet.

Et andet vigtigt problem er forholdet mellem skatterne og pristallet. Grünbaum slipper ret let herhen over ved hovedsagelig blot at citere to forfattere, som har indtaget modsatte standpunkter til spørgsmålet. For det første kan man spørge, om skatterne *kan* tages ud af pristallet, og dernæst om det *bør* gøres. For de direkte personlige skatters vedkommende er det let nok at se bort herfra ved en pristalsberegning, men for de indirekte afgifter, særlig for toldens vedkommende, er sagen ikke så ligetil. Imidlertid synes det åbenbart urimeligt kun at se bort fra de direkte skatter, da det offentliges valg imellem de to skattearter i så fald ville få en forskellig virkning på pristallet, som ikke kan være ønskelig, hvadenten man mener, at skatterne skal medtages eller ej. Afgørelsen af dette spørgsmål afhænger imidlertid atter af, hvad såvel skatterne som pristallet bruges til. Grünbaum nævner som eksempel det tilfælde, at staten begynder at yde skolebespisning til alle børn og dækker udgifter hertil ved skatter. Der sker da kun en omflytning af forbruget, og Grünbaum finder det derfor forkert, at pristallet i dette tilfælde, fordi skatterne indgår i det, vil stige. Men såfremt staten i stedet for yder rabatkort til visse fødevarer og på samme måde dækker udgifterne hertil med skatter, ville pristallet falde, hvis skatterne ikke tages med i budgettet, og dette ville også være forkert. Hvis skatterne i dette tilfælde ikke regnes med, måtte man også lade være at regne med rabatkortene ved pristalsberegningen. Endnu mere kompliceret bliver det, når staten begynder at opkræve skatter og slet ikke bruger disse, d.v.s. skaber overskud på budgettet for at modvirke inflationstendenser, det vil da virke mod denne politik, hvis lønningerne som følge heraf skulle stige. Modsat burde naturligvis heller ikke skattenedsættelser for at øge købekraften og beskæftigelsen føre til lønnedsættelser. Nu ligger det i sagens natur, at det ikke vil være muligt således kun at tage hensyn til en vis del af skatterne ved pristallets beregning, og i praksis er man derfor blevet stående ved at tage alle skatter med, hvilket er det letteste.

Hele dette spørgsmål fører imidlertid over i det mere omfattende problem, om det i det hele taget er berettiget i enhver økonomisk situation at regulere lønningerne efter priserne. Grünbaum kommer selv ind på dette ved at hævde, at fagbevægelsens krav i det *mindste* må være at sikre arbejderne en uforandret andel af samfundsproduktionen, d.v.s. en stigning af reallønnen i takt med produktionsfremgangen for landet som

helhed. Nu har pristalsreguleringen imidlertid hovedsagelig været brugt til at sikre, at andelen ikke skulle falde under et stigende prisniveau og samtidig faldende produktion. Hvis prisstigningen skyldes større avancer og aflønning i det hele taget af de øvrige produktionsdeltagere, vil pristalsreguleringen også føre til dette mål, men skyldes prisstigningen faldende produktivitet f. eks. på grund af en forringelse af udenrigshandelen, vil en pristalsregulering af lønnen betyde større andel til lønarbejderne. Dette vil som hovedregel også være forsvarligt, da arbejdernes levestandard almindeligvis er så lav, at den dårligst tåler en forringelse. I det kapitalistiske samfund kommer denne ofte alligevel, fordi de øvrige samfundsgrupper gennem stigende avancer forårsager nye prisstigninger, som formindsker arbejdernes realløn, der i en sådan situation altid slæber efter.

Hvis derimod priserne falder på grund af forbedret produktivitet, vil pristalsreguleringen medføre, at arbejdernes andel absolut set bliver uforandret, reallønnen vil ikke stige trods forøgelsen i samfundsproduktionen, og relativt set får lønarbejderne altså en mindre andel af denne. Da under mere normale forhold produktiviteten øges år for år, vil det for fagbevægelsen være farligt på langt sigt at knytte sig for fast til en pristalsregulering af lønnen, selv om denne i ekstraordinære prisstigningssituationer kan yde et vist værn mod en forringelse af reallønnen. Grünbaum er øjensynlig fuldstændig klar over dette forhold, selv om det ikke formuleres så skarpt, idet han her peger på den forbindelse, der må være mellem en rationel lønpolitik og hele produktionspolitikken. Han efterlyser en sådan udvidelse af den økonomiske statistik, at der bliver mulighed for en virkelig klarlægning af produktivitetens og nationalindkomstens fordeling såvel på befolkningsgrupper som indtægtsarter. Ikke pristallet, men produktionsudviklingen opstilles som rettesnor for lønpolitikken.

Det statistiske Departement har igennem længere tid arbejdet med nationalindkomstundersøgelser. De første resultater er allerede offentliggjort, og flere må ventes at følge efter, men man må dog ikke tro, at man herved slipper uden om pristalsvanskeligheder. Skal resultaterne for nationalindkomsten og dens fordeling, der opgøres i det enkelte års prisniveau, sammenlignes år for år, må de omregnes til mængdetal, og hertil skal også bruges pristal. Det vil endda være nødvendigt at udregne flere pristal, da forbrug og investering givetvis ikke kan omregnes efter samme pristal.

Lige så vigtigt for hele den økonomiske fordelingspolitik vil det være,

om statistiken over de enkelte personers indkomster blev forbedret. Hertil kræves naturligvis først og fremmest, at indkomstopgørelsen til skattevæsenet bliver mere nøjagtig. I den senere tid er taget skridt til at forbedre ligningen, og herigennem skulle grundmaterialet blive bedre. Ligeså væsentligt er det imidlertid at få frem de enkelte personers fulde indkomst uden fradrag af nogen art og fordelt på indkomstkilder. Dette kræver en revision af selvangivelserne og formentlig af hele indkomstbegrebet i vor statsindkomstskattelov. Det må antages, at skattekommissionen også ud fra andre synspunkter er opmærksom på betimeligheden heraf.

En sådan nøjagtig indkomststatistik suppleret med en tilsvarende korrekt formueopgørelse ville give et ganske anderledes billede af indkomst- og formueuligheden herhjemme end de nuværende oversigter over de ansatte indkomster og formuer. Der ville da også være skabt et bedre grundlag for at bedømme de indgreb, som det offentlige foretager såvel med henblik på disses nødvendighed som på deres virkning. Lønpolitikken er jo trods alt kun en enkelt af de veje, som har ført til en forbedring af arbejdernes kår, og den må ses i sammenligning med mulighederne for at gennemføre andre indkomstudlignende foranstaltninger ad lovgivningens vej. I en tid, hvor disse muligheder af politiske grunde er stærkt begrænsede, indtager lønpolitikken dog en særlig strategisk stilling inden for arbejderbevægelsens økonomiske politik. Grünbaums bog er derfor kommet i det rette øjeblik, og det er mit håb, at denne omtale vil bidrage til, at den når den udbredelse, som den fortjener.

Indtægts- og formuefordelingen under og efter krigen

(1948)

I det sidste halve århundrede har såvel socialpolitikken som skattepolitikken tjent som redskaber for en indkomstudjævnende politik. En udligning af formuerne har man kun i mindre grad interesseret sig for; ganske vist vil en indkomstudjævnende politik også indirekte føre til nogen formueudligning, og afgifterne af arv og formue har vel også i nogen grad om ikke formindsket formueophobningerne så dog hæmmet disse.

Hvor langt man var kommet med indkomstudligningen ad denne vej før krigen, foreligger der ingen opgørelse over. Men man kan skønne,

at der for mellemindkomsterne var nogenlunde balance mellem, hvad der blev ydet til det offentlige i skatter, og de beløb eller værdier i form af offentlige ydelser, som gruppen til gengæld modtog. Dette gælder dog kun, hvis man henregner den hvilende ret til aldersrente som en værdi til gruppens medlemmer, selv om disse, når retten bliver aktuel, befinder sig i den laveste indkomstgruppe.

Spørgsmålet bliver derfor i første række, hvor store beløb der blev overført fra de ca. 27.000 velhavende med en samlet indkomst på ca. 1200 mill. kr. til de knapt 1.100.000 personer. En nøje beregning af dette beløb skal ikke foretages; selve skattebeløbet kan kun delvis opgøres, men anslås det til ca. 250 mill. kr., kan overførslen vel siges at ligge på omkring et par hundrede millioner kroner. De velhavende får jo også selv gavn af det offentliges virksomhed, men værdien heraf vil aldrig kunne endelig beregnes.

Før krigen var man altså nået så langt, at de velhavende med en gennemsnitsindtægt på ca. 45.000 kr. gennem skatter afgav ca. 16 pct. af indtægten til de mindrebedemlede med en gennemsnitsindtægt på godt 1500 kr., hvorved denne forøgedes med ca. 13 pct., medens overførslen for mellemindtægterne på gennemsnitlig 6000 kr. nogenlunde balancerede. Spørgsmålet er nu, om det er rimeligt at gå videre med indkomstudjævningen, og i bekræftende fald, om den hidtil benyttede fremgangsmåde fortsat kan anvendes.

Før disse spørgsmål besvares, var det bedst, om tilsvarende skøn kunne foretages for de nærmeste efterkrigsår; men dette er ikke muligt, da den sidst foreliggende indkomstopgørelse er fra 1944. For dette år synes, når man tager hensyn til forskydningerne i indkomstniveauet, antallet af mellemindkomster at have været stigende, og antallet af mindre og store indkomster nærmest at have været stagnerende. Der er ikke tvivl om, at den fulde beskæftigelse har bidraget hertil, idet den betyder, at store grupper af arbejdere med stor arbejdsløshed rykker op fra den laveste indkomstgruppe til mellemgrupperne. Efter alt at dømme er indkomstoverførslerne i dag iøvrigt af nogenlunde samme størrelse som før krigen.

Hvorvidt man vil gå videre, og hvor langt man vil gå under den nuværende samfundsorden, må først og fremmest afhænge af, hvor nødvendig en ulige indkomstfordeling må siges at være i det privatkapitalistiske samfund, hvis produktionen skal opretholdes på et højt og stabilt stade. At en ulige indkomstfordeling på den anden side kan føre til sådanne bevægelser i forbrug og investering, at fuld beskæftigelse ikke kan holdes, skal ikke drøftes i denne forbindelse. Mere interessant synes

det at være, om en yderligere indkomstudjævning kan foretages uden at medføre fuld udligning og dog af et sådant omfang, at den vil have en reel betydning for de mindstbemidlede. Går vi ud fra 1939-tallene, ser vi, at en halvering af de velhavendes indkomst vil betyde en samlet indkomstoverførsel på ca. 600 mill. kr. til de mindstbemidlede og for disse betyde en indkomstforøgelse på omkring en trediedel. Gennemsnitsindkomsten ville da have følgende størrelse i de tre indkomstgrupper:

Kr.	Før udligning	Efter faktisk udligning	Ved yderligere udligning
1.087.000 små indkomster	ca. 1550	ca. 1750	ca. 2100
693.000 mellem	— ca. 5800	ca. 5800	ca. 5800
27.000 store	— ca. 45.000	ca. 37.500	ca. 22.500

Almindeligvis tilbagevises krav om en yderligere indkomstudjævning med, at selv en fuldstændig udligning kun vil medføre en indkomstforøgelse på nogle få hundrede kroner for de mange, og at den samtidig store indtægtsnedgang for de store indkomster vil betyde en væsentlig nedgang for produktion og beskæftigelse.

Af ovenstående oversigt vil det fremgå, at det dog er muligt at forøge de mindste indkomster med yderligere ca. 20 pct. ved at formindske de største indkomster yderligere med ca. 40 pct. Dette synes åbenbart, at en sådan indkomstforøgelse for de mindstbemidlede vil have stor værdi for disse og ikke kan affærdiges som kun drejende sig om nogle få hundrede kroner. Hvis overførslen kan ske uden en nedgang i den samlede produktion, vil der således selv indenfor den nuværende samfundsorden være ret store muligheder for en yderligere indkomstudligning, uden at der på nogen måde bliver tale om en fuldstændig nivellering, som vel ikke engang kan tænkes gennemført indenfor et fuldstændigt socialistisk samfund.

Tilbage står da at drøfte, om en sådan indkomstudjævnende politik kan gennemføres ved hjælp af skatte- og socialpolitikken, eller om andre midler må tages i brug. Den første betingelse for en heldig løsning af dette spørgsmål vil utvivlsomt være, at der føres en sådan økonomisk politik, at beskæftigelsen holdes på et højt og stabilt niveau. Dette vil i sig selv som nævnt betyde en indkomstudligning, da der i så fald vil være færre små indkomster i samfundet. Men kan en sådan politik gennemføres, hvis skatterne bliver så store, at de gennemsnitlig beslaglægger halvdelen af de større indtægter og altså endnu mere af den yderste ende af disse?

Naturligvis kan dette spørgsmål ikke besvares generelt; men der kan vel ikke være tvivl om, at lysten til at investere i mere risikobetonede foretagender vil svækkes stærkt ved en så progressiv beskatning, og at de fornødne midler til at foretage sådanne investeringer også kun vanskeligt vil kunne tilvejebringes under en så stærk beskatning. Det vil derfor på den ene side være nødvendigt at søge beskatningen sådan indrettet, at den tager hensyn hertil, og på den anden side at tage op til overvejelse, om investeringen faktisk bør foregå i samme omfang som hidtil på privat initiativ. Endelig må også nævnes muligheden af i højere grad end hidtil at gennemføre en indkomstudjævning ved selve indkomstdannelsen, således at en påfølgende udligning over skatterne ikke i samme grad vil være påkrævet.

For at tage det sidste punkt først er allerede nævnt, hvorledes en økonomisk politik, der tilsigter en høj beskæftigelse og produktion, betyder mere ligelige indkomster, og det samme vil gælde en rentepolitik, der ikke alene søger rentenedgangen fra ca. 5 pct. til ca. 4 pct. fastholdt, men går videre ad denne vej. Som tidligere nævnt kan man regne med, at omkring $\frac{1}{6}$ af nationalindkomsten er renteindkomst. Hvorledes dette beløb fordeles sig på mindre og større indkomster, vides ikke, og det er vel også givet, at en yderligere rentesækning vil ramme alle trin af indkomststigen; men til gengæld vil fordelingen ved en sådan varig rentenedgang næsten udelukkende komme de mindstbemidlede og mellemindkomsterne til gode, således at slutresultatet vil betyde større indkomstligelighed.

Det samme vil gælde en kontrol med og begrænsning af de mange monopol- og spekulationsgevinster, som skabes i det nuværende samfund. Dette er jo ikke noget nyt; men før krigen nåede man blot at få apparatet startet med hensyn til registrering af monopoler. Når det store arbejde med den almindelige priskontrol en dag skal afvikles, vil der være indsamlet et fond af erfaring på dette område, og værdifulde kræfter vil være til rådighed til at iværksætte en egentlig monopolkontrol. En stærkere beskatning af grundværdistigningen har allerede været drøftet. Fuldstændig inddragning af al værdistigning og en successiv overføring af selve jordværdien i samfundets eje vil både medføre en indkomstudjævning og hindre fremkomsten af nye formuer. Endelig vil det naturligvis også være heldigt, om det offentlige ikke gennem eneretsbevillinger til private skaber grundlaget for betydelige monopolindtægter.

På en række områder skulle det således være muligt ved at gribe ind i selve indkomstdannelsen — med andre ord ved at regulere aflønningen af produktionsfaktorerne og samtidig at sørge for fuld beskæftigelse af

disse — at sikre en betydelig lighed i indkomstfordelingen. Herved vil man kunne undgå en del af de sociale udgifter, således at den nødvendige yderligere indkomstoverførsel kan finde sted i form af hjælp til gamle, uarbejdsdygtige og mindrebemidlede med stor forsørgerbyrde. Socialpolitikken vil da også kunne varetage mere konstruktive og forebyggende opgaver end de rent forsørgelsesmæssige.

Dog vil det være nødvendigt at opkræve betydelige skattebeløb også i direkte skatter efter progressive skalaer omend ikke efter så stærkt stigende skalaer som i dag, hvor reglen om fradrag af sidste års skat nødvendiggør en beskatning af den sidste del af indkomsten, der for de største indkomsters vedkommende når op imod 100 pct. Ved en ændring af indkomstbeskatningen i teknisk henseende med beskatning af den faktiske indtægt, mulighed for overførsel af underskud til senere gunstige år og smidige afskrivningsregler vil det være muligt i langt højere grad end i dag at tage hensyn til den investering, som fortsat efter manges mening foregår bedst under privat initiativ.

Hvor stort dette investeringsområde bør være, kan dog også diskuteres, og dette spørgsmål får betydning overfor problemet om tilvejebringelsen af den nødvendige opsparing til brug her. Allerede nu foregår en så betydelig del af investeringen som omkring $\frac{1}{5}$ for offentlig regning, hovedsagelig fordi størstedelen af transportvæsenet og gas- og elektricitetsværkerne drives af det offentlige. En væsentlig udvidelse ville kunne finde sted, hvis boligbyggeriet også overgik til det offentlige, enten direkte eller derved, at det, som det nu delvis er tilfældet, blev udført af andelsforetagender og andre sociale selskaber. Det vil kun være rimeligt, at de, der levede i husene, også foretog den nødvendige opsparing til at opføre nye huse, og på denne måde vil det være lettere at få befolkningen til at foretage den fornødne opsparing end nu, hvor mange gennem huslejen må bidrage til de private husejeres formueopsamling.

Tilbage bliver investeringen indenfor det, man kalder det egentlige erhvervsliv; en betydelig del heraf foregår indenfor småforetagender særlig i landbruget og vil også fortsat kunne ske uafhængigt af en ændring af beskatningen af de største indtægter. Derimod vil en sådan nok øve indflydelse på iværksættelsen af større nye foretagender. Starten af disse er dog sikkert ikke først og fremmest afhængig af, om den nødvendige kapital kan spares op. Den fornødne kredit vil almindeligvis kunne skaffes, hvis risikoen ikke er for stor. Er den det, har man allerede nu set, at der rettes henvendelse til staten om at deltage, og en videreudvikling af denne tendens kan ikke udelukkes, selv om det er ejendommeligt, at det

private erhvervsliv således faktisk ikke er særlig begejstret for at føre den dristige erhvervspolitik, som skulle være et af privatkapitalismens kendetegn, og nutidens banker virker jo i mange henseender snarere som sparekasser og girokontorer end som erhvervslivets fødselshjælpere.

Hvis det offentlige således varetager investeringen indenfor de store områder, der kræver meget store og faste kapitaler, og som betjener og forsyner borgerne indenfor betydelige og væsentlige forbrugsområder, vil det også herigennem få en vis indflydelse på det øvrige erhvervsliv som køber af dets produktion. Hvor grænsen da skal sættes mellem den offentlige og private side af produktionen, må afhænge af det private initiativs evne til at løse sin del af opgaven, og det offentlige må her give fair play gennem indretning af skattepolitikken på en sådan måde, at produktionen ikke hindres, og risikoen herved ikke unødvendigt øges. Dette skulle vel være muligt uden at opgive en betydelig beskatning af gevinster, der er konstateret.

Om man vil kalde en sådan økonomisk politik socialisering eller ej, har ikke noget med sagen at gøre. I dag vil dog kun få overlade f. eks. gasforsyningen til det private initiativ, selv om den må betegnes som socialiseret, og hvis det viser sig, at det offentlige kan skaffe bedre og billigere boliger end de private bygherrer og måske tilmed et tilstrækkeligt antal, vil det da være upraktisk at lade denne vej uforsøgt, fordi den kan betegnes med slagordet socialisering. Det drejer sig om at skaffe bedre levevilkår for hele befolkningen og særlig for den mindstbemidlede del af denne. Dette kan gøres ad mange veje. Det eneste, man ikke må gøre, er at begynde med at diskutere, om løsningen strider mod gamle dogmer eller ej. Vil man nå målet, må man også kunne afgøre, om midlerne fører hertil.

Det kommunale selvstyre

(1949)

I indledningen til landkommunalforfatningen af 13. august 1841, hvorved der oprettedes sogneforstanderskaber og amtsråd, udtaler Christian den VIII, at han havde anset det for en hovedopgave at ordne disse forhold „i den overbevisning, at en fri og velordnet kommunalforfatning ikke alene giver borgerne en forøget betryggelse for en pålidelig og hensigtsmæssig bestyrelse af de anliggender, der vedkommer det samfund,

hvertil de nærmest hører, men at den og må have en gavnlig indflydelse på at nære iver og rigtig sans for det almindelige vel“.

I en nøddeskal har den fremskridtsvenlige konge, der regerede i overgangstiden før folkestyrets endelige gennembrud i Danmark ved grundloven i 1849, her udtrykt det kommunale selvstyres to hovedformål, at sikre borgernes ret til at afgøre egne lokale forhold og at forberede til deltagelse i folkestyret af landets fælles anliggender. Ved forordningens gennemførelse var der tale om en forberedelse til et politisk selvstyre, som først blev gennemført i 1849, men det politisk opdragende moment er ikke af mindre vægt i dag, hvor folkestyret endeligt er genvundet og fæstnet ved revisionen i 1915 af den beskårne 1866-grundlov. Alle tre grundlove har da også fastslået, at „kommunernes ret til under statens tilsyn selvstændigt at styre deres anliggender ordnes ved lov“.

Oprindelig var der tale om en løfteparagraf blandt flere andre i 1849-grundloven. Ganske vist var købstædernes forvaltning uændret ved købstadsforordningen i 1837, og København fik i 1840 et udstrakt selvstyre, hvortil som nævnt kom landkommuneforordningen i 1841, hovedsagelig som et resultat af arbejdet i de rådgivende stænder, som blev indført i 1834; men kravet om fuldt selvstyre for kommunerne var fortsat et af programpunkterne under forfatningsdrøftelserne i 40'erne. I Monrads udkast til grundloven var der indsat en tidsfrist for indfrielsen af grundlovens løfteparagrafer, men den udgik, og selv om løftet om kommunalt selvstyre ikke som løftet om len- og stamhuses afskaffelse måtte vente til 1919 med at blive indfriet, blev det kommunale selvstyre dog først ordnet for Københavns vedkommende i 1857 og for landkommunerne og købstæderne i henholdsvis 1867 og 1868, idet der dog blev gennemført en kommunal valglov i 1860.

Det var ikke til gavn for det fulde demokratiske selvstyre, at det sådan trak ud med disse loves gennemførelse, og det fremgår særlig af den kommunale valglov fra 1860, at konservatismen igen havde befæstet sin stilling. Den almindelige valgret til kommunevalgene blev ganske vist indført, men kun ved valget af den ene halvdel af borgerrepræsentanterne, medens den anden halvdel skulle vælges af den højstbeskattede femtedel, der således fik dobbelt valgret. Det kan også nævnes, at den udøvende myndighed i købstæderne i 1868 blev lagt i hænderne på en kongevalgt borgmester, som tillige fik sæde og stemme i byrådet. De første politiske resultater af systemskiftet i 1901 viste sig også inden for det kommunale selvstyre. Ved den kommunale valglov i 1908 blev den almindelige valgret igen knæsat ved ophævelse af den privilegerede valgret for de besid-

dende og ved, at valgetten nu også blev givet til kvinderne, som først efter grundlovsrevisionen i 1915 fik valgret til rigsdagen. Det er interessant at minde herom netop i hundredåret for vor første grundlov, hvor revision igen er på tale, og hvor valgretsalderen til kommunerne netop er nedsat til 23 år. Der skulle dog endnu et politisk skred til, før købstædernes borgmestre i 1919 blev folkevalgte, og først i 1938 fik København sin egen folkevalgte overborgmester.

Selv om der således alligevel forløb størstedelen af 1849-grundlovens første 100 år, før det kommunale selvstyre blev fuldstændig gennemført i politisk henseende, skulle man dog antage, at det kommunale selvstyres indhold og grænser i dag var fastlagt på en sådan måde indenfor vort folkestyrede samfund, at der ikke var mange spørgsmål tilbage at drøfte i denne forbindelse. Dette ville dog være en ganske urigtig antagelse, og de forskellige kapitler i denne bog viser tydeligt de mange problemer, som endnu i dag er knyttet til det kommunale selvstyre. I mit indledningskapitel skal kort omtales forskellige årsager til, at man netop nu kan hævde, at om det kommunale selvstyre i dag måske ikke er ude i en krise, så må dog forudsætningerne for dets hidtidige form siges at være ændrede så meget, at en revision må finde sted i den kommende tid. En del af disse årsager kan også tænkes at ville øve indflydelse på en kommende grundlovsrevision, og bliver dette tilfældet, vil reformen af det kommunale selvstyre fremtræde i tilknytning til og forbindelse med grundlovens kommende ændring. Den fulde konsekvens af denne opfattelse vil dog ikke blive draget i den følgende korte omtale af det kommunale selvstyres aktuelle problemer.

Det er en nødvendig forudsætning for, at man kan tale om et kommunalt selvstyre, at man kan udskille et lokalt område — kommunen — med dertil knyttede borgere, og foreløbig har vi hovedsagelig talt om, hvorledes disse borgere har erhvervet sig politisk ret til at bestemme over deres egne lokale anliggender. Men dette er jo ikke nok, der må også være enighed om, hvad der skal forstås ved egne, lokale eller kommunale anliggender. Også til belysning af dette spørgsmål kan et lille historisk tilbageblik være nyttigt.

Man må da for det første huske, at den politiske kamp for at opnå ret til at afgøre lokale anliggender på egen hånd er meget ældre end kampen for deltagelse i statsstyrelsen og ikke oprindeligt førtes ud fra forudsætningen om, at slutresultatet skulle blive også at få den afgørende indflydelse på hele landets styre. Man fristes til at sige tværtimod, da landets borgere i hvert fald under størstedelen af enevælden måtte anse det for

et utopisk mål, hvorimod der var mere håb om at få lov til at øve indflydelse på mere lokale forhold. I det omfang dette lykkedes, blev man da fri for statens tryk, og dette ville igen i mangfoldige tilfælde sige for statens embedsmandsstyre. Målet var, at borgerne uden bistand af embedsmænd, der betragtedes som enevoldskongens repræsentanter, skulle klare så store dele af den mere lokale administration, som man nu kunne få lov til.

Det er i denne forbindelse også interessant at iagttage, hvorledes kommunerne netop i begyndelsen af det 19. århundrede får større betydning samtidig med udbygningen af fattig- og skolevæsenet. Man kan også sige det på den måde, at ønskerne om kommunalt selvstyre nød godt af, at det fra det offentliges side blev anset for nødvendigt at tage sig af og i det hele videreudvikle opgaver, som på det tidspunkt var velegnede til at løses ad lokal vej. Dette er da også en af de væsentligste årsager til kommunernes stigende betydning efter grundlovens gennemførelse.

Når også statens styrelse bliver overtaget af folket, kunne man jo tro, at den politiske interesse, der var i at udbygge det kommunale selvstyre i modsætning til statens styre, ville forsvinde; men her må man for det første tænke på, at i hvert fald fra 1866 til 1901 blev staten fortsat i vide kredse betragtet som værende i en vis modsætning til befolkningen, og dernæst at netop i denne periode og særlig hen mod dens slutning voksede antallet af opgaver, som det offentlige tog sig af — f. eks. den sociale reformlovgivning i halvfemserne — og som var velegnede som genstand for kommunal administration.

Denne sidste udvikling fortsætter ind i begyndelsen af dette århundrede, og vi når da til følgende konklusion udvisende udviklingen i det kommunale selvstyre op til den første verdenskrig: at selvstyret oprindeligt var ønsket som en modvægt mod det enevældige og konservative statsstyre og dets embedsmandsstand; men senere, da det politisk fuldt var sikret, snarere kan begrundes i en fornuftig arbejdsdeling af de offentlige opgaver. En arbejdsdeling, hvor de kommunale opgaver er karakteriseret ved deres lokale præg og afgrænsning samt velegnethed for mindre omfattende administration, der kan udføres af folkevalgte borgere uden særlig uddannelse.

Selv om udviklingen var standset på dette punkt, ville der naturligvis kunne være opstået diskussion om, hvilke opgaver der hørte til denne kategori, ligesom det heller ikke kan udelukkes, at det mere historisk bestemte ønske om at blive fri for statsembedsmandens indgriben ville gøre sig gældende. Et eksempel på dette sidste forhold er den stadige mod-

stand — særlig på landet — mod at lade statsembedsmænd foretage indkomst- og formueligningen. Oprindelig må borgernes ret til at ligne sig selv betragtes som et politisk velbegrunderet standpunkt, da de kun herigennem kunne værges sig mod ødsle enevoldskongers skatteudskrivning, men nu, hvor skatteudskrivningen bestemmes af folkevalgte repræsentanter, kan folkevalgte ligningsmyndigheders forsigtige ansættelse kun betragtes som en — omend forståelig — angst på egne og andres vegne for at komme til at deltage alt for kraftigt i dækning af fællesudgifter. Da forsigtigheden ikke udvises i samme forhold over hele landet — i København og store byer foretages ligningen af et embedsapparat — og ikke på samme måde for alle arter af indkomst, fører standpunktet, der oprindeligt vel kan siges at have været demokratisk velbegrunderet, i dag til en svækkelse af demokratiet.

Som helhed kan man vel imidlertid sige, at endnu op til den første verdenskrig var kommunerne under deres daværende organisationsform velegnede til at løse de efterhånden meget forskelligartede opgaver, som var blevet pålagt dem. Udviklingen er imidlertid ikke standset på dette punkt. Imellem de to verdenskrige og nu i det sidste tiår er der også herhjemme foregået en stærk økonomisk og teknisk udvikling, som i stort omfang har påvirket de forudsætninger, som vort hidtidige kommunale selvstyre har bygget på. Her skal kun kort peges på de økonomiske virkninger af hele den tekniske udvikling inden for produktionen, som har fundet sted både inden for byerhvervene og ved industrialiseringen af landbruget samt ved trafikmidlernes udvikling. Endelig skal understreges betydningen af, at pengeøkonomien er trængt fuldstændig igennem i første halvdel af dette århundrede. Disse få antydninger vil vise, at der i økonomisk henseende er tale om en udvikling, som ikke kan tænkes at blive skruet tilbage, men snarere må forventes at slå endnu stærkere igennem i de kommende tiår.

Spørger man nu om, hvilke virkninger den nævnte udvikling på det økonomiske og tekniske område har haft for det kommunale selvstyre, er det først og fremmest nødvendigt at pege på følgende tre forhold.

For det første er de geografiske områder, som kommunerne dækker over, ikke mere lokalt afgrænsede økonomiske områder med en række fælles lokale økonomiske problemer. Den kommunale inddeling hviler på et historisk grundlag — sognekommunen bygger på den kirkelige sogneinddeling — og særlig trafikmidlernes udvikling har nedbrudt skrankerne mellem kommunerne. Borgerne bor nu meget hyppigt i en anden kommune end den, hvori deres arbejdsplads er beliggende. Særlig forholdet

mellem bykommunerne og de tilstødende sognekommuner — især tilspidset mellem København og omliggende kommuner — er blevet et sådant, at det kommunale selvstyre ikke fortsat kan bestå uden hensyn til nabo-kommunens kommunale selvstyre. Også på landet er foregået en tilsvarende udvikling. En sognekommune er ikke mere en naturlig enhed med f. eks. et mejeri, der kunne nås med hestekøretøj, og amternes grænser, der går helt tilbage til lenenes områder, er ej heller mere naturlige økonomisk afgrænsede områder, hvis de i det hele taget nogensinde har været det.

For det *andet* er der sket noget med de opgaver, som det offentlige tager sig af. Som eksempler kan nævnes aldersrentelovgivningen, skole-, sygehus- og vejrvesenet samt elektricitetsforsyningen. Ved gennemførelsen af den første lov om aldersundersøttelse i 1897 var det naturligt at lægge administration og udgifter til kommunerne, selv om man allerede dengang var klar over, at en del af udgifterne måtte dækkes af den fælles statskasse. Efter overgangen fra understøttelse til rente i 1921 falder en del af begrundelsen for kommunal administration bort, og dette gælder endnu mere efter folkeforsikringslovens gennemførelse i 1933. Renten gives nu efter ensartede regler over hele landet, og kommunen betaler selv kun en mindre del af udgifterne.

Skolevesenet administreres sikkert fortsat bedst af kommunen, men udviklingen er dog gået i retning af at søge større ensartethed indført for at sikre en minimumsstandard ved uddannelsen. Hensynet til borgernes ligelige uddannelse går forud for de enkelte kommuners økonomiske muligheder og må derfor søges fremmet ved udviklede tilskudsregler m. v.

Sygehus- og vejrvesenet er på landet varetaget af amtskommunerne, dog ikke småvejene, som sognekommunerne tager sig af. Hensynet til en vejplan for hele landet og herunder kravet om ensartede hovedveje fører til ønsket om visse vejes overgang til staten. Den videre specialisering af sygehusbehandlingen fører om ikke til ønsket om flere sygehuse, så til krav omfælles plan i sygehusbyggeriet.

Den kommunale elektricitetsforsyning må på grund af teknikkens udvikling efterhånden give op, d. v. s. kun på den måde, at flere kommuner slår sig sammen om samlenskinne og anlæg af større værker; det kommunale selvstyre afløses af kommunalt samarbejde.

Disse eksempler må være tilstrækkelige til at vise tendensen, der har mangeartede årsager; men et forhold er vigtigt at erindre. Ofte vil enkelte kommuner gå i spidsen med at påtage sig nye opgaver som f. eks. den offentlige skolebespisning; men senere følger andre med, og efter-

hånden fremkommer ønsker om alle borgeres adgang til at nyde godt af goderne. Resultatet bliver love, hvor staten pålægger kommunerne at varetage tidligere frivillige opgaver og samtidig sikrer ensartethed i opgavernes iværksættelse. Det må forventes, at denne tendens mere almindeligt vil gøre sig gældende fremtidigt, ganske uafhængigt af, om udviklingen iøvrigt vil gå i retning af, at flere eller færre opgaver skal overtages af det offentlige.

Endelig vil kommunernes selvstyre mere indirekte blive påvirket, hvis udviklingen går i retning af, at staten som sådan mere direkte overtager nye opgaver. For det første vil dette forskyde den politiske vægt fra kommunal til statsadministration, og dernæst vil statens varetagelse af mere almindelige formål som f.eks. kontrol med byggeriet i sig selv føre til en begrænsning af det kommunale selvstyre, al den stund kommunerne på linie med private vil blive inddraget under statens myndighed.

For det *tredie* skal fremdrages en side af det kommunale selvstyre, som hidtil kun har været strejft, nemlig retten til ikke alene selv at bestemme, men også pligten til selv at skulle betale for de lokale ydelser. Dette er jo det oprindelige og logiske indhold af det kommunale selvstyre, at borgerne selv bestemmer at gøre visse ydelser til kommunalt behov, som de da også selv får lov til at betale over kommunale skatter. Efterhånden som de kommunale opgaver er taget til, er det blevet vanskeligere for kommunerne at tilvejebringe de fornødne indtægter, i hvert fald for de fattige kommuner; dette bliver særlig galt, hvis man lader kommunerne beholde opgaverne, selv om der samtidig fastsættes ensartede regler for deres varetagelse. Resultatet bliver ensartede ydelser, men et højest uensartet skattetryk.

Bodemidlerne har været mangfoldige, og blandt de vigtigste kan nævnes statstilskud, hele den fælleskommunale udligning og den mellemkommunale refusion. Konsekvensen har været ikke alene krav om ensartede ydelser, men nøje kontrol med pengenes anvendelse og en væsentlig begrænsning af det kommunale selvstyre. Sammenhængen mellem ydelse og modydelse i hvert fald for samme kommune er forsvunden. Når det kommunale selvstyre i dag trods hele denne udvikling måske ikke af mange betragtes som værende i umiddelbar fare, skyldes det både, at så mange forholdsregler er gennemført dels for at bevare selvstyret, dels for at afbøde ulemperne herved i visse henseender, og at man ikke tilstrækkelig klart ser, at det kommunale selvstyre i nogen grad er afløst af noget, man kunne kalde kommunal statsforvaltning.

De mange forholdsregler, der er gennemført for at afbøde de værste

ulemper, særlig for at afbøde de forskelle i skattetrykkets størrelse i de forskellige kommuner, som har været en følge af et naturligt ønske om at bevare det mest udstrakte kommunale selvstyre, skal ikke gennemgås; men det skal stærkt understreges, at man her som på så mange andre punkter inden for den økonomiske politik ikke på én gang kan forlange en simpel og enkel lovgivning og en retfærdig fordeling af byrderne. Et væsentligt middel, som dog tilfredsstillende begge disse to ønsker, er indlemmelse af tilgrænsende arealer fra andre kommuner, der økonomisk er tilknyttet centralkommunen, eventuelt fuldstændig indlemmelse af nabokommunen. Men man kan naturligvis på en måde sige, at dette strider mod det lokale selvstyre i den indlemmede kommune. Mere væsentligt er, at vokser kommunerne alt for stærkt, forsvinder i hvert fald nogle af de mere politisk betonedede fordele ved det lokale selvstyre. F.eks. kan der ikke siges at være nogen væsentlig forskel mellem den københavnske borgers forhold overfor staten og overfor kommunen, og hans mulighed for at følge administrationen er vistnok ens — og ikke ret stor i noget af tilfældene.

En lettelse for det kommunale selvstyre og sikkert også en styrkelse ville det formentlig være, hvis det offentlige opgaver blev formindsket, og en politisk udvikling, der fører hertil, vil i nogen grad mindske de problemer, der i dag er opstået i forbindelse med det kommunale selvstyre.

Går den politiske udvikling imidlertid ikke denne vej, og virkningerne af den økonomiske og tekniske udvikling vil man i alle tilfælde vanskeligt kunne unddrage sig, står man overfor spørgsmålet, om man må se i øjnene, at det kommunale selvstyre bliver mere og mere begrænset, eller man kan gøre noget for at underbygge det. Den opdragende politiske betydning af det kommunale selvstyre er anerkendt fra praktisk taget alle sider; men alligevel kan det formentlig ikke i det lange løb bevares, hvis det medfører store skattemæssige uretfærdigheder eller uhensigtsmæssig administration.

Nogen endelig løsning af problemet, som vel er under stadig udvikling, skal ikke gives, men som grundlag for videre drøftelse skal peges på følgende forhold:

Danmarks kommuneinddeling synes meget forældet. Det er, som erfaringen viser, meget vanskeligt at ændre kommunegrænser eller at foretage indlemmelser; men mon det i det lange løb ikke er bedre at deltage i et kommunalt selvstyre omend i en stor kommune end at bevare ofte kun formelt eget selvstyre? På den anden side må der sættes en grænse for en kommunes størrelse, en opspaltning i flere områder samlet i et

kommunalforbund synes da at være at foretrække, hvis den økonomiske struktur indenfor området nødvendiggør det.

I dag findes central statsforvaltning, lokal statsforvaltning, kommunal statsforvaltning og kommunal forvaltning. En væsentlig grund til, at det kommunale selvstyre øjensynlig klarer sig endnu, er den megen statsforvaltning, som foretages inden for dets rammer. I København varetager kommunen megen administration, som i det øvrige land varetages af lokale statsorganer. Det afgørende spørgsmål er, om der i dag er så stor grund til at skelne mellem stats- og kommunal forvaltning, om man ikke i stedet skulle sætte offentlig forvaltning. Den centrale offentlige forvaltning skulle stå rigsdagen til ansvar og den lokale forvaltning skulle sortere under de kommunale råd. Disse opgaver blev da dels at kontrollere centralforvaltningens lokale forvaltning, dels at varetage egentlige lokale opgaver, så længe disse ligger uden for centralforvaltningens område.

Mange problemer melder sig, når en sådan tanke rejses; men det må erindres, at i det omfang forvaltningen alligevel skal varetages af tjenestemænd, må man være interesseret i en ensartet stilling for disse, således at udvælgelsen af tjenestemændene og organiseringen af arbejdet foregår billigst muligt under hensyntagen til opgavens formål og til størst mulig gavn for borgerne.

Det er iøvrigt ikke givet, men sandsynligt, at skatterne da også i højere grad måtte opkræves på ensartet basis; det skulle alligevel være muligt at sikre den lokale interesse i administrationen ved fordelingen af skatteprovenuet mellem stat og kommune, som desuden måtte opkræve egne skatter til fuld dækning af egentlige kommunale udgifter.

Forskellen fra de nuværende forhold ville i virkeligheden ikke være så stor, men ændringer i den antydede retning vil dog sikkert stride mod mange tilvante forestillinger. Dette er imidlertid ikke det afgørende, som jo må være interessen i at bevare det kommunale selvstyre, selv om der i nutidens samfund ikke burde bestå noget afgørende modsætningsforhold mellem det lokale område og helheden. Den økonomiske og tekniske udvikling vil sikkert fortsætte, og den politiske udvikling måske fortsat ændre forudsætningerne for det hidtil eksisterende kommunale selvstyre. Skal det bevares — og meget synes at tale herfor — må det derfor styrkes, da en form uden indhold i det lange løb vil være meget skadelig såvel for sagens realitet som for demokratiets udvikling i det hele taget. Her er peget på den udvej at gøre den del af kommunernes selvstyre, der kan bevares som lokal administration, helt selvstændig og iøvrigt styrke den kommunale politiske indflydelse på den lokale del af fællesforvaltningen.

Denne del af forvaltningen kunne måske så gøres endnu større end i dag, hvor det kan være betænkeligt at lægge en del af centralforvaltningen, der dog er kontrolleret af ministre og rigsdag, ud til en lokal statsforvaltning, der kun er genstand for almindelig offentlig kritik, men ikke direkte demokratisk kontrol.

Demokrati betyder ikke, at alle skal have indflydelse på alt, men en fornuftig arbejdsdeling ud fra opgavernes art og omfang. Denne arbejdsdeling må finde sted både inden for de folkevalgte forsamlinger og administrationen. Med hensyn til administrationen synes udviklingen mere og mere at gå i retning af at anvende tjenestemænd både i den centrale og i den lokale forvaltning. De folkevalgte forsamlingers opgaver bliver da dels at tage de nødvendige beslutninger, dels at kontrollere disses udførelse af tjenestemændene. Ud fra denne arbejdsdeling skulle det være muligt fortsat at finde nyttig arbejdsmark for det kommunale selvstyres mænd til gavn for landets folkestyre som helhed.

God gang i genopbygningen

(1949)

Da besættelsen sluttede, skulle genopbygningen have været påbegyndt, men som bekendt varede det mere end to år, inden landets økonomiske politik blev mere bevidst rettet imod genopbygningen. Store befolkningsgrupper søgte og formåede at øge deres forbrug efter krigtidens afsavn, og det lykkedes ikke den siddende venstregering effektivt at dæmme op for denne trang. Opsparingen blev derfor alt for lille i disse første krigsår, og det kapitaltilskud, vi fik fra udlandet i form af de store sterlingkrediter, blev kun for en mindre parts vedkommende sat i genopbygningens tjeneste. Der var derfor ingen materialer og heller ingen arbejdskraft, som kunne bruges til genopbygningsformål.

Efterhånden er den indenlandske opsparing imidlertid vokset ret stærkt. Medens der i 1947 var et privat formueforbrug på ca. 100 mill. kr., regner nationalbudgettet for 1949 med, at der i 1948 har været en positiv opsparing på ca. 300 mill. kr. Samtidig har vi fået et kraftigt kapitaltilskud fra USA gennem Marshallhjælpen. I 1948 modtog vi således varer for over 200 mill. kr., dels som gave, dels som lån.

Den mulighed, der her er skabt for at få gang i genopbygningen, er også i vidt omfang blevet udnyttet. Selv om der på visse områder har været vanskeligheder ved at overføre den arbejdskraft, som har kunnet frigøres fra mindre nødvendig produktion, til genopbygningsarbejde, således at der er kommet nogen stigning i arbejdsløsheden i forhold til sidste år, så har dog erhvervenes investeringsønsker været så store, at mulighederne i alt væsentligt er blevet udnyttet. Det giver sig også udtryk i nationalbudgettets investeringstal. Korrigerer man for pristigningerne, viser det samlede investeringsomfang en stigning på en halv snes procent fra 1947 til 1948. Især skete der en kraftig forøgelse af landbrugets besætninger. Men også byggeriet viste god fremgang, ligesom industrien i et vist omfang fornyede og forøgede sine maskinanlæg.

Disse resultater vidner om, at der er kommet gang i genopbygningen. Men vil denne fart fremtidigt fortsætte, således at Danmark i 1952 kan have opnået de mål, som er opstillet i langtidsprogrammet, og således at den forholdsvis gode beskæftigelse kan opretholdes?

Endnu har der vel ikke herhjemme vist sig afgørende tegn til, at takten i genopbygningen skal forstyrres. Men Danmark er så afhængig af forbindelserne ud til den øvrige verden, at man ikke kan undgå, at de tendenser, som viser sig dér, også med tiden vil slå igennem herhjemme.

Allerede gennem længere tid har der kunnet spores visse tegn på, at et omslag nærmede sig i De forenede Stater. Siden sidste efterår har der vist sig et vedvarende fald i fødevarepriserne. Kornforsyningerne er blevet så rigelige, at man har måttet erklære korn for overskudsvare, og børserne viser stadig forventning om nye prisfald. Efterhånden er også metalpriserne begyndt at falde, og der har vist sig prisfald på en række industrivarer, således f. eks. på traktorer. Arbejdsløsheden har vist stigende tendens og regnes i dag at være dobbelt så stor som i fjor ved samme tid. Usikkerheden er begyndt at melde sig, og der spejdes stadig efter, om det er det store prisfald — måske med den store økonomiske krise som følge — der er på vej?

Denne bevægelse har, såvidt man kan se, endnu ikke sat sig spor herhjemme. Men efterhånden er det ikke usandsynligt, at den gennem de erhvervsdrivendes forventninger kommer til at påvirke disses dispositioner og derved kommer til at bremse den fart, der nu er kommet i genopbygningen. Eksportørerne vil frygte prisfaldet på verdensmarkedet, og de fabrikanter, som producerer til hjemmemarkedet, vil frygte en voksende udenlandsk konkurrence. Begge parter vil derfor føle rentabiliteten af eventuelle nyanlæg truet og tøve med at sætte dem i værk. Antagelig

vil begge parter vente med at foretage indkøb af investeringsvarer, så længe de endnu tror på, at der er prisfald forude og derfor mulighed for at spare omkostninger ved at vente.

Hertil kommer så yderligere, at erhvervslivets evne til at finansiere sine egne nyinvesteringer med egne midler er blevet mindre, således at de i stedsø højere grad er blevet afhængige af lånemarkedet. Den økonomiske situation i Danmark har jo hele efterkrigstiden været den, at man har søgt at skabe så stor en opsparing som muligt og udnytte alle de derved frigjorte midler til at fremme genopbygningen. D.v.s. at man kan regne med, at de erhvervsdrivende i forvejen har sat alle de pengemidler ind i genopbygningens tjeneste, som de ejede. I et vist omfang har de endda måttet lånefinansiere, da jo også andre end erhvervsdrivende præsterer opsparing. Men afhjælper Marshallhjælpen ikke dette forhold? kan man spørge. Dette er ikke uden videre tilfældet, da der her er tale om lån eller gaver til den danske stat, og den enkelte erhvervsdrivende må derfor i virkeligheden *købe* de indførte varer af staten, hvis de skal bruges til at øge investeringen med. Det vil sige, at hele den ekstrainvestering, som skulle blive resultatet af Marshallhjælpen i første omgang, finansieres af amerikansk opsparing, ikke dansk — thi den indenlandske opsparing er i forvejen fuldt udnyttet. Men det betyder igen, at investeringsforøgelsen ikke bliver til virkelighed, hvis ikke der stilles lånekapital til rådighed for erhvervslivet, så det kan købe varerne hos staten, og hvis det ikke er villig til at foretage investeringerne, når de skal lånefinansieres. Erhvervslivet må altså søge til banker om lån, men banker får ikke del i de gaver og lån, Danmark modtager fra USA.

Den kendsgerning, at det er USA, der præsterer opsparingen, betyder således, at de danske finansieringsinstitutter — banker og sparekasser — ikke får deres likviditet forbedret. Det er staten og ikke banker, som får gaverne eller lånene. Det vil igen sige, at banker ikke vedvarende uden videre kan stille kredit til rådighed. Den finansiering af Marshallhjælpen, som hidtil er sket gennem banker, har allerede mindsket disses kasser — som umiddelbart efter krigen var ekstraordinært store — betydeligt. Dette har vist sig gennem den rentestigning, som indtrådte i efteråret. Men for industrien betyder det sikkert endnu mere, at banker efterhånden er kommet i den situation, at de direkte må nægte at give lån, fordi de ikke kan tåle en yderligere udvidelse af kreditten.

Men hertil kommer den vanskelighed, at selv om man skaber mulighed for banker for at udvide kreditten, er det ikke givet, at man kan få erhvervslivet til at investere, når det i alt for stort omfang skal ske på

kredit. Det betragtes sædvanligvis som værende forbundet med en meget større risiko at investere på basis af lån, for hvilke der jo skal ydes en fast rente, end at investere på basis af virksomhedens egen opsparing — et forhold, som netop vil gøre sig gældende med voksende styrke, efterhånden som konjunkturusikkerheden breder sig hertil fra USA.

Det ovenfor sagte kan kort sammenfattes derhen, at den store penge- rigelighed, som var til stede lige efter krigens udbrud, nu er borte. Samtidig er befolkningens forbrugsevne formindsket. Herigennem har man opnået en vis form for ligevægt i den danske økonomi i den forstand, at forbrugsevnen og -viljen stort set svarer til forbrugsmulighederne, når man slår alle forbrugsarter sammen under ét. Inden for det samlede forbrug er der stadig ønsker om omlægning af forbruget — det er derfor, vi ikke umiddelbart kan ophæve alle reguleringer. Men stort set er der altså balance. Inflationstrykket er borte. Men denne balance kan meget let forstyrres, og man kan ikke se bort fra, at der har vist sig momenter, som bevirker, at man ikke kan føle sig sikker på, at den danske økonomi af sig selv vil fortsætte i det nuværende leje med stor investering og høj beskæftigelse.

Stillet heroverfor kan man naturligvis lade tingene gå deres gang og undlade at foretage sig noget. Og der er dem, der vil mene, at det vil være det rigtige at gøre det. Det er således hævdet, at hvis man fremkalder investeringer på de områder, hvor erhvervslivet ikke selv tager initiativet, ville man i ni af ti tilfælde fremkalde fejlinvesteringer, ikke blot privatøkonomisk, men også samfundsøkonomisk. Dette sidste kan dog ikke ubetinget gælde. Det vil i vidt omfang gælde, så længe man har fuld beskæftigelse, men i det øjeblik, investeringerne svigter, vil også arbejdsløsheden stige. Denne ledige arbejdskraft er hundrede procent spild, og selv om det ikke vil kunne betale sig privatøkonomisk at sætte den i arbejde — fordi arbejdsgiveren ikke skal betale løn til den arbejdsløse — så kan det betale sig samfundsøkonomisk, fordi samfundet i alle tilfælde skal sørge for hans eksistens. Samfundet har derfor så at sige arbejdskraften næsten gratis, og det vil betale sig at udnytte den.

Men det er også nødvendigt at gribe ind, fordi muligheden for at genopbygge landet kan forpasses. Gennem Marshallhjælpen får vi mulighed for at investere — oven i købet i vidt omfang i form af gave, således at også denne del af investeringen er gratis samfundsmæssigt set — men denne hjælp løber i visse terminer, og der er endnu ikke set eksempler på, at der er givet tilladelse til at overføre hjælp fra en termin til en følgende. Og i 1952 hører hjælpen ifølge planen op.

Det er således af afgørende betydning, at den fart, der er opnået i genopbygningen, opretholdes. Men der er meget, der tyder på, at det ikke vil ske af sig selv. Medens vi hidtil i den økonomiske politik har talt om inflationsfare, så er det nu muligt, at vi ved siden af dette begreb bliver nødt til at opstille et andet: Depressionsfare. Og det er overvejende sandsynligt, at pengeopsugning og kreditindskrænkning nu må høre op. Fremtidens problemer kommer nærmere til at bestå i at finde frem til en udvej til at mindske risikoen ved investeringer, at skaffe den nødvendige kredit og at få producenterne til at bruge den. Det er muligt, at vi igen får brug for nogle af førkrigstidens midler. Men det er ikke givet. Problemerne er i vidt omfang nye, og nye problemer kræver nye løsninger.

Øget produktion og beskæftigelse af afgørende betydning

(1954)

Man kan vistnok være nogenlunde sikker på, at året 1953 i økonomisk henseende vil få et smukt eftermæle herhjemme, og det er vel også gået ganske godt. Produktion og beskæftigelse har været svagt stigende, priserne har været ret stabile, og valutareserven er bevaret trods betydelige afdrag på den udenlandske gæld. Når hertil føjes, at vi i årets løb har skiftet regering, således at der er mange, der gerne vil have del i æren for et smukt forløb, skulle en gunstig bedømmelse være sikret.

Om lidt skal vi se på, hvorvidt der egentlig er grund til at være så tilfreds med den økonomiske udvikling i de senere år og foreløbig nøjes med at fastslå, at den økonomiske situation synes at kunne karakteriseres ved nogenlunde tilfredshed med de rent øjeblikkelige forhold parret med en ret udtalt usikkerhed overfor den nærmest kommende økonomiske udvikling. På den politiske front har dette foreløbig ført til det paradoksale, at den principielt liberale opposition med stadig større iver udspørger regeringen om dens planer, såfremt vi skulle komme ud for økonomisk modgang.

Bortset fra det tiltalende i denne indrømmelse af, at en vis planøkonomi kan være formålstjenlig, og det afslørende ved, at de ivrige spørger øjensynlig selv ingen planer har, må den første betingelse for at

kunne forberede og eventuelt enes om sådanne planer dog være en vis ensartet opfattelse af, på hvilken måde vanskelighederne vil ramme vor økonomi, og i hvilket tempo de vil melde sig. På dette område er forestillingerne nok i noget for høj grad bundet af tidligere erfaringer. Det er jo da ikke sikkert, at historien helt vil gentage sig. Denne bundethed i forudsætningerne præger desværre også i ret stort omfang oppositionen og dens presses opfattelse af, hvorledes en socialdemokratisk regering vil reagere i påkommende tilfælde.

Afgørende vil det være, om man kan tilslutte sig målet: i videst muligt omfang at opretholde og om muligt forøge produktion og beskæftigelse, og da man nu erkender nødvendigheden af planer og dermed også af indgreb: at de nødvendige midler fordomsfrit tillades anvendt for at nå dette mål. Bestemmende for udviklingen på længere sigt er jo nemlig ikke alene prisudviklingen og valutareservens størrelse, men produktions omfang og dens fordeling på forbrug og investering. Det er den samlede produktion, der er grundlaget for levefoden, afgørende for den sociale standard og for den kommende generations velbefindende i det hele taget. Kort sagt bestemmende for, hvad vi har råd til nu og senere.

Hvorledes har nu forløbet af 1953 været, bedømt på dette grundlag og set på baggrund af udviklingen i de forudgående år. Til belysning heraf er nedenfor i millioner kroner vist den årlige tilvækst i nettonationalproduktet og dennes fordeling på forbrug og investering. Nettonationalproduktet er udtryk for den samlede værdi af alt, hvad vi producerer opgjort på en sådan måde, at der er foretaget et beregnet fradrag for det slid, der samtidig sker på produktionsapparatet. Forbruget omfatter både forbruget i den private husholdning og indenfor stat og kommune, og endelig er investeringen ligesom det samlede produkt opgjort netto, og der er medtaget både de indenlandske investeringer og den positive eller negative investering, der finder sted ved at forøge eller formindske de udenlandske tilgodehavender. Endelig er alle tallene opgjort i kroner af samme størrelse svarende til 1949-prisniveauet.

Årlig tilvækst	i nettonationalproduktet		i forbrug	i investering
	Mill. kr.	pct.	Mill. kr.	Mill. kr.
Fra 1947 til 1948	440	2,5	260	180
— 1948 — 1949	940	5,0	580	360
— 1949 — 1950	1570	9,0	670	900
— 1950 — 1951	0	0,0	÷ 330	330
— 1951 — 1952	240	1,5	470	÷ 230
— 1952 — 1953	900	4,5	1000	÷ 100

Desværre er de tal, der ligger til grund for beregningen af tilvæksten fra 1952 til 1953, kun foreløbig opgjort, og de er derfor behæftet med nogen usikkerhed. Nettonationalproduktet er herefter i 1953 steget med 4 til 5 procent i forhold til året før. Hele stigningen er gået til forbruget, ja der synes endog at være en tendens til, at den samlede investering trods stigningen i nationalproduktet er faldet lidt i forhold til 1952. Omkring halvdelen af produktionsstigningen falder på landbruget, der har nydt godt af den gode høst både i fjor og i år. Størstedelen af resten på industrien, der trods en svagt faldende eksport har haft et noget større salg på hjemmemarkedet omend på mange felter under stadig større udenlandsk konkurrence.

Der synes altså at være noget rigtigt i karakteristiken af 1953 som et godt år særlig set på baggrund af de to foregående år. I 1951 steg nationalproduktet slet ikke, og antallet af arbejdsløse forøgedes også stort set svarende til befolkningstilvæksten, og i 1952 holdt produktionstilvæksten kun knap og nap trit med befolkningsforøgelsen. Vi skal tilbage til årene 1949 og 1950 for at finde en større produktionsstigning end i det nu afsluttede år. Men der er den afgørende forskel på disse år og 1953, at den gang blev en væsentlig del af produktionstilvæksten investeret. Dette fremhæves ikke for på afgørende punkter at ville kritisere den politik, som blev ført i slutningen af 1950 og ind i 1951, men for at supplere det billede af begivenhederne, som almindeligvis søges dannet.

Følgende tre forhold fortjener at understreges. For det første at underkuddet på betalingsbalancen mere end modsvarede af lagerforbedringer, samtidig med at der var en stærk stigning af de faste investeringer i bygninger, maskiner og anlæg. For det andet at opretningen af valuta-situationen fandt sted dels ved et forbrug af vore lagre, dels ved en nedskæring af forbruget i 1951, en nedskæring som også var et resultat af arbejdsløsheden, og for det tredje at forbruget i det sidste år er øget stærkere end produktionen, således at der har været en nedgang i de samlede investeringer. Nedgangen i det private forbrug var i 1951 større end i det samlede forbrug, da der samtidig var en mindre stigning i det offentlige forbrug, og stigningen i det private forbrug har i det sidste par år været noget mindre end i det samlede forbrug, da der samtidig har været en stigning i det offentlige forbrug herunder til forsvar. Bevægelserne i de forskellige dele af forbruget opgjort ligesom ovenfor i samme kroneværdier kan ses af opstillingen side 75.

Fra 1948 til 1950 lykkedes det at øge niveauet for nettoinvesteringerne i faste anlæg m. v. fra 6 til 10 procent af det samlede nationalprodukt,

Årlig tilvækst	i privat forbrug		i offentlig forbrug		tilsammen mill. kr.
	mill. kr.		civilt mill. kr.	forsvaret mill. kr.	
Fra 1947 til 1948	260	÷ 40	40		260
— 1948 — 1949	530	30	20		580
— 1949 — 1950	610	60	0		670
— 1950 — 1951	÷ 500	100	70		÷ 330
— 1951 — 1952	270	30	170		470
— 1952 — 1953	700	120	180		1000

men dette niveau har ikke kunnet fastholdes i de senere år, og ligger vel nu på omkring 9 procent. Det må være en væsentlig opgave for den økonomiske politik fremefter at standse denne nedgang og om muligt igen at øge investeringerne.

Vi nærmer os herigennem problemerne vedrørende den kommende tids økonomiske politik. Ved forelæggelsen af finansloven for det kommende finansår blev det fremhævet, at det måtte betragtes som et centralt problem at søge eksporten opretholdt og om muligt øget fremtidigt, hvis vore knappe valutareserver skal kunne bevares og styrkes i den kommende tid. Vi kan da fastlægge målet for den økonomiske politik som en forøgelse af produktion og beskæftigelse gennem en stigende eksport og investering. Der må lægges afgørende vægt på, at dette sker gennem en øget produktion, og det er lige så afgørende at være klar over, at nærmer man sig den fulde beskæftigelse, kan dette mål kun nås ved en øget produktivitet.

Hvis produktionen ikke fortsat øges, vil stigningen i eksporten og investeringerne kun kunne nås ved en forbrugsnedskæring, og bortset fra at en sådan ikke er behagelig, må det også erkendes, at en nedgang i forbruget vil lægge alvorlige hindringer i vejen for en forøgelse af investeringerne. Lad os endelig gøre os klart, at virkeliggørelsen af de her opstillede mål vanskeliggøres i samme omfang, som vi møder modgang i vor udenrigshandel.

På den anden side må det også være klart, at en imødegåelse af sådanne vanskeligheder ved en sænkning af produktionen ikke er nogen tilfredsstillende løsning på længere sigt, men vil betyde arbejdsløshed i øjeblikket og dårligere produktionsbetingelser i fremtiden eller sagt på en anden måde, at man vælter en del af vanskelighederne over på fremtiden.

En stimulering af eksport og investering vil kræve både en direkte herpå sigtende indsats og en penge- og finanspolitik varieret efter den økonomiske konjunktur.

Det må klarlægges om eksportvanskelighederne skyldes udenlandske hindringer i form af toldmure eller andre kunstige restriktioner, manglende konkurrenceevne eller et for stort hjemmemarkedsforbrug af varer, der kunne eksporteres. I praksis vil der vel ofte være tale om et samspil af disse faktorer, så der vil være brug for en kombineret økonomisk politik for at afhjælpe vanskelighederne. I nødsfald må det vel erkendes, at det en overgang kan være bedre at eksportere mod kredit end slet ikke at eksportere og derved fremkalde en arbejdsløshed, som senere skal imødegås igennem forholdsregler, der vil være langt dyrere og måske endog mere valutakrævende. Det er åbenbart, at investeringer, der kommer eksporten til gode, må nyde en særlig bevågenhed, men det samme må principielt gælde investeringer, som på kortere eller længere sigt vil spare valuta til import. Det vil dog også for investeringernes vedkommende være væsentligt at erkende, at investeringer, der muliggør et fornuftigt og ønskeligt indenlandsk forbrug, vil være at foretrække fremfor investeringer af offentlig karakter, som fremkaldes af en uønsket stigning i antallet af arbejdsløse. Gennem en hensigtsmæssig investeringspolitik må arbejdsløshed undgås, da resultatet ellers let bliver arbejdsløshed, der fremkalder en offentlig investeringspolitik på mindre kvalificerede områder.

I den nuværende økonomiske situation, hvor intet vides om, hvornår eventuelle økonomiske vanskeligheder melder sig, og hvor det er usikkert, om de først viser sig i valutaregnskabet eller ved tendenser til nedgang i den økonomiske aktivitet, vil det være rimeligt gennem finanspolitikken at sikre et overskud på statens regnskab og se virkningerne af den påbegyndte rentesænkning an. Bliver der brug for en stimulering af aktiviteten, vil det på grund af den skrøbelige valutasituation være rigtigere at gå til en lettelse af pengepolitikken end af finanspolitikken og herigennem styrke investerings- og eksportlysten. Det må da afhænge af udviklingen, om man skal gå til en generel lettelse eller foretrække mere specielle veje.

Dette betyder på den anden side en indsnævring af det finanspolitiske spillerum, så længe de nuværende forsvarsudgifter må opretholdes. Lykkes det fremefter at opretholde og endog at udvide produktionen, er dette dog ikke ensbetydende med, at enhver reformbestræbelse må vente. I øjeblikket er forholdet det, at ud af et indkomstbeløb på 100 kr. går i gennemsnit 12 kr. til investeringer og 23 kr. til skatter, hvoraf 8 kr. går tilbage til borgerne i pengeform, således at de til privat forbrug har 75 kr. Kan indkomsten forøges som i 1953 med omkring 1.000 millioner kroner, betyder dette med uforandret skattetryk, at der bliver

230 millioner kroner til rådighed til øget offentlig indsats, og selv en så forholdsvis ringe produktionsforøgelse, som halvdelen deraf, giver med uforandret skattebyrde en offentlig merindtægt på godt 100 millioner kroner.

I en parantes skal det bemærkes, at en uforandret samlet skattebyrde ikke behøver at give den samme skattebyrde for den enkelte skatteyder. Gennem en skattereform er det muligt uden at ændre den samlede skattebyrde at lette skattetrykket for betydelige dele af befolkningen. Hvis en skattereform tilmed kan virke stimulerende på produktionen, kan den herigennem også bidrage til en lettelse af det samlede skatte-tryk.

Det er således af afgørende betydning, også for at kunne komme i gang med den reformpolitik, som så mange tilslutter sig, at produktion og beskæftigelse øges. En beskæftigelsesnedgang vil modsat ikke alene direkte gennem den tilsvarende produktionsnedgang svække reformgrundlaget, men også indirekte ved at lægge beslag på offentlige midler stille sig hindrende i vejen for positive reformplaner.

Kan der opnås tilslutning til en økonomisk politik, der sigter på de her opstillede mål, skulle det også være muligt at enes om midlerne til dens gennemførelse. De udenlandske konjunkturer skaber nok en række forudsætninger for vore økonomiske forhold, der må tages hensyn til, men i enhver situation kan disse forudsætninger udnyttes mere eller mindre godt. Det må være opgaven i det kommende år ikke på forhånd at lade sig lamme af de truende udsigter. Dette vil nemlig være den direkte vej til at fremskynde en uønsket udvikling med nedadgående produktion og beskæftigelse.

Noget om at tabe med anstand og værdighed

(1956)

Mit personlige forhold til idrætten er med årene blevet ret platonisk. Når ens arbejde sluger megen tid, må man vælge sine fritidssysler med omhu eller udvikle dem i tilknytning til dagligdagens virke. Jeg har derfor efterhånden begrænset mig til to, nemlig cigarer og tanker om andre folks penge. De første nydes gerne i magelig hvilestilling — når

forholdene tillader det i liggestolen, medens solen skinner — og dette giver gode forudsætninger for de sidste.

Mit arbejde tillader mig heller ikke hyppig deltagelse i den aktive sportsvirksomhed, som øjensynlig er den mest almindelige, såsom at bivåne sportskampe og læse herom i pressen. Sidst jeg var tilskuer til en sportskamp var i Stockholm til en fodboldlandskamp mellem Sverige og Østrig, hvor jeg blev noget uglest ved også at klappe, når Østrig spillede godt, og ikke at nøjes med høfligt bifald, når gæsterne fik mål. Jeg fik herved bekræftet en længe næret formodning om, at store dele af publikum til sportsdyster er så følelsesmæssigt engageret i en af parterne, at dette mere eller mindre overskygger evnen til en mere lidenskabsløs vurdering af selve sportspræstationen. Men dette sidste forudsætter jo også kendskab til sagen, som må være erhvervet enten ved personlig deltagelse i eller nøjere studium af denne. Også over for sporten synes det at være lettere at tage stilling ud fra en følelsesmæssig indstilling; når jeg skriver *også*, tænker jeg blandt andet på politik og nationaløkonomi.

I øvrigt tvivler jeg på, at tipningen i forbindelse med fodboldkampe har bedret på dette forhold og befordret en sportslig vurdering af kampene. Tværtimod må det antages, at deltagelse i tipningen yderligere må bringe et fremmed element ind — al den stund det må antages, at den tippende tilskuer ønsker sit tip virkeliggjort under kampens forløb og fortrinsvis vil være optaget af den personlige interesse i en bestemt udgang på kampen. Det er mit håb, at tipningen på anden måde vækker interesse for sporten, og i hvert fald giver den jo tiltrængte penge til denne, så det er med god samvittighed, at jeg har været med til at tilvejebringe mulighed for, at beløbet kan blive større, særlig da jeg samtidig kunne dyrke den anden af mine førnævnte personlige fritidssysler.

Men hvilken ret har jeg efter disse bekendelser til at fremhæve egen evne til i en given situation at kunne optræde som kølig vurderende tilskuer eller i det hele taget at skrive om idrættens betydning? Jeg kunne nøjes med at henvise til, at Idrætsbladet har opfordret mig dertil, og at jeg ikke har haft mod eller energi nok til at sige nej; men dette ville være i strid med den kendsgerning, at netop det sidste par år har lært mig den vanskelige kunst at sige nej, hvad mange vil kunne bekræfte. Lad mig da yderligere bekende, at sportspladsen over for mit barndomshjem var det sted hvor jeg opholdt mig næsten alle de timer, som jeg tilbragte uden for hjemmets og skolens mure. Og det var lykkelige og glade timer. Vi spillede fodbold og cricket, undertiden hockey og så på

tennis og fri idræt. Nogen sportsmand blev jeg aldrig, men jeg har dog været med til at stifte FDB, som intet havde med Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger at gøre, men stod for Fredericia Drengboldklub, hvori jeg fik overdraget kassererhvervet. Dette kan ikke skyldes tidlig erkendelse hos klubmedlemmerne af spirende finansielle evner hos mig, for da jeg første gang blev finansminister, skrev et af klubbens tidligere medlemmer til mig de bevingede ord: „Det havde vi aldrig ventet af dig, Viggo.“

Jeg husker ikke alle de kampe, som vi spillede, men dem jeg husker, tabte vi, og heri ligger måske noget af forklaringen på, at klubben ikke fik nogen lang levetid til trods for kassererens anstrengelser — også på fodboldbanen.

Særlig klart husker jeg en kamp i Strib på den anden side af Lille Bælt, hvor vi kom 5 mål bagud, udlignede og alligevel tabte med 5—6. Vi drog trods alt tilfredse hjem, og dette er vel et af sportens største aktiver, at den giver sine udøvere mulighed for at lære at tabe med anstand og værdighed. Det er måske et par højtidelige og gammeldags ord; men jeg kan dårligt finde andre, der bedre dækker, hvad jeg tænker på. Lad så være, at ikke alle med lige stort held lærer at udnytte denne mulighed; men sporten kan give sine dyrkere værdier, som kan gøre dem bedre skikket til at begå sig i tilværelsen. Anspændelsen og koncentrationen, som kræves for at nå målet, tænker mange måske mest på, men den individuelle kappestrid kan også føre ud i rekordjageri og persondyrkelse, og dette sidste har åbenbart uheldige sider, som jo selv russerne nu også har fået øjnene op for. Langt vigtigere og større betydning har det, at så mange sportspræstationer udøves af et hold, og at dette giver mulighed for at vise, at samarbejdets vej er den rigtige og endog undertiden kan føre til sejr over professionelle artister, som har valgt sporten som levevej. Dertil kommer fordelene ved at være med på holdet, og det gør det lettere at bære nederlaget, da man jo så kan give ikke alene modparten, men også de andre på holdet ansvaret herfor. Altsammen noget man kan finde anvendelse for eller iagttage også uden for sportspladsen.

Sportspladsen inde bag voldene i Fredericia er nu forladt og bliver ret snart bebygget, men vil leve videre i erindringen. Senere har jeg ikke været så heldig at have en sportsplads lige uden for mine vinduer, og forsøg på gymnastik og badminton i storbyen, der hurtigt er brudt sammen, har overbevist mig om, at sportspladsens umiddelbare nærhed er en af forudsætningerne for at drive mig til aktiv sportsudøvelse. Be-

styrket i denne opfattelse bliver jeg iøvrigt hver sommer, hvor nærheden af klitter, strand og vand i Sønderho får mig til at foretage ting, der mildt bedømt kan betegnes om ikke som sportspræstationer så dog som frie idrætter til lands og til vands.

Før sommerferien og efter

(1957)

I fredags tog folketinget på sommerferie, og freden hviler nu over Christiansborg. De forelagte 13 lovforslag er alle blevet gennemført, men kun et enkelt med tilslutning fra alle tingets partier. Det var forslaget om en bedre kontrol med indkomstsligningen. Det må tillægges stor betydning, at der nu står et enigt folketing bag bestræbelserne for at sikre en mere retfærdig indkomst- og formueligning. Det var at ønske, at denne enighed ville forplante sig til hele befolkningen, således at der ikke blev megen brug for de nye kontrolregler.

Om alle de andre forslag har der været større eller mindre uenighed — mest større, og flere gange stod overfor regeringen en trekantet opposition, hvori venstre, konservative og kommunisterne optrådte i flok og følge. Trods megen uenighed tog folketingsmændene dog afsked med hverandre besjælet af et fælles ønske om ikke at mødes igen før til ordinær samling i oktober. Det må antages, at regeringen deler dette ønske.

Tiden indtil da må nyttes til at forberede de lovforslag, som tinget skal arbejde med i den kommende vinter, og sommerferien bliver kort i mange regeringskontorer. Under 2. behandling af stabiliseringslånet udtalte jeg, at der med gennemførelsen af juni-komplekset var taget „et væsentligt skridt i den rigtige retning, men det er kun en begyndelse; der må komme mere.“ Denne udtalelse har givet flere venstreblade anledning til næsten triumferende at erklære, at Kampmann vil fortsætte, som det så malende udtrykkes. Således skriver „Aalborg Amtstidende“ den 29. juni: „Så ved befolkningen, hvad den kan vente sig! I næste uge sendes folketinget antagelig hjem, men i løbet af nogle måneder skal man altså ifølge Kampmanns udsagn på den igen, og så skal der skæres en endnu bredere rem af de stakkels skatteydere.“

Citatet er typisk for bladets polemiske form, men lad det ligge. Værre

er det, at man ganske ser bort fra, at jeg under debatten udtrykkeligt tilføjede, at jeg med „mere“ tænkte på regeringserklæringens ord om den nødvendige langtidspolitik på det økonomiske område. Såvel af regeringserklæringen fra den 29. maj som af forelæggelsestalen den 11. juni fremgår det klart, at de forslag, der nu er gennemført, først og fremmest er motiveret af de aktuelle valutavanskeligheder, men at en varig løsning af vort betalingsproblem kræver en stærk stigning i vor valutaindtjening gennem en længere årrække. Dette kan kun nås ved, at erhvervenes produktionsanlæg udvides, og ved at forholdet mellem det indenlandske og udenlandske omkostningsniveau forbedres. Det må være en hovedopgave for folketinget i den kommende samling at bidrage hertil.

Under valgkampen blev vort aktuelle valutaproblem gjort til det centrale. Oppositionen overdrev vildt og inderligt. Kriseforligene i foråret 1955 havde intet hjulpet, og socialdemokratiets ødelæggende politik havde endnu en gang ført vort land ud til afgrundens rand. Disse inspirerende sætninger er også hentet fra „Aalborg Amtstidende“. Det glemmes stadig, at vor samlede valutastilling siden sommeren 1955 og indtil udgangen af 1956 forbedredes med over 250 millioner kroner. Det bliver tilmed mere og mere klart, at forårets valutavanskeligheder er af et mere begrænset omfang end det, vi oplevede i 1954 og i første halvdel af 1955. I alle 6 kvartaler havde vi dengang underskud, der ialt beløb sig til 700 millioner kroner, hvoraf 270 millioner i første halvår af 1954 og over 200 millioner i det tilsvarende halvår af 1955. I de første seks måneder af indeværende år har underskuddet været ialt 139 millioner med stigende tendens i januar kvartal fra + 3 i årets første måned over ÷ 13 i den korteste måned til kulminationen på ÷ 55 i marts og faldende kurve i april kvartal begyndende med ÷ 42 i april til ÷ 32 i maj og formentlig balance i juni.

Der kan komme nye underskud, og udsigten hertil er baggrunden for trækket på den internationale valutafond, der har styrket vor valuta-likviditet og særlig dollarbeholdningen. Herved er opnået det nødvendige pusterum, til junilovene begynder at virke, men det arbejde, der er udført før sommerferien, er virkelig kun en begyndelse. Under valgkampen og tillige i tiden derefter er alvoren i vort økonomiske langtidspøblem: at gøre vor økonomi mere valutafast, efter min mening blevet undervurderet. Opgaven er at lægge den økonomiske politik således til rette, at investeringer og eksport kan øges. På længere sigt kræver dette utvivlsomt en øget industrialisering, og det har jeg før skrevet om i Da-

gens Nyheder's mandagskronik, og der vil sikkert blive skrevet mere herom.

Nu efter sommerferien drejer det sig om de mere nærliggende af langtidsp problemerne. Er der udsigt til, at der kan opnås større enighed herom i den kommende samling? Visse muligheder skulle være til stede. Alene af den grund, at oppositionen på dette felt synes at have et vist program, der blandt andet er skitseret i betænkningen om stabiliseringslånet. Det er egentlig paradoksalt, at de presserende valutavanskeligheder, som oppositionspartierne var så optaget af under valgkampen, har man øjensynlig ikke haft større planer om, hvordan man skulle bekæmpe. De meget omtalte planer om deponeringsordninger synes så løse i fugerne, at de må være opfundet for tilfældet efter valgkampen, da man som opposition skulle præstere en aktuel politik. Derimod synes der at forefindes brudstykker til en lidt mere langsigtet politik, selv om ordvalget er højest vagt og almindeligt i mindretalsudtalelsen i den før nævnte betænkning. Oppositionen giver først udtryk for ønsket om en frugtbar økonomisk politik med det formål at tilvejebringe en helhedsløsning som forudsætning for en varig forbedring af Danmarks økonomi. Som grundlag for en sådan drøftelse peges dernæst på en række problemer, der kan sammenfattes til at dreje sig om statens finanser, omkostningsniveauet og den private opsparing.

Udtalelsen er mest detaljeret om det første punkt. Der skal opstilles garantier mod nye statsudgifter og mod overtræk i Nationalbanken. Statens likviditet skal forbedres ved besparelser, først og fremmest gennem udskydelse af anlægsarbejder, en hurtig afvikling af statens udlånsvirksomhed til boligbyggeri og erhvervsformål og ved salg af statens aktieinteresser. Omkostningsniveauet vil man dæmpe ved at undgå yderligere forhøjelser af direkte skatter og ejendomsskatter, og endelig vil man forøge den private opsparing ved at fritage mindre og mellemstore indkomster for at betale skat af den del af indkomsten, der opspares.

Lad os dernæst se, hvad regeringserklæringen siger om de samme punkter:

„Regeringen vil straks iværksætte en gennemgang af statens udlåns politik, herunder også boligstøtte Lovgivningen, med henblik på at opnå en udformning heraf i overensstemmelse med målsætningen for den økonomiske politik på længere sigt.

Der vil blive nedsat et særligt ministerudvalg til at overveje spørgsmålene om toldsatsernes forenkling og eventuelle nedsættelser samt mulighederne for en fortsættelse af importens frigørelse.

Der må i det kommende folketingsår gennemføres en forenkling og forbedring af skattelovgivningen med henblik på at fremme lysten til at øge indtægten og opsparingen. Som led i bestræbelserne på at øge investering og opsparing vil hele problemet om skattelettelse for opsparingen blive taget op til behandling, herunder spørgsmålet om at yde skattefrihed indenfor visse grænser for småsparerers renteindtægter.“

Overensstemmelsen synes størst vedrørende ønskeligheden af at stimulere den private opsparing. Det er interessant, at det er opsparingen blandt de mindre og mellemstore indtægter, som begge parter ønsker at tilgodese. Såvidt jeg kan skønne, kan man principielt gå tre veje. Foretage en yderligere præmiering indenfor det bestående indkomstskattesystem, gå over til en direkte forbrugsskat eller i højere grad omlægge de direkte skatter til forbrugsskatter. Det afgørende må vel imidlertid være, at der er vilje til at nå frem til en løsning, og holder man sig til de almindelige indtægter, skulle der vel også være mulighed for at nå til enighed om en sådan. Mindst lige så vigtigt er det dog at nå frem til en beskatning af indkomsten, der giver større incitament til indkomstforøgelse end den bestående. Mange af de fremsatte indvendinger imod stabiliseringslånet rammer i højere grad det bestående skattesystem end denne specielle lovgivning og har yderligere understreget nødvendigheden af at få gennemført en skattereform. Det er sørgeligt, at den fanatiske diskussion omkring skattefradragreglen hidtil har hindret dette, men nye skatteformer kan måske gøre denne diskussion overflødig.

Det vigtige problem om omkostningsniveauet siges der ikke meget om i mindretalsudtalelsen. Det er symptomatisk, at de indirekte skatter, som vel har den største betydning for prisniveauet, slet ikke nævnes. Regeringens hidtidige indsats og dens program synes at måtte få større virkning. Ændringen af monopolloven, pristalsbestemmelserne og dæmpningen af landbrugets krav har holdt mere igen på omkostningsniveauet end noget, oppositionen har foreslået, og det er regeringen og ikke den såkaldte liberale opposition, som vil se på todsatser og liberalisering.

Mindretalsudtalelsen om statsfinanserne er jo mere ejendommelig, selv om meningen sikkert er god nok. Hovedformålet er så øjensynlig at forbedre statens likviditet, men mon overtrækket i Nationalbanken så ikke går ned af sig selv? Hvad garantier mod nye statsudgifter betyder, er uklart. Der tænkes formentlig på nye udgiftsområder, og det er vel det samme, som når regeringen taler om tilbageholdenhed med nye udgifter. Hvilke aktier, man vil sælge, kan vel oplyses, men det kan vist ikke hjælpe meget. Enighed om besparelser må også kunne opnås, men

hvorfor det netop skal være på områder, der skaber arbejdsløshed, synes i den nuværende situation vanskelig at kunne begrundes. Det afgørende bliver imidlertid statens udlånsvirksomhed dels til boligbyggeriet, dels til erhvervslivet.

De samlede udlån til erhvervslivet er jo ikke meget store. Såfremt man gik over til at kræve markedsrente af udlånene, og at finansiere dem fuldstændig igennem skatteudskrivningen, vil det sikkert være muligt at nå frem til ordninger, der begrænser udlånene væsentligt, og til de væsentlige områder.

Vedrørende boligbyggeriet er uoverensstemmelserne sikkert større. Der synes dog at være en stigende tilslutning til, at den egentlige boligstøtte skal begrænses til de mindrebemidlede. Dette må vel også føre til, at den efterhånden løsrives fra spørgsmålet om finansieringen af boligbyggeriet. Socialdemokratiet må fortsat gå ind for et stort og stabilt boligbyggeri, og beskæftigelsesmæssigt vil det være katastrofalt at løbe nogen risiko på dette område. Derimod kan finansieringsformerne naturligvis drøftes, og tyngdepunktet for statens indsats kan måske flyttes mere over på garantiordninger. Det afgørende for byggeriet må være adgang til den nødvendige finansiering og i mindre grad, hvor pengene kommer fra. Lige så vigtigt må det dog være at fortsætte bestræbelserne for at billiggøre byggeriet, og en rentesækning betyder vel på dette område mere end noget andet. Uden en formindskelse af omkostningerne i nybyggeriet bliver det også næsten umuligt indenfor et overskueligt tidsrum at få de forskellige lejeniveauer nærmet til hinanden.

Selv om der således på flere punkter kan være langt imellem anskuelserne hos regering og opposition, skulle der være områder, hvor man kunne mødes til en saglig drøftelse i den kommende folketingssamling. En væsentlig forudsætning for, at der kan nås enighed om løsninger, er det imidlertid, at oppositionen bliver klar over, hvad den vil, og at den føler trang til at indvi andre heri. Måtte sommerferien bidrage til ikke alene at berolige ophidsede gemytter, men også at give styrke til oppositionen, så den kan nå frem til mere konstruktive planer.

Det er regeringens pligt at komme med de nødvendige forslag, og oppositionen kan som hidtil nøjes med gold kritik heraf. Det er dens ret, men den må da også finde sig i fortsat at blive kaldt en dårlig opposition. Mon der ikke hos alle vælgere efterhånden er et udbredt ønske om at få at vide, hvilken politik, de er gået glip af, ved at der blev dannet en regering uden om de to konservative partier efter valget den 14. maj.

De forsømte landsdele

(1957)

Fornylig opnåede Jetsmark kommune megen omtale i dagspressen ved en henvendelse til finansministeriet om fritagelse for betaling af stabiliseringslån for de skatteydere, som boede i kommunen. Henvendelsen var fra erhvervsrådet, og andragendet var motiveret med, at kommunen var en såkaldt arbejdsløhedssø, hvorfor betaling af stabiliseringslånet ville modvirke igangværende bestræbelser for at øge beskæftigelsen i området. Da en af de fornemste opgaver for et erhvervsråd vel må være at henlede offentlighedens opmærksomhed på sin bys eller kommunes eksistens, må det absolut siges at være lykkedes til fulde i dette tilfælde. Båret på en stemningsbølge imod stabiliseringslånet har Jetsmark kommune fået sit navn slået fast som arbejdsløhedssø. Derimod er det vel tvivlsomt, om en imødekommelse af andragendet ville hjælpe kommunen meget. Desværre er det jo sådan, at netop i arbejdsløhedssøerne er indkomsterne små, og hvis indkomstfordelingen i kommunen ikke har ændret sig på afgørende vis i de sidste år, vil jeg tro, at næppe 2 pct. af de godt 2000 skatteansatte i Jetsmark skal svare stabiliseringslån. Tilmed vil lånet for langt de fleste næppe overstige få hundrede kroner, og antallet af lånepligtige, der skal svare mere end 1.000 kr., vil sikkert ikke blive et tocifret tal.

Det ville have været glædeligt, hvis problemet omkring arbejdsløhedssøerne kunne være løst ved fritagelser for at svare stabiliseringslån. Andragendet fra Jetsmark er nu til behandling i skattedepartementet, hvor man må se på vilkårene for de enkelte skatteydere, men allerede nu må vi nok gøre os klart, at problemerne ikke løses ad denne vej. Alligevel synes jeg, at Jetsmark erhvervsråd har nået et væsentligt mål ved at rejse denne sag. I hvert fald håber jeg, at interessen for mere aktivt at søge problemerne omkring arbejdsløhedssøerne løst, nu er vakt — også i de kredse, der har interesseret sig så stærkt for stabiliseringslånet. Der skulle herved måske være skabt forudsætning for, at der kan skabes en bredere tilslutning omkring nye bestræbelser for at få fjernet dette samfundsonde.

Den mest naturlige vej ville være at øge aktiviteten så stærkt herhjemme, at der opnåedes fuld beskæftigelse. Forudsat tilstrækkelig faglig og geografisk bevægelighed ville arbejdsløhedssøerne da også for-

svinde. Imidlertid ville det nok være nødvendigt at føre en sådan økonomisk politik over en længere årrække, før væsentlige resultater ville blive opnået. Dette gælder naturligvis særlig, hvis det ikke lykkes i højere grad at fremme bevægeligheden på arbejdsmarkedet. Vore erfaringer viser os, at en sådan økonomisk politik, længe før de nødvendige resultater nås, bryder sammen på grund af valutariske vanskeligheder. Selv om dette må være en yderligere tilskyndelse til mere varigt at stabilisere vor valutasituation, er det ikke rimeligt at lade arbejdsløshedsproblemet ligge, indtil forudsætningerne er skabt, for at man ad den angivne vej kan løse disse problemer.

Hertil kommer, at en sådan løsning sikkert ville føre til en yderligere skæv erhvervsfordeling her i landet, hvor der er en stadig stærkere og stærkere tendens til at industrien og produktionen går mod øst og samles omkring hovedstaden, på øerne og i enkelte jyske byer også fortrinsvis beliggende på østkysten. Det kan naturligvis hævdes, at en sådan koncentration da også må være den naturlige og mest økonomiske, og at det vil være forkert at gribe ind heroverfor. Det er nu ikke helt sikkert, at dette er rigtigt. Vi har endnu til gode store udgifter, f. eks. til undergrundsbane i København, før regnestykket om det økonomisk fornuftige i efterhånden at samle halvdelen af befolkningen i hovedstaden kan gøres op. Hertil kan føjes mange andre betragtninger af ikke-økonomisk karakter, der taler for en mere balanceret erhvervsfordeling, men det skal jeg lade ligge i denne omgang.

Der er en nær forbindelse imellem denne stigende industrialisering i visse egne af landet og de problemer, der grupperer sig omkring arbejdsløshedsøerne. For nærmere at forstå dette kan vi først betragte denne lille oversigt over arbejdsløshedsprocenterne i vinter- og sommermånederne i landets forskellige dele:

Arbejdsløshedens lokale fordeling

Arbejdsløsheds- procent	Vinter		Sommer	
	Byer	Landkommuner	Byer	Landkommuner
Hovedstaden	8	—	3	—
Øerne	10	17	4	4
Østjylland	13	25	7	7
Sønderjylland	17	21	5	5
Vestjylland	16	27	6	5
Nørrejylland	15	36	7	9

Vi ser tydeligt, hvorledes beskæftigelsen både om vinteren og om sommeren er størst i hovedstaden og mindst i Jylland og særlig i Nørrejylland. Endvidere er der en betydelig forskel mellem vinter- og sommerbeskæftigelse, men forskellen er mindst i hovedstaden og i det hele taget i byerne end i landkommunerne, og forskellen vokser både for byerne og særlig for landkommunernes vedkommende, når man kommer over til Jylland.

Fagligt er der tilsvarende store forskelle i arbejdsløsheden. For de 2/3 af de arbejdsløshedsforsikrede, der omfatter alle kasserne uden for arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse, varierer den gennemsnitlige arbejdsløshedsprocent fra 3 om sommeren til 8 om vinteren, medens den for arbejdsmændene varierer fra 6 om sommeren til 32 om vinteren. Udskiller man for arbejdsmændene de omkring 100.000 lager- og pakhusarbejdere, chauffører og arbejdsmænd i jern- og metalindustrien, der hovedsagelig er beskæftiget i byerhvervene, finder vi for disse, at arbejdsløshedsprocenterne bevæger sig fra 5 om sommeren til gennemsnitlig 14 om vinteren. Altså meget nærmere niveauet for de øvrige arbejdere og med en vinterledighed, der som for disse er 2-3 gange større end sommertallet. Derimod har arbejdsmændene ved udendørsarbejde hovedsagelig landarbejdere, tørve- og brunkulsarbejdere, jord- og betonarbejdere og murerarbejdsmænd m.v. en sommerarbejdsløshed på gennemsnitlig 8 pct. og en vinterarbejdsløshed på over 50 pct. Arbejdsløshedsprocenternes niveau er for disse grupper, der omfatter over 100.000 forsikrede, ikke alene langt højere om sommeren, men vinterarbejdsløsheden er mere end 6 gange højere end sommerarbejdsløsheden.

Det er denne meget store vinterarbejdsløshed for en stor gruppe af vore arbejdere, der er den væsentligste grund til, at vi ikke alene har arbejdsløhedssøer, men også mange andre steder, som f. eks. nede på Lolland, væsentlige beskæftigelsesproblemer. Disse udendørsarbejdere udgør nemlig en meget varierende del af det samlede antal arbejdere i landets forskellige dele. I hovedstaden mindre end 10 pct. af det samlede antal arbejdere og på øerne 30-40 pct.; men i de fleste landkommuner i Jylland 50-60 pct. og i enkelte kommuner endnu mere af den samlede arbejdsstyrke. Dette forhold beror naturligvis igen på, at der nu engang er mere udendørsarbejde ude på landet, men skyldes også, at den fremadskridende industrialisering er koncentreret i enkelte store bysamfund. Udviklingen har ført til, at arbejdsløsheden i overvejende grad er koncentreret hos ufaglærte arbejdere, beskæftiget ved uden-

dørsarbejde og derfor særlig præger de landsdele, hvor landbrug, bygge- og anlægsvirksomhed og andre sæsonbetonede fag, der beskæftiger sådan arbejdskraft, spiller en stor rolle.

Hertil kommer imidlertid to ting, der hurtigt gør sig gældende i sådanne områder. Indtægtsniveauet bliver som helhed lavere, og dette vil også nedsætte beskæftigelsen for den faglærte arbejdskraft. Man kommer ind i en, skal vi sige, ond spiral. Meget tyder på, at også beskæftigelsen blandt de faglærte arbejdere af denne grund er lavere i disse områder end for tilsvarende faglærte arbejdere i andre områder.

Der er altså mange og gode grunde til at angribe problemet ikke alene som et generelt økonomisk spørgsmål, men også direkte i de pågældende områder. Det har man også gjort i de forløbne år, både gennem beskæftigelsesarbejder til gavn for udendørsarbejdere såsom landvinding og grundforbedring og ved en særlig lovgivning for arbejdsløshedsøerne. Endvidere må de særlige beskæftigelsesforanstaltninger vel i overvejende grad være kommet disse områder til gode. Det hævdes ofte, at den beskæftigelse, der skabes ad denne vej, ikke betyder meget for den samlede beskæftigelse, da det almindeligvis kun har drejet sig om arbejder til 5-10.000 helårsarbejdere. Man glemmer imidlertid, at mange flere arbejdere i et kortere tidsrum får del heri, og at det for de udendørs fag, som det drejer sig om, betyder en væsentlig merbeskæftigelse. Vil man væk fra denne lovgivning eller en del af den, må man skaffe arbejde på anden måde, og det kommer ikke af sig selv, blot fordi man sparer de særlige beskæftigelsesarbejder. Derimod ville det måske blive endnu mere klart, hvor uholdbare forholdene er, hvis man ikke på denne måde kunstigt dækkede over det uheldige i den nuværende erhvervsfordeling.

Skal vi mere aktivt søge at løse disse problemer, tror jeg for det første, at vi må afskaffe arbejdsløshedsø-begrebet. Dette afskaffer naturligvis ikke i sig selv arbejdsløsheden i de kommuner, som vi hidtil har kaldt arbejdsløshedsøer, men dels findes arbejdsløshed af tilsvarende karakter, særlig om vinteren, i mange andre landkommuner, dels forekommer det mig farligt i for høj grad at sigte på en kommunal løsning af problemet. Det er beskæftigelsen indenfor de enkelte landsdele, eller om man vil, de forsømte egne, som vi må tage op. Størstedelen af landet nord for Limfjorden melder sig straks, men som andre eksempler kan peges på den vestlige del af Sønderjylland, hvor arbejdsløsheden måske ikke er så stor, fordi udvandringen har klaret spørgsmålet, mange egne i Vestjylland og fra øernes område måske dele af Lolland.

Opgaven må gå ud på enten at tilføre de forsømte områder håndværks- og industrivirksomheder af mindre sæsonbetonet karakter, evt. med en sæson modsat udendørsarbejdet, eller at overflytte arbejdere fra de udendørsarbejdende fag til erhverv med helårsbeskæftigelse.

Det bliver sikkert ikke let med større flytninger, men det er et spørgsmål, om man på dette punkt ikke har overset, at arbejdskraften geografisk er blevet mere bevægelig ved hjælp af knallerter og motor-køretøjer, således at beskæftigelse kan finde sted i større afstand fra den faste bopæl end tidligere. I stedet for flytning af bopælen f. eks. fra Jylland til hovedstaden, kan der indenfor en landsdel i dag udmærket skaffes arbejdskraft fra andre kommuner, blot de nye foretagender ligger i den forsømte egn eller i byer, der grænser op hertil. Dette er vigtigt, da det ofte vil være lettere at stimulere industrialiseringen, hvor en sådan er i gang, end at skabe forudsætninger for nye industrier i områder, hvor der hidtil slet ingen har været.

Alligevel må vi også prøve herpå. Indenfor en kroniks snævre ramme er det ikke muligt at redegøre for alle de områder, hvor vi må sætte stærkere ind i de forsømte landsdele. Lad mig dog nævne nogle eksempler. Det er f. eks. karakteristisk for mange af disse landsdele, at trafikmidlerne ikke er udviklet i samme grad som i det øvrige land, og dette gælder også ofte andre offentlige investeringer. Adgangen til lys, kraft, gas og vand er tit mere besværlig end i de mere industrialiserede dele af landet. I de nærmeste år står staten overfor at skulle udføre en række særlige trafik anlæg, og det ville da være rimeligt, om man gav en fortrinsstilling til anlæg i de forsømte områder. Dette ville både betyde beskæftigelse rent øjeblikkeligt, og på længere sigt skabe mulighed for at tiltrække erhvervsvirksomheder. Lad mig som eksempel nævne planerne om Rødby—Fehmern ruten og om Hanstholm havn.

Selv med fare for igen at røre ved de stærke følelser, der er knyttet til forholdet mellem staten og erhvervslivet, vil jeg igen rejse spørgsmålet, om det ikke også skulle være muligt at bistå med at skaffe lokaler til nye erhvervsvirksomheder i disse områder. Det er ofte vanskeligt i et ikke-industrialiseret område at få lokaler til at påbegynde ny virksomhed. Det koster ofte dyrt, og der kan også være en væsentlig risiko forbundet med at starte et nybyggeri, og de penge, der er til rådighed, er tiltrængt til køb af maskiner og som driftskapital. Skulle det ikke være muligt at finde en form, hvorunder staten kan bidrage til finansieringen af værksteds- eller industrihuse, hvis initiativet hertil tages fra lokal side?

Der tænkes her ikke på kommunerne. Derimod kunne der være tale

om at give de skattelettelser, som man også har talt om i denne forbindelse, over de kommunale skatter, naturligvis mod en refusion til kommunerne. Jeg tænker her særlig på bygningsskatterne, men i det hele taget ville der være megen rimelighed i at lette det kommunale skatte-tryk i disse egne af landet. Dette ville i sig selv virke aktiviserende på det samlede økonomiske liv. Noget sådant er almindeligvis stærkt tiltrængt, også fordi de lokale pengeinstitutter ofte ikke vil være i stand til at finansiere nye foretagender, og især ikke til at give driftskreditter, der kan være stærkt risikobetonede. Der måtte kunne findes en form, hvorunder de lokale pengeinstitutter fik tilført større kapitaler, og det kan ikke være så afgørende, hvor pengene kommer fra, som at det bliver de lokale kræfter, der varetager den fornuftige administration af beløbet.

Der tales ofte om det ønskelige i at undgå de direkte beskæftigelsesforanstaltninger, og fra tid til anden rejses den tanke i stedet at bruge pengene til såkaldte mere produktive formål. Alle kan vist være enige herom, men mon vi kommer udenom først at bruge penge til nogle af disse produktive formål og vente med dybe indgreb overfor beskæftigelsesforanstaltningerne, indtil resultaterne af de mere konstruktive forslag begynder at vise sig. Kun på denne måde vil det være muligt at forene alle kræfter om en mere effektiv og værdig løsning af arbejdsløshedsproblemet.

Velfærdsstaten og jorddrabanten

(1957)

Fornylig havde jeg den glæde på et politisk møde, der endog blev transmitteret, at diskutere emne „Velfærdsstat eller formynderstat“ med Dagens Nyheders chefredaktør, folketingsmand *Poul Møller*. I et forsøg på at live kombattanderne op havde man som undertitel stillet spørgsmålet, om staten virkelig skal lade borgerne passe sig selv? Tilhørerne og lytterne må afgøre, om det lykkedes. Jeg er ikke sikker derpå, selv om spørgsmålet gav mig anledning til at svare, at megen statsindgriben kunne undgås, hvis borgerne i højere grad lod staten passe sig selv.

Efter mit skøn lykkedes det iøvrigt heller ikke de to diskussionsdeltagere i de knapt 70 minutter, der var afsat til diskussionen, at komme hin-

anden eller emnet ind på livet. Der kan sikkert nævnes mange årsager hertil også med sigte mod diskussionsdeltagerne, men det må tilkomme andre eventuelt at fremdrage disse. En væsentlig grund til diskussionens, som det er sagt, meget akademiske forløb, hvad vel iøvrigt ikke kan opfattes udelukkende som en kritik, må søges i det forhold, at begge parter var enige om, at det præg af velfærdsstat, som det danske samfund i dag har, kunne der ikke rettes en afgørende kritik imod.

Poul Møller fandt, at jeg i mit oplæg til diskussionen havde leveret et udmærket forsvar for de bestående forhold, hvad kun kunne glæde en konservativ. For ham var det imidlertid mere afgørende, om vi kunne forsætte ad de betrædte stier, eller om en fortsættelse ikke ville medføre for megen tryghed på bekostning af stagnation. Det var betænkeligt, hvis initiativ og skaberevne blev hemmet eller stækket, og dette var særlig betænkeligt i den nuværende situation, hvor vi stod overfor tilslutning til et større fælles økonomisk område, som formentlig blev det vesteuropæiske fællesmarked imellem de seks.

Nogle dage senere var jeg til Dansk Ingeniørforenings årlige banket, hvor foreningens formand, direktør, civilingeniør *Orla Rode*, i sin udmærkede tale udover enkelte mere specielle mellemværender med myndighederne endnu en gang fik fremhævet nødvendigheden af at styrke og udvide den tekniske uddannelse. De sædvanlige og gode argumenter omkring nødvendigheden af at følge med i hele den videnskabelige og tekniske udvikling blev fremført, og som et yderligere argument, der stod stærkt, at vi nu som følge af markedsplanerne stod overfor betydelige ændringer i hele vor økonomiske struktur, hvor vi ville få brug for al vor evne og uddannelse særlig på det tekniske område.

Dette er blot to eksempler på, at økonomiske diskussioner — og de politiske med — i denne tid har større og større tilbøjelighed til at foregå i lys af de igangværende drøftelser om vor stilling til de europæiske markedsplaner. Som et tredje kan nævnes regeringens åbningstale, der stærkt fremhævede, at de mange markedsplaner, hvortil også hører de nordiske, yderligere må anspore os til at føre en økonomisk politik, der fremmer produktivitet og beskæftigelse og gør os skikket til at løse de mange overgangsproblemer, som planernes virkeliggørelse vil kunne føre med sig.

Det må hilses med stor tilfredshed, at vore mange og alvorlige økonomiske problemer på denne måde drøftes med fremtiden for øje, og at større indsigt forhåbentlig opnås og udbredes om, hvad de forskellige markedsplaner vil betyde for vor økonomiske stilling, og hvilke krav de stiller til os.

Dog kan det være nyttigt samtidig at minde om, at problemerne ikke er nye, selv om de får en ny og ofte meget afgørende belysning. Kaster vi blikket tilbage over den økonomiske diskussion herhjemme i efterkrigsårene, kan vi tale om tre faser, der nok glider over i hinanden, men som hver for sig har været præget af en bestemt måde at anskue vor økonomiske problematik på.

Der må dog ses bort fra de første par overgangsåre fra besættelsen til mere normale tilstande og herunder særlig forsyninger, hvor glæden over at være blevet befriede var så stor, at den kan begrunde den økonomiske, skal vi nøjes med at sige sorgløshed, som blev lagt for dagen. Efterhånden meldte genopbygningskravet sig, og det lykkedes ved hjælp af lån i Interbank og Marshallhjælp og egen indsats ikke at forglemme ret hurtigt at nå førkrigniveaue i kapitaludstyr. Det blev dog hurtigt klart, at mere krævedes, hvis vi skulle følge med i produktivitetsstigningen og ved overgangen til ny teknik. Vort kapitalproblem var for alvor sat på dagsordenen, og der har det desværre stået siden.

Ind i halvtredserne begyndte man at tale om de store årgange, som iøvrigt yderligere øgede kapitalbehovet. Først meldte kravet om skoler sig, og det bliver vel ikke opfyldt endeligt, før de små årgange, som vil blive resultatet af den lave fødselshyppighed i trediverne, tilpasser behovet. Der bliver da forhåbentlig endelig mulighed for en lavere klassekvotient. Dernæst nødvendigheden af en videre uddannelse for de mange, der ligeledes skærper kapitalbehovet og motiveres af den hastige tekniske udvikling. Det er vort arbejdskraftsproblem, der melder sig med fornyet styrke på en tid, hvor vi endnu ved en sidste kraftanstrengelse prøver at komme ud af det arbejdsløshedsproblem, som har sin rod helt tilbage i krigstidens omvæltninger.

Endelig er vi nu nået til markedsproblemerne, hvor det store og frie marked fremhæves som forudsætningen for teknikens udnyttelse indenfor storproduktionen og en økonomisk arbejdsdeling i det hele taget, der fuldt ud kan drage nytte af den nye teknik indenfor både produktion, transport og fordeling.

De økonomiske problemer er imidlertid gammelkendte, og dette bliver måske mere åbenbart, når vi i stedet for kapital, arbejdskraft og marked taler om investering og opsparing, produktion og fuld beskæftigelse samt løn og priser for ikke at sige omkostningsniveau. Nyt er det imidlertid, at man øjensynlig tror at kunne tage stilling til markedsproblemerne hovedsagelig ud fra økonomiske motiver, selv om det skal indrømmes, at andre røster er begyndt at gøre sig gældende.

Dette er så meget desto mere forunderligt, som det jo indtil dato ikke er lykkedes at løse mange hjemlige økonomiske problemer uden skyldig hensyntagen til politiske synspunkter, f. eks. på forholdet mellem staten og den enkelte. Det gamle problem, der i nutiden blev taget frem til ny behandling under betegnelsen velfærdsstat eller lidt mere polemisk formynderstat.

Der er begyndt at fremkomme indlæg i markedsdrøftelserne, som fremdrager de nationale faktorer, som det er naturligt at tage hensyn til, når der skal træffes beslutninger, som i formen er økonomiske, men i realiteten vil kunne få en større betydning for vort land end begivenheder, der markeres ved skæbneårene 1813, 1864 og 1940. Debatten i folketinget om regeringens åbningstale var præget af oppositionens stigende forståelse af nødvendigheden af en bred samling om vor endelige stillingtagen, men det må fortsat vække forundring, at man på generalforsamlinger i slagterier kan vedtage ultimative krav til regeringen om øjeblikkelig indmeldelse i det vesteuropæiske fællesmarked.

Derimod er der hidtil sagt meget lidt om den side af sagen, som vedrører de politiske styreformere i de forskellige lande, som vil komme til at arbejde først økonomisk, men siden politisk særdeles intimt sammen, og meget lidt er fremdraget i hvert fald i den danske diskussion om de politiske problemer, som vil melde sig i forholdet mellem markedets fællesorganer og de enkelte medlemslande og disse imellem. Det kan ikke være for tidligt at tage disse væsentlige spørgsmål op til overvejelse, således at vi ikke står alt for uforberedt i afgørelsens stund.

Og nu er vi tilbage ved velfærdsstaten. Poul Møller gav i den nævnte diskussion udtryk for, at indmeldelse i fællesmarkedet ville betyde mere liberalt-økonomiske tilstande, og *Aksel Møller* var nylig inde på samme tankegang, og dette er måske rigtigt, men i hvert fald med betydelige begrænsninger. For det første er det sikkert for snævert kun at betragte Vesttysklands nuværende økonomiske forhold. I det hele taget er der intet bevis ført for, at indmeldelse i fællesmarkedet vil medføre et såkaldt vesttysk mirakel herhjemme, om et sådant i alle sine virkninger var ønskeligt. For det andet vil fællesmarkedet sikkert som det amerikanske marked for store dele af produktionens vedkommende blive behersket af store foretagender og monopoler, der lige så lidt som landbrugserhvervene i de seks lande er interesseret i en utidig fri konkurrence. Herved er sikkert meget lidt at gøre, men hvorfor kalde det liberalisme? For det tredje tyder meget på, at befolkningerne i de seks lande også ønsker mange af velfærdsstatens goder indført. Således står Vesttyskland overfor betydelige

socialreformer, og i visse af de andre lande, som f.eks. Frankrig, er man på mange felter nået længere — omend ad andre veje — end herhjemme.

Der kan derfor intet endeligt siges om de kår, velfærdsstaten vil få i et fællesmarked, og skulle nogle af formynderstatens indgreb kunne fjernes, kan det jo være, at de vil blive erstattet af direktiver fra mere højtstående fællesinstanser. Dette er prisen, der må betales, bliver der sagt, tiden nødvendiggør det, og vi vil på længere sigt opnå betydelige økonomiske fordele. Det er imidlertid det, som vi skal tage stilling til og herunder den politiske side af sagen, som givet har forskellig tyngde, alt efter om man tænker på det vesteuropæiske fællesmarked, frihandelsområdet, nordisk fællesmarked eller kombinationer heraf.

Endelig mangler vi jorddrabanten eller sputniken, som ikke alene er sat som overskrift for at slæbe eventuelle trætte læsere med til den bitre ende. Poul Møller var bange for, at en videre udvikling af velfærdsstaten ville kvæle skaberevnen blandt andet ved, at de høje skatter betager borgerne lysten til at bestille noget. Det sidste er der noget i. Havde man gennemført socialdemokratiets skattereform, ville lysten både til arbejde og indsats — tage risiko som det også kaldes — have haft bedre vilkår, men det forsømte kan indhentes. Dette har imidlertid ikke noget med skaberevnen at gøre.

Langt det meste skabende arbejde udføres, fordi folk ikke kan lade være. Dette er særlig åbenbart indenfor kunst og videnskab, hvis resultater er forløbere for alle fremskridt. Kunst i egentligste forstand skabes ofte på trods af det bestående, og for videnskaben gælder det samme især indenfor grundforskningen. Gode forskningsmuligheder kan fremme særlig den videre tekniske udvikling, og på disse felter kan man nå langt, når ubegrænsede midler stilles til rådighed, hvad Sovjetunionens tekniske udvikling viser os. Den samtidige politiske og kulturelle udvikling viser os samtidig, hvor skæbnesvangert det har været, at den personlige politiske og kulturelle frihed har været knægtet.

Velfærdsstaten, der bygger på det politiske demokrati, kan ved at udvikle et økonomisk demokrati undgå disse konsekvenser af det nødvendige fællesskab på de mange områder, hvor særlig den tekniske udvikling kræver en indsats, der går udover, hvad den enkelte kan klare eller bør have lov at klare. Når USA nu efter alt at dømme vil søge at hamle op med de russiske tekniske fremskridt, er det da også meget karakteristisk en opgave, der med tilslutning fra alle sider i USA er pålagt forbundsregeringen. Velfærdsstaten kan give sine borgere tryghed og samtidig politisk give skaberevnen de bedste og frieste grobetingelser, og endelig er vel-

færdsstaten i stand til at bremse eller hindre private sammenslutningers udnyttelse af borgerne.

Der er lang vej frem, før velfærdsstaten forstået på denne måde vil være ført ud i livet, men det kan ikke være ligegyldigt, hvilke levedmuligheder disse tanker vil få indenfor det udvidede vesteuropæiske samarbejde. Mon det ikke vil styrke disse muligheder, såfremt de nordiske lande og England mest muligt deltager i samarbejdet? Der tales meget om den økonomiske nødvendighed af samarbejdet, og dette er en afgørende side af sagen, men kun én side. Det er vel ikke alene for at følge med i den økonomiske kappestrid imellem Sovjetunionen og USA eller for at undgå til sidst at blive splittet eller opslugt, at vi må samarbejde i Vesteuropa. Lever der ikke også et håb om, at samarbejdet måtte kunne finde sted under sådanne politiske former og give vilkår for vor tilværelse, der måtte kunne tale til befolkningen, også udenfor Europa?

Videnskaben og samfundet

(1957)

Der har været tider, da videnskaben sneglede sig dørst og dovent af sted, og andre, da den skød frem i mægtig flugt på stærke, brede vinger; der har været lav ebbe og høj flod, men aldrig har floden stået højere end nu, aldrig har der været den bærende, sejrende kraft i videnskabens arbejde som nu.

Sådan skriver *Gustav Bang* i sine fortællinger for folket om Europas kulturhistorie som indledning til et kapitel om: „Vor tids forskning“. Citatet er fra et eksemplar af bogen, som min far gav min mor i deres forlovelsestid ved slutningen af 1800-tallet. Kapitlet er i bogen anbragt efter en fortælling om James Watt og dampmaskinen og efterfølges ganske karakteristisk af fortællinger om historieforskning, sprogvidenskab, geografi og opdagelsesrejser, statistiken, Darwin, Pasteur og opdragelse. I de følgende fortællinger nærmer Bang sig dog igen de tekniske problemer og skriver således i en fortælling om samkvemsmidler:

„At læse om, hvad vor tid har nået på samfærdselens gebet, det er som at læse et æventyr: Dampen spændt for vogne og skibe, tordenskyens kraft som menneskets lynsnare løbedrenge. Uhyre mål er nået, men vor

tid raster ikke ved det nåede; der er noget af lyngnisten, noget af dampmaskinens utrættelighed i nutidens opfindere: aldrig lægge sig til ro, evigt haste frem mod nye mål. Vand og land er de herrer over, men luften, kan den ikke erobres? Luftballonen er en gammel opfindelse; i 1783 steg den første gang tilvejs. Men endnu driver den så noget nær som et viljeløst stykke legetøj for vinden; ved slæbetov og maskiner kan dens bevægelse vel reguleres noget, men ikke ret meget. I luftsejladsen ligger måske fremtidens hovedbefordringsmiddel: Tiden vil vise det. Og elektriciteten som bevægelseskraft sysles der ivrigt med. Allerede nu drives sporvogne, både og på korte strækninger også jernbanetog ved elektricitet; men fremtiden vil sikkert i langt højere grad udnytte elektriciteten som drivkraft. Og man anstiller forsøg med at bruge nye, mere hensigtssvarende materialer til befordringsmidlernes bygning. Presset papir og det lette metal aluminium vil måske afløse træ og jern“.

Gustav Bang har været meget forudseende, og dette gælder f.eks. også hans omtale af statistikken og den store betydning, som kan tillægges denne. Hvis Bang ikke var blevet revet bort midt i sine rige manddomsår og havde levet til nu, ville han i dag have været 86 år og ville måske med samme begejstring have udtalt sig om det sidste halve århundredes videnskabelige fremskridt. Det er nok sandsynligt, at noget af begejstringen var forsvundet med alderen, og at den videnskabelige og tekniske udviklings indflydelse på vor kultur ville have givet også Bang anledning til eftertanke.

Det ville dog for os yngre have interesse at erfare fra de ældre, der har oplevet resultaterne af det sidste århundredes tekniske udvikling, om de videnskabelige opdagelser og tekniske fremskridt, som var nået ved dette århundredes begyndelse, af samtiden blev betragtet med samme blanding af forundring og selvfølge som den, hvormed nutiden ser på det, der er nået fra den gang og til nu. Mon ikke også mange gerne ville vide noget mere om, hvorledes man rent faktisk vurderede *Jules Vernes* og andres fremtidsromaner, som jo nu hastigt indhentes af virkelighedens verden? Den senere tids begivenheder har jo borttaget en del af den udbredte skepsis overfor vor tids efterkommere af Jules Verne.

Det samfund, som vor generation lever i, er imidlertid så forskelligt fra det, vore forældre og bedsteforældre levede i, at en sammenligning næppe er mulig. Så hurtigt er udviklingen gået, takket være videnskabens og teknikkens fremskridt.

Dette er ikke mine ord, men indledningen til en artikel om videnskaben og statens ledelse, som professor *P. Brandt Rehberg* nylig har offentlig-

liggjort i Nordisk Administrativt Tidsskrift. I artiklen fastslår Brandt Rehberg, at de tekniske fremskridt bygger på de opdagelser, som videnskaben gør såvel indenfor grundforskningen som indenfor de anvendte videnskabers område, og at de primært ansvarlige for fremskridtene er videnskabsmændene.

Det store problem er imidlertid, hvorledes samfundet skal tilpasse sig den omformende virksomhed, som naturvidenskaben og teknikken fører med sig, og Brandt Rehberg fremhæver videnskabsmændenes yderst ringe indflydelse på, hvordan de af dem skabte nye muligheder passes ind i samfundet.

Nu er det ikke Brandt Rehbergs mening, at videnskabsmændene skal overtage samfundsmagten, men han peger på, at den stigende hastighed, hvorved de videnskabelige og tekniske fremskridt sker, fører til større og større vanskeligheder med tilpasningsprocessen, og at der derfor fremtidigt må finde et mere intimt samarbejde sted, særlig mellem videnskaben på den ene side og politikere og administration på den anden side.

Efter min mening gør Brandt Rehberg den kløft, som han mener består imellem dem, der er ansvarlige for fremskridtenes skabelse, og dem, der er ansvarlige for at indpasse disse i samfundet, både for bred og for dyb, men at der er god brug for brobygning, kan vist alle blive enige om. Med rette peges på, at den hastige udvikling har tvunget videnskabsmændene ind i en stadig større specialisering, der gør det sværere og sværere for naturvidenskabsmanden at følge med uden for sit eget felt og samtidig at forklare andre, hvad han egentlig beskæftiger sig med. Det er dette sidste, der er en af de væsentligste årsager til, at politikerne har så svært ved at danne sig et antageligt billede af den naturvidenskabelige baggrund for den tilpasningsproces i samfundet, som de skal varetage.

Brandt Rehberg stiller to forslag. Dels at man efter engelsk mønster opretter en parlamentarisk og videnskabelig komité, dels at man søger bibragt administrationen større videnskabelig indsigt. Forslagene fremsættes sideordnet, men vedrører jo i virkeligheden to helt forskellige problemer.

Meningen med at bringe politikere og videnskabsmænd sammen til møder med gensidig orientering kan sikkert være gavnlig for begge parter og bidrage til stigende forståelse for hinandens arbejde. Det er allerede forsøgt på andre områder end naturvidenskabens. I hvert fald foregår sikkert indenfor alle større politiske grupper økonomiske diskussioner mellem teoretikere og andre såkaldte praktikere, og efter et besøg fornylig på atomstationen på Risø fremsatte udvalgsmedlemmerne, der på fol-

ketingets vegne skal følge dette arbejde, ønsker om i hvert fald en elementær orientering i det naturvidenskabelige grundlag for stationens arbejde.

For administrationens vedkommende mener Brandt Rehberg, at der måske ikke er så stærkt brug for øget kontakt med videnskaben, hvorimod administrationen i sit arbejde i langt højere grad kunne anvende videnskabelige metoder, og at der derfor er brug for såkaldte specialuddannede „mellemmand“ indenfor denne.

Hvis dette er tiltrængt, hvad der nok kan være noget om, skyldes dette måske dog nok, at også administrationen har brug for større kontakt og viden ikke alene om de videnskabelige forhold, som den pågældende administration har med at gøre, men også om den naturvidenskabelige udvikling i det hele taget.

Det forekommer mig iøvrigt, at der i artiklen ikke tilstrækkelig skarpt skelnes mellem ønsket om gennem øget kontakt at udbrede kendskabet til de videnskabelige fremskridt og ønsket om, at man også indenfor politiken og administrationen i højere grad skulle anvende en videnskabelig metode. Mon der ikke indenfor begge felter skulle være brug for begge dele, og man kan jo da udtalte håbet om, at større indsigt i og kontakt med videnskaben også ville give resultater i retning af at anvende videnskabelige metoder indenfor begge interessefelter. Det ville jo sikkert være til stor gavn for den politiske debat, om de fremsatte udsagn blev vejret med samme omhyggelighed med hensyn til holdbarhed, som man stræber efter indenfor den videnskabelige diskussion. Man ville da måske også efterhånden opdage, at formålet med en diskussion er at skabe klarhed over uoverensstemmelserne, således at der om muligt kan bygges bro imellem de forskellige synspunkter eller anlægges et komplementært syn på sagen.

Forbavsende nok mener Brandt Rehberg, at store dele af befolkningen i modsætning til politikerne har stor interesse og forståelse for videnskaben på grund af en højt kvalificeret populariseringstjeneste i aviser, ugeblade og bøger. Dette synspunkt har jeg vanskeligt ved at godtage fuldt ud. For det første skulle det undre mig såre, om der på dette punkt skulle være en så stor afstand imellem den fremherskende opfattelse blandt politikerne og i befolkningen. Det normale er, at politikerne ganske godt repræsenterer de herskende opfattelser i befolkningen, og mon det ikke også er tilfældet på dette område? Den for at sige det skånsomt, manglende forståelse for videnskabens og særlig den humanistiske videnskabs arbejdsvilkår, som gang på gang præger finansudvalgets drøftelser og af-

gørelser, er sikkert særdeles udbredt i befolkningen. Det vakte jo mange steder bifald, da ordet „gammelt ragelse“ blev anvendt i forbindelse med dele af Nationalmuseets samlinger.

Dernæst skal gerne indrømmes, at pressen i disse Sputnik-tider har forsøgt at give befolkningen megen orientering om, hvad der sker i himmelrummet og baggrunden herfor. Det er dog karakteristisk, at det er sensationen, der skal til, før den videnskabelige medarbejder får så megen plads og kommer på forsiden, og at så meget samtidig skal indhentes med hensyn til den orientering, der forudgående og løbende burde være foretaget. Står det således nogenlunde til, når det drejer sig om at orientere om de videnskabelige resultater, har pressen efter min mening ikke gjort nær så meget for at fremkalde interesse om selve det videnskabelige arbejde. Ikke et ondt ord om sport, og specielt ikke om tipning, men hvis pressen ville, kunne den videnskabelige arbejdsindsats og løbebane gøres lige så populær for ungdommen som det muskelarbejde, der utvivlsomt præsteres under 6-dages løbene i Forum. Hvad handler vore tegneserier om, det samme som de amerikanske, gennemgående den hjemlige hygge og den uhygge i den kriminelle verden, som kan gøre den hjemlige verden endnu mere tiltrækkende og tryk og dog give lidt spænding i tilværelsen. Tegneserierne er et af tidens mest udbredte meddelelsesmidler, og anvendt på rette måde kan de være et udmærket pædagogisk instrument. Mærkeligt nok er det indenfor de humanistiske fag, at man øjensynlig først har fået øjnene op herfor.

Nu skal pressen ikke bære hele ansvaret for befolkningens indstilling til disse problemer, selv om dens betydning overfor den voksne befolkningens orientering er meget væsentlig. Radio og særlig fjernsyn måtte vel kunne være nye og gode forbundsfæller i bestræbelserne for en alsidig orientering om de videnskabelige problemstillinger og opdagelser. Endelig må vi ikke glemme skolen, og det er jo et spørgsmål, om der under den hidtidige skoledebat er taget tilstrækkeligt hensyn til ikke først og fremmest problemet om rekrutteringen af videnskabsmænd, men mindst lige så meget videnskabens centrale placering i vort uddannelsesprogram.

Efter min mening er det altså en langt større opgave, som foreligger, end antydnet af Brandt Rehberg. Det er befolkningens indstilling til de videnskabelige spørgsmål, der må tages op til drøftelse, og manglerne på dette område kan ikke udelukkende afhjælpes gennem en øget kontakt mellem videnskaben og henholdsvis politikerne og administrationen. En sådan vil kunne yde et bidrag til den egentlige opgave, hvis løsning automatisk vil medføre en ændret holdning hos politikerne overfor de tilpas-

ningsproblemer, hvis løsning Brandt Rehberg med så megen ret har fremhævet som afgørende for vor fremtidige udvikling.

En nation med 4,5 mill. mennesker kan ikke forlade sig på sin egen specialviden. Fremsynede virksomheder slutter da også i stigende omfang kontrakter med store udenlandske koncerner om erhvervelse af teknisk viden på en slags licensbasis og lader specielle særligt omfattende forskningsopgaver løse ved udenlandske forskningscentre. Danmark bør i størst mulig udstrækning deltage i denne omsætning af teknisk viden.

En forudsætning herfor er imidlertid, dels at vore videnskabsmænd og teknikere har mulighed for og føler sig tilskyndet til at deltage i forsknings- og udviklingsarbejde på et sådant plan, at andre ønsker kontakt med os. Denne forudsætning er i dag desværre kun delvis opfyldt.

En anden forudsætning er, at ikke alene de større, men også de middelstore erhvervsvirksomheder går aktivt ind for et samarbejde med de centre, hvor viden erhverves og opsamles. I tusindvis af specialuddannede forskere og teknikere i ind- og udland står i virkeligheden til disposition ved løsningen af tekniske problemer, også på tværs af landegrænserne.

De tekniske videnskaber og deres organisationer udgør et kompliceret og vidtforgrenet vejnet, og kendskabet til de mange veje er ved siden af selvstændig forskning nu af større betydning end nogensinde for udviklingen af et moderne industriområde.

Med disse ord slutter professor *K. Linderstrøm-Lang* sine indledende bemærkninger om teknisk forskning ad nye veje i beretningen fra Akademiet for de tekniske Videnskaber, der nylig er blevet offentliggjort. Der kaldes til samling omkring løsningen af de mange opgaver indenfor forskningen og den anvendte teknik, som vi står overfor. I beretningen nævnes, at der nu bliver mulighed for at virkeliggøre planerne om i tilknytning til Danmarks tekniske Højskole at opføre en stærkt påkrævet forskningsbygning, der skal rumme nogle af højskolens mere forskningsbetonede laboratorier og nogle af ATV's institutter. Oprettelsen af Danatom og af isotopcentralen nævnes også som eksempler på nyt initiativ. Den fortsatte udbygning af den tekniske højskole og den snarlige indvielse af atomstationen på Risø er andre eksempler på, at vi så småt er begyndt på at indhente de forsømmelser, som besættelsen og efterkrigstiden har ført med sig med hensyn til udbygning af vort videnskabelige apparat.

Men der er langt igen. Den matematiske, fysiske og kemiske undervisning både på universiteterne og højskolen lider under forfærdende pladsmangel, og vore zoologer og geologer kan tale med om det samme. Vi må nu begynde på det nye Rigshospital, og det er derfor særdeles vel-

begrundet, at der af undervisningsministeriet er nedsat et udvalg med repræsentanter fra vore to universiteter, som skal opstille en plan og prioritetsliste for den påkrævede bygge- og anlægsvirksomhed for det kommende 10-år. Der skal herved også tages hensyn til de mange, men ofte ikke så dyre ønsker, som de humanistiske fag kan møde op med.

Iøvrigt er det vel på tide at komme væk fra den skarpe deling imellem de humanistiske og de naturvidenskabelige faggrupper. Det ejendommelige er jo, at humanisterne, og det går desværre ofte igen i skoleundervisningen, ligesom sætter en ære i at bekendtgøre, at de da heldigvis ikke har forstand på matematik og fysik, hvilket jo ikke skaber det bedste klima for rekrutteringen af matematikere. Naturvidenskabernes mænd har sjældent den samme uforsonlige indstilling til de humanistiske fag. *H. C. Ørsted* er jo ikke alene kendt for sin opdagelse i 1820 af den elektriske strøms magnetiske virkning og som grundlægger af Polyteknisk Læreanstalt, men også for sine natur-filosofiske afhandlinger, der i 1850 blev samlet i bogen: „Aanden i Naturen“, og *Niels Bohr*, der særlig i årene 1913-21 udviklede atomteorien, samlede allerede i Københavns Universitets festskrift i 1929 en række afhandlinger under titlen: „Atomteori og Naturbeskrivelse“ og har nu næsten 30 år efter glædet os med at samle et nyt sæt afhandlinger i bogen om om „Atomfysik og menneskelig Erkendelse“.

Der trænges til bygninger, lærere og studenter. De store årgange kan sikre den tilstrækkelige tilgang af studerende, hvis vi kan skaffe lærere nok og interesse for i større skarer at slutte op omkring særlig de naturvidenskabelige studier. Det ringe antal lærere er vel flaskehalsen i øjeblikket, men det nytter jo lidet at klare dette problem, hvis vi om nogle år hverken har plads til de mange nye studerende eller de lærere, der skal undervise dem. Dette er baggrunden for den stærke fremhæven af den prioritet, som hele uddannelsen, men i særlig grad videnskaben må have indenfor statens bygge- og anlægsbudget. Det må gælde både forskning og uddannelse, der nok kan adskilles midlertidigt, men i det lange løb er intimt forbundne. Der vil på dette område melde sig særlige problemer ved gennemførelsen af den nye lønningslov, som sikkert vil kræve megen forståelse hos andre befolkningsgrupper, hvis de skal kunne løses på en sådan måde, at den nødvendige tilgang til forskningen kan sikres på længere sigt. Endelig skal ungdommens uddannelsesfond tages op til revision i indeværende folketingssamling. Ved denne lejlighed får folketinget mulighed for at vise, at man forstår ungdommens problemer og forudsætningerne for den kommende videnskabelige udvikling og vort samfunds tilpasning hertil.

Nytårsnyet og trekanten

(1957)

Der er mange glæder og oplevelser ved at fejre jul langt væk fra byens larm og lys. En af dem er mørket. Udtrykket buldermørkt bliver virkelighed, og færdes man borte fra de små huses vejledende vindueslanterner, opdager man stjernerne igen. Der skal mørke og udsyn til at se på stjerner, og det er der nok af omkring Sønderho. Nymånen har stået blegt på den vintergrå eftermiddagshimmel, men pynter jo svært op blandt de mere utilgængelige stjerner. Det gælder nu om at gøre sig fortrolig med, at ens børn måske vil søge til månen, når de ad åre ønsker at holde en fredelig jul borte fra jordens uro.

Det nytter vel ikke at spørge, hvad de vil derop efter. På det gamle verdenskort i min skole var der endnu hvide pletter midt i Afrika, og den samme farve omkring polerne var ikke alene udtryk for is, men også for manglende viden om, hvor der var land under isen. Nu kaldes Afrika fremtidens land, da der er fundet uran i Kongo og olie under Saharas sand. Nordpolen er et vigtigt strategisk område og overflyves daglig på vej til Østens fagre riger, og i julens radioavis hører vi, at man endelig er ved at besejre Sydpolen.

Når mennesket nu er sådan indrettet, at vi stadig vil se, hvad der ligger bag den næste pynt, er det trøsterigt at betragte stjernehimlen. Der synes der at være god plads. Selvom vi formerer os kraftigt, kan der vel næsten blive en planet eller stjerne til os hver, medmindre der på en eller flere af de mange måner, som vi ikke kan se, lever væsener, der begynder at finde vor oplevelsestrang påtrængende. Kanske de allerede betragter vor færd med samme undren, som vi studerer myretuen.

Iøvrigt er der igen anledning til at fortryde, at man fulgte så dårligt med i skoletimerne. Nu var det rart at vide, hvad de mange smukke stjernebilleder hed. En lokal ekspert har allerede oplyst mig om, at nytårsnyet først kommer i slutningen af januar, og det burde jeg selv have regnet ud, når vi har nymåne i juleugen. Jeg har også fået udpeget Andromedatagen, og den er jeg interesseret i, da stjernebilledet Trekanten i årets sidste måneder skal kunne iagttages syd for denne.

Det er mig dog ikke muligt at få øje på den himmelske trekant, og mine tanker går derfor tilbage til den jordiske, som jeg er medlem af.

Stjernekyggeri kan føre til så meget. Lad os derfor i årets sidste kronik trods alt holde os til jorden og begynde med året, der nu rinder ud.

Der er år, som stille glider på plads i verdenshistorien og sjældent bliver taget frem til senere eftersyn, og det er måske de år, hvor menneskene har det bedst. Sådan vil det ikke gå med 1957. Kommende slægter vil i skolen lære om den første Sputnik, som blev sendt op i 1957, og herhjemme vil i historiebøgerne blive noteret, at efter valget i maj 1957 blev der dannet den første flertalsregering efter befrielsens samlingsregering. Det bliver interessant at se en nøgtern eftertids vurdering af omstændighederne ved regeringsdannelsen. Der er af parterne sagt nok herom i årets løb, og i øjeblikket er der blot grund til at minde om, at de valutavanskeligheder, som spillede en så stor rolle under valgkampen, ikke er så sikre på at komme i historiebøgerne som Sputniken og trekanten.

Dette siges ikke for at tage alvoren af vore valutariske problemer på noget længere sigt. Tværtom mener jeg, at vi undervurderede dem, men at der samtidig under valgkampen i foråret blev gjort lidt for megen stads af de aktuelle valutabevægelser. Mon ikke alle kan se det, nu hvor sine-dene er faldet noget til ro. Året 1956 havde i valutarisk henseende været nogenlunde. Året begyndte med en dollarbeholdning på ca. 600 mill. kr., der ved årets slutning ganske vist var faldet til ca. 500 mill. kr., men samtidig var bankernes samlede nettovalutastilling dog forbedret med 66 mill. kr. I løbet af de første fem måneder af 1957 halveredes Nationalbankens dollarbeholdning, og dens nettovalutastilling formindskedes med ca. 200 mill. kr. Denne udvikling måtte anses for at være særdeles betænkelig og kunne ikke tillades at fortsætte. Spørgsmålet er blot, om den ville eller kunne have fortsat.

Det er jeg ikke sikker på, medmindre der blev skabt uro omkring vor valuta. Under en valgkamp og derpå følgende regeringsdannelse var det svært at undgå dette. Udfra økonomiske betragtninger havde det været bedre, hvis valget var kommet tidligere på året, men som tingene artede sig, var der kun to ting at gøre efter valget, at sikre valutalikviditeten øjeblikkelig og at træffe forholdsregler, der på noget længere sigt ville stabilisere vor valutastilling, således at der blev tid til at tilrettelægge en langtidspolitik. Trækket på valutafonden og de finanspolitiske love var derfor velmotiverede.

Fra udgangen af maj til udgangen af november er valutastillingen forbedret med ca. 500 mill. kr., hvoraf lidt under halvdelen skyldes trækket på fonden. Nationalbankens dollarbeholdning nærmer sig igen de 600 mill. kr. og dens nettovalutastilling er forbedret med 350 mill. kr. incl.

trækket, medens de private bankers valutabeholdning er steget til 350 mill. kr. Allerede i maj var der flyttet næsten 100 mill. kr. over de private banker fra Nationalbanken, og siden er deres beholdninger yderligere steget stærkt. Dette er et forhold, som allerede i foråret fik vor valutastilling bedømt alene på grundlag af Nationalbankens balance til at se værre ud, end den var.

Bankernes samlede nettovalutastilling er nu umiddelbart før jul 300 mill. kr., og dette må anses for at være et tilfredsstillende første resultat af den førte økonomiske politik. Det fremhæves ofte, at valutaforbedringen blandt andet skyldes et forbrug af varelagre, og det er sikkert rigtigt, men har forbruget været større end forøgelsen af lagrene forud? Fra sommeren 1956 til sommeren 1957 forøgedes værdien af varelagrene af vore vigtigste råvarer med 100 mill. kr. i 1949-priser, og det er vel økonomisk fornuftigt at være tilbageholdende med køb under faldende priser. Mere afgørende er det, om valutaforbedringen er opnået på bekostning af en nedsat økonomisk aktivitet. Dette er øjensynligt endnu ikke tilfældet i større omfang, selvom fremtidsudsigterne vel ikke er de bedste. Det er nok mest korrekt at notere, at den stigning i den indenlandske produktion, beskæftigelse og omsætning, som prægede sidste halvdel af året 1956 og første halvdel af 1957, er ved at standse. Det samme gælder indkomststigningen og forbrugsudvidelsen.

For 1957 som helhed har produktion og beskæftigelse holdt sig på nogenlunde samme niveau som året forud, og investeringerne har vel været noget større. Der er påbegyndt noget mere byggeri end året forud og færdiggjort 24.000 lejligheder mod 20.000 året før. Høstudbyttet har været 140 mill. afgrødeenheder eller 4 mill. mere end i 1956, og vi skal tilbage til rekordhøståret 1953 for at finde et bedre resultat. Produktionen af alle de vigtigste husdyrprodukter har været større end året før og har sat rekordtal, og man forstår landbrugets skuffelse over, at en sådan produktionsindsats ikke har været ledsaget af indtægtsfremgang. Tværtimod har priserne været så vigende, at indtægterne for langbruget til trods for den stærke produktionsstigning vel er faldet med ca. 3 procent.

Fra 1955 til 1956 steg bruttonationalindkomsten med over 6 procent, og stigningen er fortsat i 1957 omend i et aftagende tempo. Prisstigningerne i 1956 slutte næsten hele indkomstfremgangen, medens der i 1957 er opnået prisstabilitet, således at stigningen i den reelle indkomst nok har været større i det sidste år. Endelig skal det noteres, at renten i årets sidste måneder er faldet med en kvart til en halv procent.

Kunne vi som vore forfædre nøjes med at bedømme vor stilling ud fra,

hvad vi kender, og nøjes med at se ind i fremtiden ved at tyde stjernernes indbyrdes bevægelser, var der således megen grund til ro i sindet. Kan dette tilvejebringes ved megen spisen, skulle forudsætningerne herfor også være tilstede, da forbruget af smør har været 15 pct. højere her i efteråret end for et år siden, af sødmælk 6 pct. højere, af kød 20 pct. højere og af flæsk godt 10 pct. højere. Helt har den øvrige befolkning ikke svigtet det danske landbrug, men det er jo ikke nok, at vi spiser godt og meget. Kosten kan blive noget ensformig, og vi er et lille land, der lige så lidt kan leve af hinandens produkter som af at barbære hinanden.

Afgørende for den økonomiske udvikling i det kommende år bliver forholdene i den øvrige verden og vore muligheder for samhandel. Fællesmarkedet imellem de seks lande træder i kraft den 1. januar 1958, og det betyder, at de indbyrdes todsatser efter ét års forløb skal formindskes med 10 procent, og 18 måneder derefter skal en ny reduktion finde sted. I året, der kommer, skal vilkårene for samhandelen med landbrugsprodukter fastlægges og forhandlingerne om et frihandelsområde føres frem til en afgørelse. Vi skal endelig tage stilling til de nordiske markedsproblemer. Man kan have sine tvivl om, hvorvidt det virkeligt bliver muligt indenfor så kort et tidsrum, som et år altid viser sig at være, at skabe klarhed om og træffe endelige afgørelser på disse betydende spørgsmål.

Efter den anden verdenskrig har vi stort set levet under en lang højkonjunktur. Selv om vi et par gange ved mindre tilbageslag er blevet mindet om, at det økonomiske klima kan ændre sig, var vi vel begyndt at tro, at økonomiske kriser hørte fortiden til. Ved dette årsskifte er der for første gang grund til at nære tvivl om, hvorvidt dette er rigtigt.

Den økonomiske udvikling i udlandet har i 1957 været præget af en stadig mere åbenbar tendens til afsvækkelse af den økonomiske aktivitet. Tydeligst har denne tendens været i USA. Den hidtidige kraftige vækst i investeringerne er blandt andet ved bevidste pengepolitiske indgreb bragt til ophør, og i de seneste måneder har der været en langsom nedgang i produktion og beskæftigelse. Industriens lagerbeholdninger er voksende, ordrebestanden er faldende, arbejdsløsheden er begyndt at stige, og indenfor det amerikanske erhvervsliv er der begyndt at brede sig en følelse af usikkerhed overfor den kommende økonomiske udvikling. Det er så et spørgsmål, om den nu iværksatte mindre lempelse af pengepolitikken er kommet tidsnok og vil vise sig tilstrækkelig til at standse nedgangen. Mon der ikke kræves en større finanspolitisk indsats? Selv om vi må håbe, at der bliver politiske muligheder for at sætte kræfterne ind, kan virkningerne blive betydelige for os i Vesteuropa.

Ganske vist har der ikke her været tale om en nedgang i produktionen i 1957, men i de fleste lande er der sket en tydelig afdæmpning af den økonomiske ekspansion. Det må også vække bekymring, at den dybtgående mangel på balance i de europæiske valutaforhold, som blev afsløret under den internationale valutakrise i efteråret, fortsat synes at bestå og sikkert selv uden et økonomisk stærkt tilbageslag fra USA vil vanskeliggøre ny økonomisk ekspansion i Vesteuropa. Foreløbig har vi været vidne til en udpræget afsvækkelse af fragtmarkedet og af de internationale råvaremarkeder og resultatet heraf vil i de oversøiske lande blive indkomstnedgange og vanskeligheder med betalingsbalancen på en måde, som vi alt for godt kender herhjemme. Den næste virkning bliver manglende evne til at aftage den eksport af særlig industrielle varer, som blandt andet vi er begyndt at blive afhængig af.

Der står således meget på spil, hvis det ikke lykkes i tide at rette den amerikanske konjunktur op. Fordelene ved at gøre det snarest muligt synes åbenbare og er vel det bedste argument for, at der skulle være håb om en energisk indsats. Hjemme i USA kan en økonomisk nedgang, der kan give mindelser om begyndelsen af trediverne, vel ikke være et godt valgrundlag for republikanerne til efteråret. I Vesteuropa vil en økonomisk afsvækkelse være det dårligst mulige udgangspunkt for de igangværende drøftelser omkring Atlantpolitikken, og endelig kan et sådant økonomisk klima vel ikke gøre det lettere at skabe et øget samarbejde i Vesteuropa. Til gengæld må man vel sige, at et samarbejde da bliver mere nødvendigt end nogensinde, hvis man ikke skal vende tilbage til tyvernes og tredivernes afspærringspolitik.

Hele denne usikkerhed, der præger fremtiden, gør det nødvendigt endnu en gang at foreholde vore omkostningsbestemmende organisationer, at et stabilt pris- og lønniveau er en afgørende forudsætning for, at vi ikke skal blive et af de første lande, der kommer ud for valutavanskeligheder, der vil kræve forholdsregler, som uundgåeligt vil ramme produktion og beskæftigelse. Dette er dog kun den negative side af sagen. Lykkes det at holde omkostningsniveauet, skulle der også være gode muligheder for at fremme investeringerne. Dette vil kunne stimulere beskæftigelsen, den lavere rente vil også kunne bidrage hertil, og det må være økonomisk forsvarligt at investere, når råvarepriserne er lave. Det er glædeligt at se, at vore skibsværfter ikke har tabt modet, men vil investere for fremtiden, og på mange andre områder — de forsømte ikke at forlemme — må der være tilsvarende muligheder.

Der foreligger naturligvis den risiko, at investeringerne bliver færdige,

før de endelig kan forrente sig, men vi må da finde former for at fordele denne risiko. De gennemførte afskrivningsregler betyder meget her, og om nødvendigt må de vurderes påny ud fra en ændret økonomisk situation. Det afgørende må være, at hvert enkelt land giver sit bidrag til, at vi ikke igen bevæger os ind i en omfattende økonomisk krise.

Der var naturligvis andre årsager til den anden verdenskrig end tredivernes økonomiske kriser, men den politiske udvikling i Tyskland var et afskrækkende eksempel på, hvad et økonomisk afsvækket demokrati kan føres ud i og hvor hurtigt det kan ske. Det kan naturligvis være vældigt interessant at komme hurtigt til månen, men mon det alligevel indtil videre ikke først og fremmest drejer sig om at gøre det noget mere tiltalende at leve her på jorden — også uden for juletiden?

Marie Magdalene og Sofie Amalie
eller
fra by til land og vice versa
(1958)

Når jeg hører navnet Marie Magdalene, tænker jeg ikke så meget på den bodfærdige som på den kommune i Randers amt med navnet Marie Magdalene-Koed, som hendes navn også er knyttet til. Dette og mange andre kommunenavne var altid til opmuntrende diskussion, når vi i Det statistiske Departement sad og konfererede tal. Derudover har jeg iøvrigt kun dårlige minder om Randers amt. Minder, der ikke er knyttet til amtet og dets befolkning, men til følgende forhold:

Når det var beregnet, hvor meget hver kommune skulle have udbetalt fra den fælleskommunale udligningsfond, blev der givet meddelelse til amtstuen herom. På forhånd vil vel mange tro, at man da blot beder Randers amtstue foretage det fornødne overfor de kommuner, der er beliggende i Randers amt. Men man bliver sørgeligt skuffet, så let er det ikke. For det første hører 29 af de 77 sognekommuner i amtet under Ebeltoft amtstue, og hertil henregnes også Ebeltoft og Grenå, som iøvrigt ikke hører til amtskommunen. Hvis nu resten af kommunerne var henlagt under Randers amtstue, var sagen ikke svær, men så simpelt er

det ikke. Hertil hører kun 44 hele kommuner og dele af to andre kommuner. Fra Randers amt er to kommuner helt henlagt under Aarhus amtstue, og Todbjerg-Mejlby er underkastet samme skæbne, idet dog Sofie Amaliegård med to husstande og et samlet folketal på 10 har fået lov at forblive i Randers amtstue. Hvis nogen tvivler på dette forunderlige forhold, kan man slå efter i Det statistiske Departements meddelelse om Danmarks administrative inddeling på side 185. Man vil dér også finde, at Randers amtstue til gengæld for de kommuner, som Aarhus amtstue har tilegnet sig, under sig har fået henlagt nogle huse under stamhuset Bistrup, som ligger i Lyngå, der iøvrigt sorterer under Aarhus amt. Endelig finder man, at Gråkjærøge i kommunen Glenstrup, som ligger i Randers amtskommune, i amtstuemæssig henseende hører under Viborg amt, men til gengæld er der såvel to hele kommuner som dele af andre, der hører under Viborg amtskommune, der er henlagt under Randers amtstue.

Det var noget af et mareridt at få refusionerne til at stemme, når kommunerne var fordelt såvel på amtskommuner som på amtstuer, hvortil kom det lille raffinement, at købstæderne, der jo ikke tilhører amtskommunen, undtagen på Bornholm, falder ind under amtstuerne. Iøvrigt er det ikke alene den verdslige administrative inddeling, der må vække undren. Til den Aarhus bisp er f. eks. henlagt den del af Holbæk amt, som udgør Samsø og Tunø provsti, alle pastoraterne i Skanderborg, Aarhus og Randers amter samt den del af Viborg amt, som henhører under provsten til Lyngård, Hids og Houlbjerg herreder.

Naturligvis kan mennesker ikke finde ud af noget sådant, og de retter sig derfor heller ikke efter det. I et almindeligt folketællingshæfte kan man se, at der den 1. oktober 1955 boede 2.324 mennesker i Hadsten stationsby, men heraf hørte i administrativ henseende 396 til Vitten-Haldum-Hadsten kommune, og som følge heraf endvidere til Aarhus amt, medens 1.731 var hjemmehørende i Galten-Vissing kommune og 197 i Ødum-Hadbjerg kommune, hvilke to sidste kommuner begge er så lykkelige at ligge i Randers amt. Hvis nogen tror, at dette er et særligt tilfælde, kan fra samme egn henvises til Laurbjerg stationsby, der dels ligger i Laurbjerg-Lerbjerg kommune i Randers amt, dels i Houlbjerg-Granslev kommune i Viborg amt.

Nu kan man jo sagtens sidde i København og more sig over disse ting. Herovre har vi jo heller ikke rettet os efter de kommunale inddelinger. Vi lægger ikke mere mærke til, når sporvognen kører ind i Frederiksberg kommune og ud igen, og nu har busserne jo endog fået lov

til at bevæge sig henover flere kommunegrænser. Til gengæld kan folk se på deres indkomstskattebillet, om de bor i den ene eller den anden kommune, og de stakkels mennesker, der har fast ejendom uden for den fede streg, der på kortet kan tegnes omkring Københavns og Frederiksberg kommuner, betaler noget, der hedder amtskommunale ejendomsskatter — et begreb, københavnernes kun kender af omtale.

Der har nylig været ført en ivrig diskussion på Frederiksberg rådhus om, hvorvidt kommunen var dyrt eller billigt administreret. Resultatet blev vist nok, at det hverken var så meget bedre eller værre derude end så mange andre steder, og dette er jo også ganske bemærkelsesværdigt. Den lave skat på Frederiksberg skyldes ikke billig administration, men at indkomsterne gennemgående er højere end andetsteds — i hvert fald højere end i Københavns kommune, medens kommunerne nord for hovedstaden efterhånden øver en større og større tiltrækning på folk med store indkomster, således at den tid vel nærmer sig, hvor Frederiksberg ikke alene ligger midt i København, men også i indtægtsmæssig henseende må dele skæbne med denne kommunes indvånere. Det var derfor et virkeligt prisværdigt initiativ, da man gik med til at opføre det store nye rådhus på Frederiksberg, hvorved man jo dels kom på niveau med andre kommuner med hensyn til administrationsudgifter, dels fik placeret en administrationsbygning, der ligger midt i det hovedstadsområde, som udviklingen vil tvinge ind i et større og større samarbejde.

I snart mange år er befolkningen som følge af erhvervsudviklingen og ændrede boligvaner flyttet fra byernes centrale dele og ud på landet. Det er sket i et sådant tempo, at de landkommuner, som har modtaget tilflyttere, i dag er nogle af vore største byer. I femåret fra 1950 til 1955 steg hovedstadens samlede befolkning med 59.000 til noget over 1¼ million indbyggere, men samtidig steg befolkningstallet i forstæderne med 74.000 indbyggere, således at de tre gamle hovedstadskommuner København, Frederiksberg og Gentofte, tilsammen havde en befolkningsnedgang på 15.000. Samme bevægelse er i gang omkring flere af vore store købstæder, selv om ingen af disse endnu har haft en nedgang i befolkningstallet, men turen kommer sikkert snart til Aarhus kommune, der altså på denne måde på eet felt vil blive placeret lige som Københavns kommune. Samtidig flytter folk ude på landet i stigende omfang ind til de såkaldte bymæssige bebyggelser, som i det førnævnte femår øgede deres folketal med henved 50.000 eller næsten 10 %, medens folketallet i de egentlige landdistrikter i samme tidsrum gik ned med godt en snes tusinde. Det er disse forhold, som jeg lidt

paradoksalt har udtrykt der hen, at der er en folkebevægelse i gang fra by og ud på landet og fra landet og ind til byerne, hvor modsætningen fremkommer, fordi ordet „by“ anvendes i to vidt forskellige betydninger, nemlig henholdsvis citybebyggelse og bymæssig bebyggelse på landet.

Årsagerne til denne udvikling kender vi alle. Teknikkens fremskridt har på een gang muliggjort, at mange mennesker kan bo tæt sammen, og at de kan drage nytte heraf gennem en mere intensiv udnyttelse af de tekniske goder. Den videre udvikling i trafik- og kommunikationsmidler, herunder telefon og fjernsyn, har fortsat muliggjort større afstand mellem arbejdsplads og bopæl, og vi lever derfor i en tid, hvor der vil ske store forskydninger i befolkningens bolig- og erhvervsvaner. Den faldende arbejdstid og den stigende interesse i at slå fritiden ihjel på et andet sted, end hvor man opholder sig til hverdag, vil også få sin store betydning.

I snart mange år har vi klaget over den ulige og uretfærdige fordeling af de kommunale skatter, og vi har prøvet på mange måder at udjævne forskellene. Man har taget fat på kommunernes udgifter ved mellemkommunal refusion, fælleskommunal udligningsfond og statsrefusion, og på indtægterne ved hovedstadsudligning, erhvervskommuneskat og mange sindrige forslag om loft over ligningsforhold eller en særlig kommunal beskatning af større indtægter. Kun een ting har man næsten ikke turdet røre ved, nemlig det, der er den væsentligste årsag til hele miseren: den håbløst forældede administrative inddeling, som vi lever under, og hvoraf den kommunale inddeling er den, som har haft de hårdeste konsekvenser, men hvor de administrative inddelinger i forvaltningsmæssige og andre henseender sikkert også koster os mange millioner årligt i øgede administrationsudgifter.

Naturligvis har man længe været klar over, at det var kommunegrænserne, det var galt med, og man begyndte derfor også meget rigtigt, da man i 30erne tog fat på problemet om den ulige kommunale skattefordeling, med at gennemføre en lovgivning vedrørende indlemmelse. Loven har imidlertid af flere grunde ikke kunnet udnyttes, som der måske var mulighed for i 30erne, og nu tror jeg, at tiden er forpasset. Det er ikke ad indlemmelsernes vej, vi først og fremmest skal gå. Det var denne udtalelse på mødet i Jysk nationaløkonomisk forening, som gav anledning til så megen diskussion, idet de aarhusianske imperialister pludselig så deres drømmeslot om et Stor-Aarhus synke i grus. De må dog fatte mod igen, da Aarhus nok skal fortsætte med at vokse

og trække erhvervsliv til sig. Det er iøvrigt det, som bekymrer vest- og nørrejyderne så meget.

Men selv om vi opgiver indlemmelserne, må dette ikke føre til, at vi glemmer at skabe fornuftige rammer også i kommunal henseende omkring det erhvervsliv og de boligkvarter, som et storbyområde udgør set som en helhed. Da det af mange grunde vil rejse stærk modstand uden videre at ændre de bestående kommunegrænser, kan noget sådant kun ske ved et samarbejde mellem kommunerne. Dette samarbejde er også begyndt og kan opvise mange gode resultater særlig indenfor elektricitetsforsyningen og på trafikens område. Det gælder også, om ikke i mindre grad, for skole- og sygehusvæsen, men det er et spørgsmål, om tiden nu ikke er inde til at skabe mere rimelige rammer for samarbejde.

Såvidt jeg kan skønne, falder spørgsmålet i to dele. For det første hvorledes vi skaber et fastere samarbejde imellem de kommuner, der omfattes af vore storbyområder, og for det andet hvorledes samarbejdet skal være imellem de bymæssige bebyggelser, herunder købstæderne, og de omkringliggende landkommuner. For storbyområdernes vedkommende vil det nok være forkert at fremtvinge et samarbejde i ensartede former fra område til område, men det vil være rimeligt at give større muligheder for samarbejdet end i dag, og særlig at søge fjernet en række af de lovbestemmelser, der i øjeblikket træder hindrende i vejen herfor.

For det øvrige lands vedkommende kan jeg ikke se rettere, end at den gamle opdeling i købstæder og sognekommuner, hvoraf igen nogle på grund af bymæssige bebyggelser kommer til at ligne købstæderne, og endog gerne vil være købstæder, som nu til sidst Skjern, må ændres. Hvordan vil det gå de tiloversblevne landkommuner i en amtskommune, hvis flere og flere kommuner med bymæssig bebyggelse melder sig ud af fællesskabet? Og er der egentlig nogen rimelighed heri? Burde vi ikke snarere gå den anden vej og lade alle kommuner, der i geografisk henseende hører sammen indenfor landsdelene, eller dele heraf, samarbejde? Som et eksempel kan nævnes Bornholm, hvor der er et fællesskab imellem by- og sognekommunerne, der iøvrigt har den kuriøse baggrund, at det er oprettet for, at man i fællig kunne administrere den erstatning, som bornholmerne fik, da de måtte aflevere deres privilegium om uden at betale afgift frit at kunne brænde al den brændevin, som de kunne konsumere, og det skal efter sigende have været ikke så lidt. I dag skulle der være ganske anderledes gode argumenter for at tage det kommunale samarbejde imellem land og by op til behandling.

Det væsentligste er naturligvis, at kommunerne derved i højere grad blev i stand til at følge med i den erhvervsmæssige, tekniske og befolkningsmæssige udvikling og til at befordre borgernes velvære i det hele taget. Men næsten lige så vigtigt forekommer det mig at være, at det under sådanne forhold vil være langt lettere at få nogen af de nuværende kommunale skatteurimeligheder ud af verden. F. eks. vil problemet om en erhvervsskat falde væk af sig selv, og det vil være langt naturligere at have samme ejendomsskatteniveau indenfor hele det område, der skal samarbejde. Der skulle også kunne opnås større ensartethed i de kommunale indkomstskatter, selv om det nok vil være rimeligt netop at lade disse variere alt efter, hvor meget den enkelte kommune indenfor sit område yder borgerne.

Det er nemlig ikke min mening, at samarbejdet mellem kommunerne skulle udviske de enkelte kommuners særpræg eller fratage dem retten til indenfor deres område enten at holde igen på pengene eller bygge rådhus eller svømmehaller til gavn for befolkningen. Det må blot være sådan, at der er større overensstemmelse imellem forskel i ydelser og forskel i beskatning, end der er i øjeblikket. Jeg ville også tro, at sådanne ændringer måtte gavne vort kommunalpolitiske demokrati og måske i højere grad end nu vække befolkningens interesse for de kommunale problemer.

Blev vor kommunale inddeling således ændret ikke først og fremmest ved at ophæve kommunegrænser, men i højere grad ved at omgruppere kommunerne, ville der også herigennem skabes grundlag for en mere naturlig forvaltningsretlig og geistlig inddeling, der ikke på nogen særlig revolutionerende måde brød med traditioner og følelser. Der var så mulighed for, at de to husstande og 10 beboere i Sofie Amaliegård også i amtstuemæssig henseende kunne blive genforenet med resten af Todbjerg-Mejlby kommunes indvånere.

Turister og trafik

(1958)

Der er noget, der kaldes Sønderhovejr. Det har vi haft hver dag i det sidste par uger, og det har været let at tælle solskinstimerne. Det har været slemt for teltboerne og mindre rart at bo til leje i fremmede stuer. I et lokalt blad har en provst beklaget sig over, at loftbjælkerne sidder så lavt, at chancerne for hjernerystelse er betydelige og stigende, når man skal opholde sig så meget indendørs. Det burde sønderhoningerne naturligvis have tænkt på, da de byggede deres smukke og iøvrigt fornuftigt indrettede huse. De er lette at opvarme, og hvem kunne ane, at menneskene i løbet af et par hundrede år ville lægge så mange tommer til deres vækst.

Trods vejr og vind har øen været oversvømmet af badegæster og turister, og beretninger andet steds fra fortæller det samme. Vi hører om lørdag-søndage, hvor 100.000 passerer grænsen og bilerne må holde i timevis ved landets færgesteder. Vore turistindtægter nærmer sig de 500 millioner og mere end dækker vore udgifter. Den stigende velstand, der giver sig udtryk i at flere og flere får ferie og motorkøretøjer, begynder nu rigtigt at sætte sit præg på rejselivet. I løbet af de sidste fem år er antallet af motorkøretøjer fordoblet herhjemme, og de sagkyndige regner med, at det nuværende antal vil blive tredoblet i de kommende tyve år.

Det vil ikke være let at hindre en sådan udvikling, og hvorfor skulle man også det. Udviklingen har på så mange områder ført med sig, at de goder, der var forbeholdt de få og velhavende, er blevet hvermands-eje. Den del af den samlede indenlandske godsbefordring, som sker ved hjælp af vare- og lastbiler, er også stadigt stigende og ligger vel målt i ton-km på noget over halvdelen. Allerede nu andrager de offentlige investeringer indenfor transporten 700-800 millioner kroner om året, hvoraf omtrent 500 millioner kroner til gader og veje samt færges og andet, der hovedsagelig er motiveret med den stigende motorisering.

Hertil må lægges et tilsvarende beløb for de betydelige private investeringer fortrinsvis i bilparkens fornyelse og udvidelse. De samlede

årlige investeringer vedrørende den indenlandske trafik udgør således i øjeblikket omkring 1500 millioner kroner eller næsten en trediedel af de årlige nyinvesteringer. Sådan er det nu, men hvordan vil det gå i de kommende år? Hvilke krav vil en udvikling som den skitserede stille til os?

Foreløbig regner man med, at de offentlige investeringer i løbet af det kommende femår vil nærme sig et årsniveau på omkring 1000 millioner kroner. Ved dette skøn er taget hensyn til allerede bevilgede anlæg som Rødby—Fehmern-ruten og forventede udgifter til f. eks. nye færger samt en fortsat forbedring af hovedvejsnettet, men ikke til nye broer, egentlige auto- eller undergrundsbaner. Det er her, det egentlige problem vel melder sig. Hvor længe kan vort nuværende system af hovedveje og færgeforbindelser klare motortrafikken? Da det i bedste fald vil tage adskillige år at bygge de nødvendige motorveje og broer, er tiden nok snart inde, hvor det meget materiale, der er samlet sammen i kommissioner og udvalg til belysning af disse spørgsmål, gøres til genstand for en helhedsvurdering. Dette synspunkt var også stærkt fremme i forbindelse med folketingets behandling af lovforslaget om Rødby—Fehmern-ruten, og det trafikøkonomiske udvalg har allerede opstillet sine første skøn over den fremtidige udvikling.

Nu kunne der ud fra trafikpolitiske synspunkter ikke være tvivl om, at det snarere var for sent end for tidligt, at denne forbindelse blev gennemført særlig ud fra det synspunkt, at flaskehalsen Store Bælt i de kommende år vil trænge til al den aflastning, som det er muligt at skaffe indtil den dag kommer, hvor en bro må tages i brug.

Det hævdes ofte, at man ikke kan, og at det ikke vil være økonomisk at bygge færger eller broer, fordi der nogle enkelte dage i årets løb er en for lille overfartskapacitet. Synspunktet er forståeligt, men kan diskuteres. Så længe kapaciteten er for lille, må man imidlertid prøve at få den bedst muligt udnyttet, og en prispolitik, der giver rabat på tider, hvor presset er mindre og skærer toppen af efterspørgslen f. eks. gennem en højere takst lørdag-søndag, må vel være rationel.

Mere vigtigt er det dog, at den trængsel, der i dag er omkring færgelejerne en ti, tyve dage i sommerens løb, om fem år vil være en daglig foreteelse sommeren igennem og omkring årets højtider. Dette illustreres allerede i det små omkring overfarten her til Fanø, hvor der i sommer mange gange har været lange ventetider også udenfor lørdag-søndag. Når de to små færger i det hele taget har kunnet klare trafikken, skyldes det formentlig, at folk har ladet deres vogne stå i Esbjerg, men det

er vanskeligt at begrunde det lotteriprincip, hvorefter nogen må lades tilbage, og det kan jo i hvert fald ikke ad åre anvendes ved Store Bælt.

Færgefarten til Fanø belyser på en anden måde vort trafikproblem. Der er nylig etableret et nyt færgeleje i Nordby, og skal færgefarten fortsætte, må der også i Esbjerg eventuelt i forbindelse med dokhavnen istandsættelse laves et nyt færgeleje samtidig med, at der må anskaffes nyt færgemateriel. Tiden må da være inde til at vurdere, om man ikke i stedet skal lave en bro. Spørger man, hvem der skal finansiere den, er det let at svare: Bilisterne og andre, som vil benytte den, kan vel lige så godt betale for at komme over en bro med det samme, som at skulle vente ofte timevis for at komme over med færgen.

Det bliver naturligvis ikke rart for dem, der holder af roen i Sønderho eller andre steder på Fanø, at der bliver lettere adgang til øen. Mere tungtvejende er det, at i tusindvis af mennesker fra Esbjerg og omegn vil få let adgang til ordentligt badevand, og de fornødne indretninger må naturligvis etableres for at modtage denne invasion på stranden som ved Bellevue og andre steder. Transportomkostningerne for øens erhvervsdrivende skulle vel blive mindre, og det er jo lidt ejendommeligt på en gang at tilkalde turister fra ind- og udland og samtidig ikke sørge for, at de kan befordres til stedet.

Mere tvivlsomt er det vel, om tiden allerede nu er inde til at lave broer over Store Bælt og Øresund. På Øresund har man jo altid den mulighed at se på de skattefri varer, selv om det vel næppe begrænser trafikken meget. Mere vigtigt er det nok at få nye færgelejer syd for Helsingør, således at der kan blive plads til flere færger og en livligere trafik. Det store problem er vel, om Rødby—Fehmern-rutens åbning vil medføre en sådan trafikstigning, at dette vil aktualisere broplanerne. På den anden side vil anlægget af en bro over Øresund, før der slås bro mellem Fyn og Sjælland, øge presset på Store Bælt og på de sjællandske veje i det hele taget. Svenskerne er jo endnu længere fremme med motoriseringen, end vi er.

Dette er kun et nyt eksempel på den indre sammenhæng i disse trafikproblemer og på, at Store Bælt allerede er og i de kommende år i langt højere grad vil blive en flaskehals.

Ganske vist kan der gøres og vil blive gjort en del for at aflaste trafikken over Store Bælt. De større færger på Grossenbrode—Gedser og Grenaa—Hundested ruterne betyder allerede noget. Det samme må gælde den nye hurtigrute fra Kalundborg til Aarhus, når den en gang er etableret, og endelig vil som nævnt Rødby—Fehmern-ruten også af-

laste Store Bælt. Samtidig må der naturligvis efterhånden sættes nogle nye færger ind på selve Store Bælt, og problemet er vel derfor ikke så meget, hvordan man kan komme igennem de nærmeste år, som hvorlænge det teknisk og økonomisk er rationelt at investere i færger fremfor i en bro eller anden fast forbindelse.

Spørgsmålet om, hvorledes vi vil forbinde landsdelene, og herunder kan vi bl. a. i denne forbindelse medtage Skåne, må også ses i sammenhæng med udbygningen af et motorvejssystem. Det er lidt paradoksalt, at det er Halsskov—Knudshovedruterne, der har medført anlægget af de to stumper motorvej, men naturligvis fuldt forståeligt, da det drejede sig om nye vejføringer. En videreudbygning, særlig på Sjælland, synes meget ønskelig, og en ny motorvej tværs over Sjælland vil naturligvis øge sikkerheden, men hvis man ikke kan komme glat over Store Bælt, har det mindre betydning, om vejen er egnet til de store hastigheder. På den anden side vil en bro nødvendiggøre en motorvej.

Iøvrigt virker det nok noget irriterende på mange at tale om motorveje, sålænge en så stor del af vore hovedveje ikke er bedre. Det gælder vel særlig hovedvejene i dele af Jylland, selv om væsentlige fremskridt er nået i de senere år. Den nye vejbestyrelseslov har jo heller ikke endnu kunnet vise sine gode sider, og det er i hvert fald for tidligt at give *den* ansvaret for, at det særlig er på hovedvejenes område, en indsats nu er påkrævet.

Mange, særligt ældre, finder det sikkert urimeligt at gøre så meget, blot for at folk kan fare af sted og i værste fald komme til skade. Det er da værd at minde om, at bedre veje betyder større trafiksikkerhed for alle og i det lange løb mindre omkostninger for den motorkørende.

Landets veje er noget af det første, den farende turist lægger mærke til, og et godt vejnet fører ham hurtigt til det sted, han vil besøge. Det er en misforståelse at tro, at gode veje blot vil føre til, at vore gæster farer igennem landet og glemmer at se sig om. Den nordiske turist, som er på vej fra sit hjemland til Syden, bliver ikke tilfreds, fordi han på grund af dårlige veje må være længere tid om at komme igennem Danmark. Det er ikke målet for den tur. Derimod kan den gode vej give ham tid til et kortere eller længere ophold eller lyst til at komme igen og se nærmere på landet.

Nu skal vi naturligvis lige så lidt udbygge vort vejnet som indrette vort beskatningssystem af hensyn til turisterne, men tilstrømningen af motorkørende turister giver os i nogle sommermåneder sammen med de mange nye hjemlige motorkørende et begyndende indtryk af, hvor-

ledes der efterhånden vil blive herhjemme, når motorparken vokser. Den danske turist vil i udlandet få forstærket dette indtryk og kan hente nyttige erfaringer om, hvad der kan gøres for at lette vilkårene for de motorkørende, men også om, hvorledes manglende forudseenhed, særlig i mange storbyer, har gjort transporten i egen vogn til et tidskrævende job.

Transporterhvervenes andel af nationalindkomsten har i de senere år været stigende, og går det herhjemme som i udlandet, vil denne tendens vedvare. Der er da også en stigende forståelse for transportens tekniske og økonomiske betydning. Dette må hilses med glæde, da der tillige inden for transporten som inden for andre dele af det økonomiske liv, hvor de tekniske fremskridt særligt gør sig gældende, er tale om meget kapitalkrævende investeringer, ofte tillige med en ret lang levetid. Når hertil kommer, at dele af transporten udføres ved offentligt initiativ, eller som ved vejtransporten ved et samarbejde mellem det offentlige og den private, er det forståeligt, at det kan være vanskeligt at nå til økonomiske vurderinger af forskellige løsninger, som der kan være fuldstændig enighed om.

Da endelig den tekniske udvikling skrider så hurtigt frem og kan kuldaste selv den mest sobre økonomiske kalkule, er det ikke underligt, at beslutninger om trafikale projekter og fremstød altid har været genstand for megen diskussion og ofte givet anledning til dybe uoverensstemmelser og stridigheder.

Dette kan dog ikke fritage os for at begrænse de økonomiske tab ved fejlinvesteringer mest muligt gennem en større anvendelse af de tekniske og økonomiske forskningsresultater, som foreligger. Der synes også inden for vore trafikale myndigheder at være en stadigt stigende interesse herfor, og det vil være godt, om man fra politisk hold ville søge denne mere saglige side af trafikdrøftelserne fremmet.

Fisk og færinger

(1958)

Et gammelt færøsk mundheld lyder således:

„Seyda ull
er Føroya gull“.

Som så mange gamle ord har de sikkert været rigtige, men i nutiden er det fisken, som er grundlaget for den færøske befolknings liv og vel-færd, og sålede har det været i flere generationer. Med mono-polets op-hævelse i 1856 kom der gang i udviklingen af fiskeriet, der den gang var ret ubetydeligt. Af den samlede eksportværdi faldt således knap 20 pct. på fisk. I de senere årtier har fiskeeksportens andel almindeligvis været over 95 pct. og kun i år, hvor hvalprodukter har spillet en rolle, har den ligget nede omkring de 90 pct. Det kan da også nævnes, at efter F.A.O.s rapport om søfiskeriets økonomiske betydning i de forskellige lande ligger Færøerne i spidsen i 1956 med en fangst på 3½ ton pr. indbygger.

Det er således naturligt, at spørgsmålet om fiskerigrænsen såvel om-kring Færøerne som andre steder i Nordatlanten, hvor færingerne fi-sker, har en afgørende økonomisk og dermed politisk betydning for det færøske folk. Den politiske betydning bliver ikke mindre, når ændringen, som det har været tilfældet med den ensidige islandske udvidelse af fiskerigrænserne til 12 sømil, sker få måneder før der skal afholdes valg til lagtinget på Færøerne.

Allerede før den første verdenskrig, hvor den samlede færøske fiskeri-fangst årlig lå på 20-25.000 tons, blev næsten halvdelen fanget omkring Island. I begyndelsen af 20'erne steg den samlede fangst til mellem 35 og 40.000 tons, og nu blev langt den overvejende del hentet under Island, idet hjemmefiskeriet skrumpede ind til 4-5.000 tons eller mere end en halvering i forhold til førkrigsårene. I slutningen af 20'erne be-gynder færingerne at søge op til Grønland, uden at dette i begyndelsen

påvirker fiskeriet under Island, hvorimod hjemmefiskeriet yderligere falder til få tusinde tons. I de gode år omkring 1930 blev fanget over 50.000 tons under Island og godt 20.000 tons ved Grønland. I slutningen af 30'erne aftager det islandske fiskeri, medens det grønlandske og også fangsterne fra Barentshavet får stigende betydning.

Efter den anden verdenskrig øges den samlede fangst efterhånden og har i femåret 1952-56 gennemsnitlig ligget på 80.000 tons, hvoraf 13 pct. blev fanget omkring Færøerne og 22 pct. ved Island. Langt den største del blev dog taget i så fjerne have som ved Grønland, hvorpå falder 41 pct., og i Barentshavet med 23 pct. I de senere år har det færøske fiskeri omkring Færøerne været noget stigende, men af de ca. 90.000 tons, som fangstniveauet nu ligger på, er dog stadig kun knapt 15 pct. taget ved Færøerne. Hertil kommer i de senere år en betydelig sildefangst, der ikke er medtaget i de førnævnte tal, som hovedsagelig omfatter torsk og kuller. Der er nord for Færøerne fortrinsvis i efterårsmånederne fanget gennemsnitlig 20.000 tons sild, som har været et kærkomment indkomsttilskud for en del af den færøske fiskerflåde.

Det forholdsvis beskedne færøske fiskeri omkring Færøerne må ikke tages som udtryk for, at her ikke findes flere fisk. Den samlede fangst af fisk ved Færøerne, bortset fra sild og rødfisk, har i det sidste femår gennemsnitlig ligget på knapt 70.000 tons, hvoraf den færøske andel har været godt 15 pct. Hele resten er fortrinsvis fanget af engelske og skotske skibe med en gennemsnitlig procentandel på 41 for England og 37 for Skotland. Herudover har hovedsagelig Norge og Tyskland taget mindre fangster.

I forrige århundrede fiskede færingerne udelukkende med håndline fra åben robåd, og der findes vel endnu ca. 1700 både af denne type, hvoraf de fleste dog er udstyret med motor, og som fortrinsvis anvendes til linefiskeri. En væsentlig del af det færøske hjemmefiskeri er dog nu baseret på fiskeri med langline med mange tusinde kroge, som sættes fra større motorbåde med dæk. Den dominerende stilling, som linefiskeriet har hjemme omkring Færøerne, er vel delvis betinget af tradition, men det spiller også en væsentlig rolle, at de færøske eksportmarkeder overvejende foretrækker store torsk, forarbejdet som saltfisk eller klipfisk, og store torsk er et af de mest rentable grundlag for linefiskeri.

Trawlfiskeriet giver en mere blandet fangst, og hvis der ikke anvendes meget store masker også væsentligt mindre fisk. Desuden er trawlfiskeriet ved Færøerne især på grund af den ujævne bund også

bekostelig, da redskaberne hyppigt beskadiges. Det er da også overvejen-
de gamle britiske trawlere, som er for små eller for dårlige til at kunne
konkurrere i de mere rentable trawlfiskerier i de nordlige farvande,
som opererer omkring Færøerne.

Før krigen bestod den færøske fiskerflåde foruden af de nævnte både
af ca. 150 slupper og skonnerter og en halv snes damptrawlere. De større
fartøjer blev under krigen mest anvendt til transport af fisk mellem Fær-
øerne og Storbritannien, og 4 trawlere og 30 skonnerter gik tabt. For-
lisene kostede også mange menneskeliv. Efter krigen udvidedes den fær-
øske fiskerflåde stærkt, desværre især ved køb af udslidte og forældede
trawlere i udlandet. En sanering måtte derfor finde sted, og i 50'erne er
der arbejdet meget på både at modernisere ældre dampfyrede trawlere
og at anskaffe større moderne diesltrawlere. Foreløbig er købt 5 af
disse, medens 2 er ombygget. Desuden findes 3 ældre, gode diesltrawlere,
medens 3 nye trawlere er under bygning, og netop i disse dage overvejes
det at bestille endnu en ny stor trawler. Det er et meget stort problem for
Færøerne, hvorledes der kan skaffes mulighed for bygning af yderligere
nye trawlere, således at de mange færinger, der i de senere år har måttet
søge beskæftigelse på Island, kan finde arbejde hjemme. Dette kan dog
også ske ved bygning af mindre kuttere, og der er på Færøerne stor inter-
esse for de nye kuttere af stål, som så småt er begyndt at vise sig her-
hjemme.

Lovgivningen om realkreditinstituttet, der kan finansiere halvdelen af
købesummen for nye skibe, og hvorefter 2×20 pct. kan fås henholdsvis
i fiskeribanken og af det færøske lagting, danner grundlaget for den på-
begyndte modernisering af flåden. Efterhånden kan der blive tale om ret
betydelige kapitaler, og det er derfor tanken, at realkreditinstituttet skal
finde former, hvorunder der kan optages obligationslån i markedet til
brug for den fortsatte finansiering.

På baggrund af disse tal kan det måske undre noget, at man fra fær-
øsk side lægger så stor vægt på en udvidelse af det færøske fiskeriterr-
itorium. Det må dog her erindres, at opnår Island anerkendelse af 12-sø-
milegrænsen, vil dette for det første formindske det færøske fiskeri under
Island, og dernæst vil sandsynligvis andre nationers fiskefartøjer — og
særlig de britiske — på grund af udvidelsen af det islandske fiskeriterr-
itorium vel søge erstatning omkring Færøerne. Det er derfor fuldt for-
ståeligt, at man fra færøsk side indtager det principielle standpunkt, at
skal der gælde en 12-milegrænse omkring Island, må et tilsvarende fiskeri-
territorium etableres omkring Færøerne. Dette er så meget mere natur-

ligt, som ændringen af den islandske fiskerigrænse sker på et tidspunkt, hvor hjemmefiskeriet omkring Færøerne er i stigning. Man kan vel ikke fortænke færingerne i, at de mener, at en større andel af fangsterne omkring Færøerne kunne tages af færøske skibe, hvis territoriet blev større.

Imidlertid er den folkeretlige baggrund for en udvidelse af det færøske fiskeriterritorium end anden end den islandske. Spørgsmålet om, hvorvidt en nation ensidigt kan fastsætte sit fiskeriterritorium, har ikke en afgørende betydning i relation til Færøerne, da fiskerigrænsen i 1955 er fastlagt i en overenskomst med Storbritannien, hvorfra som nævnt de fleste skibe, der fisker omkring Færøerne, kommer. Overenskomsten fastsætter en fiskerigrænse, der de fleste steder ligger på 3 sømil, men dog mod vest går betydelig længere ud. Som forholdene har udviklet sig i Nordatlanten, erkendes det vist efterhånden fra alle sider, at denne grænse-dragning nu må anses for forældet, og at en betydelig udvidelse må finde sted. Det synspunkt, at der i Nordatlanten især omkring Island og Færøerne gør sig så specielle forhold gældende, at der må tillægges øernes befolkning en særlig beskyttelse, synes også meget naturligt. Det bedste ville selvfølgelig være, såfremt der internationalt kunne træffes en ordning for hele Nordatlanten, og det er vel sandsynligt, at drøftelserne i Forenede Nationer fører til, at der nedsættes en ekspertkonference, der skal søge at nå til enighed om en sådan international ordning.

De igangværende forhandlinger med England drejer sig derfor fortrinsvis om, hvorledes ordningen skal være omkring Færøerne fra nu af, og indtil en endelig international ordning kan blive truffet. For det tilfælde, at en sådan ordning ikke bliver iværksat indenfor de nærmeste år, må der også være mulighed for, at forholdet kan tages op til fornyet drøftelse med England, således at man ikke skal være bundet af 1955-overenskomsten, der nok kan opsiges med 2 års varsel, men tidligst fra 1965.

Så længe forhandlingerne om disse spørgsmål foregår med England, kan det ikke være rigtigt at gå i enkeltheder, men det er vel efterhånden ingen hemmelighed, at drøftelserne ikke alene drejer sig om en bestemt fiskerigrænse, men i lige så høj grad om, hvorledes man på bedste måde kan sikre det færøske hjemmefiskeri. Det store spørgsmål er her, i hvilket omfang man kan sige, at der finder overfiskning sted, d.v.s. at totaludbyttet af fiskeriet i et bestemt område formindskes ved en yderligere øgelse af arbejdsindsatsen. Før krigen var denne tilstand formentlig indtrådt for færømrådets vedkommende, men de sagkyndige mener, at den i øjeblikket kun er til stede for enkelte, mindre væsentlige fiskearters vedkommende som f. eks. helleflyndere. Fiskeriet ved Færøerne giver nok i øje-

blikket som helhed noget nær den optimale fangst. I hvert fald regner man med, at det vil ske med den foreslåede indførelse af en mindste mæskevidde på 110 mm.

Selv om der således i øjeblikket næppe er en egentlig overfiskning ved Færøerne, kan den naturligvis indtræde i de kommende år, og enhver indskrænkning af fiskeriet fra fremmede skibe vil naturligvis principielt øge fiskebestandens tæthed og fiskenes gennemsnitlige størrelse. Her spiller det igen en rolle, at den færøske eksport er baseret på store fisk. En forøgelse af bestandstætheden vil formentlig også give større muligheder for det traditionelle fiskeri fra åbne både, og specielt vil en begrænsning af trawlfiskeriet være til stor fordel for langlinefiskerne. Ganske vist må trawlerne ikke arbejde, hvor der er sat langliner, men så snart linerne er halet hjem, kan trawlerne begynde fiskeri på pladsen og umuliggøre, at linerne sættes igen.

Mange problemer melder sig således, når man vil søge at finde frem til, på hvilken måde man bedst kan beskytte og styrke det færøske hjemmefiskeri. Overfor den danske befolkning er det rimeligt at påpege den meget store betydning, det har for færingerne, at de får de bedste muligheder for at udnytte havets fiskerigdom. I denne sag er der ikke tale om stor uenighed på Færøerne om det principielle, hvorimod der naturligvis, som det jo også ofte er tilfældet indenfor vore politiske drøftelser, er forskellige meninger om, hvorledes man bedst når det gunstigste resultat. Desuden spiller det en rolle i den færøske politiske diskussion, at det er Danmark, der ved bistand af de færøske myndigheder fører drøftelserne med England. Det hævdes, at vi ikke skulle være tilstrækkeligt interesserede i at opnå det bedst mulige resultat for Færøerne. Dette har naturligvis intet på sig. Det må være i alles interesse, at der skabes det bedst mulige grundlag for det færøske fiskeri. Dette vil styrke den færøske økonomi, og det vil igen være til gavn for samarbejdet mellem Færøerne og Danmark.

Uanset hvilken løsning man finder på spørgsmålet om territorialgrænser og international fiskerilovgivning i færøske farvande, er det vigtigt, at fiskeriets udvikling følges nøje af hensyn til det færøske erhvervsliv og fremtidige forhandlinger. I moderne fiskeriforskning er detaljerede fiskeristatistiske oplysninger af stor betydning. Kun med sådanne oplysninger kan man fuldt udnytte den moderne fiskeriforsknings muligheder for en analyse af fiskebestanden og fiskeriets indvirkning på denne.

Sideløbende med de fiskeristatistiske undersøgelser vil det være nødvendigt at udføre eksperimentelt fiskeri og bestandsanalyser i væsentligt

større omfang end hidtil. Det fiskeribiologiske laboratorium råder ikke i øjeblikket over det personale og de midler, der vil være nødvendige til gennemførelse af et forsvarligt forskningsprogram. Det vil sikkert være gavnligt, hvis noget af den energi, der i øjeblikket anvendes på at finde argumenter for og imod 12-milegrænsen, blev sat ind i en drøftelse af, hvorledes vi bedst kan bistå det kommende fiskeri.

Endelig må hele fiskeriinspektionens arbejde omkring Færøerne og Grønland tages op til en samlet overvejelse. Med det forhåndenværende materiel har flådens mandskab udført et påskønnelsesværdigt arbejde, men der trænges til nye skibe, der efter mit skøn ikke bør være orlogsfartøjer. De bør snarere bygges som store hurtiggående trawlere med bevæbning og plads til en helikopter, der kan deltage i bevogtnings- og eftersøgningsopgaverne.

Det er jo ikke nok at gå og ønske størst mulige fiskeriterritorier. Opgaven må være internationalt at få dem anerkendt og nationalt at være i stand til at hævde dem. Samtidig hermed må alle bestræbelser sættes ind på bedst muligt at udnytte opnåede fordele. Ved et samarbejde mellem Færøerne og Danmark vil det være muligt at virkeliggøre et sådant program i den kommende tid.

En protest

(1959)

Det er ikke let at være redaktør — heller ikke af en så nobel avis som Dagens Nyheder. Bladet stiller gæstfrit sine spalter til rådighed for politiske penneførere fra forskellige partier, og disse benytter lejligheden til hver på sin vis at forfægte deres synspunkter med det resultat, at enkelte af bladets læsere protesterer mod i deres egen avis at blive præsenteret for sådanne kætterier. Efterhånden må de enkelte være blevet til flere, og mandagskronikken blev en dag forsynet med den lille „kasse“ oppe i hjørnet til højre med bemærkningen om, at Dagens Nyheder ikke er enig med alle de skribenter, der yder bidrag til mandagsdebatten. Herefter skulle alle være dækkede, og det var overladt til enhver selv at gætte på, hvem af gæsterne Dagens Nyheder på sine læsers vegne således på forhånd ikke er enig med. Men ak, hvor længe var Adam i paradiset. Hvem kunne

vide, at minister *Starcke* i mandagskronikken ville meddele interessante oplysninger om forskningens nyeste resultater angående Moses som fører af israeliternes opsætsighed mod det ægyptiske diktatur? En af bladets vågne læsere har da også i et læserbrev undret sig over, at den konstante uenighed skulle gælde i dette tilfælde, og redaktionen skynder sig at meddele, at den for en gangs skyld er enig med, uden at det egentlig fremgår med hvem, men ordene „for en gangs skyld“ taler til gunst for minister *Starcke*.

Det er ikke dette, der er grund til at protestere imod. Det ville dog være opmuntrende for os gæster, hvis teksten i kassen til højre kunne drejes derhen, at det ikke er alle de *meninger*, der fremsættes i mandagskronikken, som man er enig med. Dette ville nu nok være lidt for meget forlangt, og ret selvfølgelig, og det allerbedste var måske helt at stryge forsikringen i håb om, at læserne efterhånden var begyndt at vænne sig til at læse andres synspunkter fremført uden at tage skade af, at de strider mod deres og bladets sædvanlige overbevisning og uden, at det skulle være nødvendigt at protestere hver gang.

Det ville være et fremskridt i en tid, hvor protestsygen breder sig. I de sidste uger har det været særlig slemt. Der er protesteret mod snart sagt enhver position, som det kunne tænkes, at hr. *Lander* ville indtage under sit besøg herhjemme, og der synes nu at måtte nedlægges en „protestation“, som det så fint hed i gamle dage. Hermed forstås efter vor ordbog at tilkendegive uenighed, afvigende opfattelse eller misbilligelse med en vis udtalelse, fremgangsmåde, handling, visse krav og lignende, og der synes efterhånden at være grund til at gøre indsigelse imod de protester, som *Salmonsens* store leksikon definerer som erklæringer, hvorved man udtaler sin misbilligelse over for en handling, som man ikke er i stand til at hindre. Måske skulle være tilføjet: eller ønsker at hindre. Man vil bare have lov at protestere, og det må vel være en menneskeret, der ikke kan skade og måske endog tjene som advarsel for en anden gangs skyld, ligesom det jo i alle tilfælde skal være sundt at få luft for sin vrede, selv om man måske derved kommer til at rette bager for smed. Nu vil vel alle, der har blandet sig i *Lander*-sagen, hævde, at de har gjort det for balletens skyld, af hensyn til Det kongelige Teater, den offentlige renhed, *Landers* skyld eller uskyld, for at hjælpe de to teaterchefer, undervisningsministeren eller endog regeringen, og alle er vi tak skyldige for denne iver. Hvorefter mange i de kommende dage vil protestere og spørge, om det er tanken at lukke munden på den offentlige mening og knægte ytringsfriheden. Det er det ikke. Tværtimod kunne det ønskes, at man med en lige

så stor energi — omend med et mere positivt ønske om at nå større klarhed — ville drøfte snart sagt ethvert andet spørgsmål af offentlig interesse.

Men tilbage til protesterne og en anden sag, der måske kan drøftes med mindre lidenskab. I anledning af regeringens forslag om en ændring af kommunalskatten og om ophævelse af erhvervskommuneskatten har vel nu alle de kommunale organisationer, der findes, protesteret overfor det folketingsudvalg, der behandler de to lovforslag. Mange, og heriblandt oppositionspresen, der med slet dulgt glæde har gengivet protesterne, tager det som udtryk for, at forslagene må være dårlige. Hvis centralkommuner, forstadskommuner, købstæder, bymæssige kommuner og sognekommuner protesterede mod det samme i forslagene, kunne noget tyde på, at kommunerne som sådanne var utilfredse med forslagene, men derfor er det ikke givet, at de uden videre var dårlige. Måske ville virkningerne være gode for staten og derigennem for borgerne som helhed. Nu er der ikke engang tale om en sådan fælles opræden fra kommunernes side. Alle kommuneorganisationerne er nok utilfredse, men ikke med de samme bestemmelser i forslagene, og de mange bestemmelser, som man er særdeles tilfredse med, siges der ikke meget om. Det noteres med fryd af oppositionen, at socialdemokratisk styrede forstadskommuner er blandt de protesterende, men hvad mener de konservative i Københavns borgerrepræsentation om de påstande, som partifællerne i omegnskommunerne fremsætter om Københavns økonomi?

De vigtigste nye bestemmelser i kommuneskatteloven er forslagene om samme skatteberegningssmåde i centralkommuner og forstadskommuner og om indførelsen af proportionalskatten i alle byområder udenfor hovedstadsområdet, medens samme rateskala skal anvendes indenfor dette. Til disse afgørende nydannelser er der stort set tilslutning fra alle sider, hvorimod der i de mindre byer er uvilje imod så brat som foreslået at hæve grænsen for den kommunale skattepligts indtræden. Dette kan også virke uheldigt særligt i tilfælde, hvorforhøjelsen af den kommunale grund- og ejendomsskyld giver et ret lille provenu, fordi der i de små byer findes så mange mindre huse, hvoraf der svares ret små ejendomsskatter. Disse forhold kan der bødes på, og tiden vil også gøre dette, og det ville være ganske urimeligt af disse grunde at opgive hovedbestemmelserne i forslaget. Den samtidigt udtalte angst for, at skatteydere med små indtægter vil flytte ind til byerne, medens skatteydere med store indtægter vil søge bort, er forståelig, men dette problem har forbindelse med forslaget om erhvervsskattens ophør. Egentlig forudsætter forslaget herom en mere radikal løsning end den foreslåede af det kommunale skatteproblem, og

forslaget er da også kun en midlertidig løsning, der skal have gyldighed i tre år.

Det bliver nødvendigt i disse år at finde både en rationel økonomisk ordening for samlivet mellem centralkommuner og omegnskommuner og en løsning på det kommunale skatteproblem i sognekommunerne, hvori også må indgå overvejelser vedrørende den amtskommunale beskatning. Det vil dog være hensigtsmæssigt først at se resultatet af det arbejde vedrørende kommunernes styre og grænser, som nylig er påbegyndt i et udvalg. Med hensyn til centralkommuneproblemet kunne det vel være fristende at sige, at erhvervsskatten skulle bibeholdes, indtil en løsning bliver fundet, men det er min overbevisning, at dette ikke vil ske, før erhvervskommuneskatten kommer væk. Hertil kommer hensynet til skatteyderne, der i dag betaler erhvervsskat, og i hvert fald i storbyområderne vanskeligt kan forstå denne skattediskrimination.

I de større byområder er modstanden mod erhvervsskattens ophævelse i og for sig heller ikke særligt stor. Blot mener centralkommunerne, at de bør have en større afløsningssum, medens forstadskommunerne synes, at den er for stor, og mærkeligt nok, at det ville være endnu bedre, hvis staten ville betale. Men dette modsætningsforhold mellem de to kommunetyper må hovedsagelig tages som udtryk for de respektive borgmestres lyst og pligt til at varetage deres kommunes interesser bedst muligt, og det er egentlig mit indtryk, at forslaget har delt sol og vind lige på dette punkt.

Tilbage står problemet om, at de store indtægter fortsat vil blive behandlet bedre i visse forstadskommuner og i de fleste landkommuner og de mindste indtægter bedst i byerne. Det første forhold kan kun løses effektivt, hvis man går ind på den tankegang om en kommunal forskelskat, der var indeholdt i det oprindelige socialdemokratiske skatterefor-forslag, men der foreligger naturligvis den mulighed indtil videre at bevare erhvervsskatten for skatteydere, der bor udenfor eller flytter ud fra de større byområder. Derimod er det ikke let at hindre tilflytningen til byerne af de mindste indkomster uden at røre ved den sognekommunale indkomstbeskatning, som det igen er svært at komme i lag med, så længe der hersker et så forskelligt syn på den, om det kan siges, komplementære ejendomsbeskatning.

På dette tidspunkt vil den opmærksomme læser sikkert protestere og spørge, hvorfor man da ikke løser alle disse problemer i sammenhæng, og det var jo netop meningen. Der har været fremsat forslag om en sammenhængende løsning. Det er snart fem år siden, det skete, og selv om

det ikke skal hævdes, at det socialdemokratiske reformforslag var det sidste ord i sagen, var det et godt forhandlingsgrundlag, men ingen har været voldsomt interesseret i at forhandle om en løsning; man har hovedsagelig protesteret. Nu kræver udviklingen og ikke mindst skatteyderne, at der bliver taget fat på sagen. Kommunernes forhold er så ganske øjensynligt ved at komme i støbeskeen. Det sørger den økonomiske og tekniske udvikling for, og det kan vist ikke nytte at protestere herimod.

Nu er det næsten synd at fremstille de kommunale organisationer som særligt protesterende. Derimod er der nok ikke tvivl om, at der er en sammenhæng imellem den omsiggribende protestsyge og de mange organisationer med tilhørende direktører og sekretariater, som er så karakteristisk for vor tid. Det gælder om at vise sin eksistensberettigelse, og det er lettere blot at protestere end at fremsætte en konstruktiv kritik eller ligefrem forslag til løsning af de problemer, som udviklingen skaber. Medlemmerne holder gennemgående på det bestående og bryder sig ikke meget om at tage stilling til noget nyt, der måske endog kan skabe splid.

Det er imidlertid uheldigt, hvis de kroniske „protestanter“ således får lov til at ødelægge mulighederne for de positive kritikere, hvis den virkelig uretfærdigt behandlede bliver knust mellem ensidighedens møllesten. Der kunne hentes mange eksempler fra folketingets udvalgsforhandlinger særlig i forholdet til mundtlige og skriftlige henvendelser. Som hovedregel har udvalgsmedlemmerne et fint øre for, om en deputation blot kommer med en ensidig og overdreven protest, men det er straks sværere, når det drejer sig om et indviklet ordvalg i en skriftlig henvendelse. Det bliver da ofte administrationens opgave, som vi sidst så det ved forhandlingerne om toldloven, at prøve at skille klinten fra hveden, og dette er jo ikke så svært, når der, som det ofte var tilfældet, kom henvendelser både fra producenter og importører, således at sagen blev ensidigt belyst fra begge sider; men dette er jo ikke hovedreglen.

$$6 + 1 = 7$$

(1959)

Efterhånden synes diskussionen om Danmarks tilslutning til en af de eksisterende markedsplaner udelukkende at dreje sig om, hvorvidt de 6 skal blive de 7 ved Danmarks tilslutning og de 6 altså overtage navnet „de 6“, eller vi modvilligt skal gå ind i de 7. Ganske vist er der stadig nogen — og måske ikke så få herhjemme — der mener, at vi kan holde os helt uden for de to grupperinger. Disse kredse har endog på det sidste fået tilslutning fra de engelske landbrugsorganisationer, men dette kan vel kun tages som udtryk for, at der er mulighed for, at visse resultater kan opnås på landbrugsområdet ved forhandlinger med England. Er dette tilfældet, synes der imidlertid at være endnu mindre grund til, at Danmark skulle placere sig alene imellem de to grupper. På kortere sigt kan der måske gives argumenter for en sådan holdning, men vel kun under den forudsætning, at den neutrale position skulle anvendes til at bygge bro imellem de to grupper. I modsat fald vil vi på langt sigt blive lukket ude fra de store toldfri områder.

I det hele taget synes man under diskussionen om det aktuelle valg mange steder at have glemt, at hovedformålet for vor økonomiske udenrigspolitik fortsat er og må være at tilvejebringe et markedsområde, der omfatter vore markeder både mod syd og mod vest. Dette var også årsagen til, at vi under forhandlingerne i Stockholm om det tekniske grundlag for oprettelsen af et frihandelsområde gjorde en så energisk indsats for at få dette indrettet på en sådan måde, at en sammenslutning imellem de 6 og de 7 så gnidningsfrit som vel muligt kunne finde sted den dag, der forelå politisk mulighed herfor. Vi opnåede bl. a., at aftrapningen af todsatserne indenfor de 7, efter at man har begyndt med en 20 pct.s nedsættelse pr. 1. juli 1960 for at indhente den allerede stedfundne nedsættelse af todsatserne indenfor de 6, skal foregå i samme takt i årene fremover, som angivet i Rom-traktaten. Meget tyder også på, at det synspunkt, at der så hurtigt som muligt må slås bro imellem de 6 og de 7, vinder større og større genklang indenfor både de 6 og de 7.

Afgørende for Danmarks valg burde derfor være, hvorvidt vor tilslut-

ning til den ene eller den anden gruppe bedst fremmer dette slutmål for alle drøftelserne om markedsplaner i Vesteuropa. Meget synes at tale for, at vi bedst kan yde vor bistand til formidlingen af de to grupper ved at gå ind i de 7. Man kan naturligvis hævde, at vi vil klare os bedst som medlem af de 6, men forudsætningerne synes da at være, at der i mange år ikke bliver oprettet noget større marked i Vesteuropa. Da vi ganske givet er interesseret heri, må det være mere afgørende, hvis vort medlemskab af de 7 i højere grad vil bidrage hertil, end hvis vi går ind i de 6.

Fra landbrugsorganisationernes side går man fortsat stærkt ind for de 6. Det kan naturligvis drøftes, hvorvidt landbruget er mere interesseret i dette medlemskab end i en tilslutning til de 7, men der kan da ikke være tvivl om, at landbruget vil være endnu bedre stillet, hvis der kunne dannes et større marked. Naturligvis kan man sige, at dette er forsøgt, og at Danmark har gjort sit i denne forbindelse, men glemmer man ikke, at der dog til syvende og sidst er tale om gennemførelse af markedsplaner inden for de kommende 10-15 år, og der skulle dog være en ikke ubetydelig sandsynlighed for, at de politiske forhold, der har hindret en større markedsdannelse, vil ændre sig inden for dette tidsrum.

Ved Landbrugsraadets 40 års jubilæum fremhævede rådets formand meget skarpt den forskel, der er mellem de 6 og de 7 med hensyn til landbrugsvarer. Inden for de 7's frihandelsområde „overlader man“ — blev der sagt — „ganske simpelthen til Danmark selv med sin svage handelspolitiske stilling at få klaret det spørgsmål, der for Danmark er livsvigtigt, medens man indenfor de 6 fra første færd har viet kræfterne til at få etableret den fælles landbrugspolitik, der — naturligvis med hensyntagen til forholdene i de enkelte deltagerlande — danner fundamentet for en virkelig frigørelse af samhandelen med landbrugsvarer, også med mulighed for udvidelse“.

Måske er forbeholdet „med hensyntagen til forholdene i de enkelte deltagerlande“ trods sin beskedne placering værd at fæstne lidt opmærksomhed ved. Et af disse forhold er jo, at fællesmarkedslandene for de allerfleste væsentlige landbrugsvarer er meget nær ved at være selvforsynende. Benelux og Frankrig er stort set selvforsynende med smør, medens Tyskland og Italien dækker over 90 pct. af forbruget ved egen produktion. Iøvrigt dækker forbrugslandets egenproduktion 92 pct. af kødforbruget, 83 pct. af forbruget af æg og 88 pct. af forbruget af ost indenfor fællesmarkedet.

Også de danske statskonsulenter i udlandet aflagde beretning ved Landbrugsraadets møde den 19. juni. Deres redegørelser om markeds-

forholdene i England, Tyskland, Frankrig og Benelux-landene er af overordentlig stor interesse. Lad os citere nogle af deres udtalelser:

Statskonsulent *Rottensten*, Bonn, siger bl. a.:

„Den danske landbrugseksport er ikke af afgørende betydning for det tyske folks ernæring. Med den nuværende landbrugsvenlige politik i Tyskland vokser produktionen af levnedsmidler stærkere end befolkningen. Dersom man i Tyskland politisk finder det ønskeligt, vil landet i løbet af få år kunne blive selvforsynende med landbrugsvarer, måske med undtagelse af korn og vegetabiliske fedtstoffer. Når den tyske regering fører en landbrugsvenlig politik, er årsagen næppe en bevidst stræben efter fuld selvforsyning, men snarere et spørgsmål om at bevare landbrugsgets politiske støtte.“

Rottenstens kollega i Paris, *Georg Gram*, fremhæver, at der i „planen for den franske landbrugspolitik tilstræbes en forøgelse inden for de grene, hvor der endnu foreligger et importbehov, eller hvor der skønnes at være afsætningsmuligheder gennem eksport“, og at der fra „hollandsk side ventes øgede eksportmuligheder inden for fællesmarkedet af de væsentligste landbrugsvarer. For produktionsmidlerne ventes en prisstigning, og denne vil få en vis indflydelse på det hollandske landbrugs konkurrenceevne. Især for varer, som udelukkende har et marked i lande uden for fællesmarkedet, kan dette medføre væsentlige vanskeligheder“.

Statskonsulent *Valentin Hansen*, Rom, konkluderer sin redegørelse med en bemærkning om, at der er „grund til at tro, at Italiens importpolitik for landbrugsvarer fremover så vidt muligt vil blive afpasset således, at den giver plads for en øget hjemmeproduktion af animalske produkter.“

Endelig udtaler statskonsulenten i London, *P. A. Moltesen*:

„England har længe været, er fortsat og vil efter min opfattelse også i en overskuelig fremtid vedblive at være det land, der aftager en større del af den danske landbrugsproduktion end noget andet land. De britiske tilskudsordninger har været og er stadig ubehagelige for os. Takket være dem har vi på få år mistet vort største ægmarked, og vi møder stærk konkurrence fra den britiske baconproduktion. Det er dog ikke den britiske regerings tanke at gå så vidt i sine tilskudsordninger, at det britiske marked skulle blive selvforsynende med landbrugsvarer.“

Naturligvis er alt dette ikke afgørende, hvis man er overbevist om, at fællesmarkedet i løbet af en rimelig overgangsperiode vil føre til en frigørelse af samhandelen med landbrugsvarer. Artikel 38 i fællesmarkeds-traktaten kan tages som udtryk herfor, da den slår fast, at „fællesmarke-

det omfatter landbruget og handelen med landbrugsvarer“. Denne artikel står imidlertid ikke alene. Så vidt jeg kan se, indeholder de følgende artikler så mange særbestemmelser, at de stærkt svækker denne programudtalelse. Artikel 42 gør således udtrykkelig anvendelse af traktatens konkurrenceregler på landbrugsområdet afhængige af rådets beslutning. Der er her bl. a. tale om de særdeles vigtige bestemmelser om statsstøtte til produktionen. Reglerne om kontingentudvidelsen er ligeledes begrænset af bestemmelser om minimalprisordninger.

En tilslutning til fællesmarkedet er ikke ensbetydende med en automatisk frigørelse af samhandelen med landbrugsvarer. De mange principudtalelser i traktaten dækker ganske åbenbart over, at man ikke ved dens vedtagelse har kunnet forlige modsætningen mellem de nationale landbrugsinteresser og det ideale ønske om en fri samhandel også for landbrugsvarer. Hidtil har landene indenfor de 6 lagt stor vægt på beskyttelsen af de nationale landbrug, og i øjeblikket ved ingen, hvornår og hvor fri handelen med landbrugsvarer vil blive. Fremsætter Danmark et ønske om at blive medlem af de 6, vil vi naturligvis arbejde på, at dette sker så hurtigt som muligt, men mon ikke de nationale landbrugsinteresser i så fald vil gøre sig gældende, når en tilslutning skal ratificeres i de seks landes parlamenter?

Indenfor de 6 er man gået i gang med at udforme en landbrugsordning. Endnu ved vi intet om, hvad resultatet vil blive. Mon man gætter meget galt, hvis man regner med, at det bliver en kombination af markedsordninger, som skal sikre de nationale landbrugs indtægter, og at der vil blive tale om en ret høj pris på korn. Der er i øjeblikket en betydelig forskel på kornprisen i Frankrig, der ligger nogenlunde på vort niveau, og kornprisen i Tyskland, der er næsten 80 pct. højere. Det er vel sandsynligt, at den landbrugsordning, som man når frem til, afgørende vil blive præget af de store lande, der har et beskyttet landbrug, og som ikke eller kun i meget ringe grad sælger uden for fællesmarkedet. Har man helt gennemtænkt, hvilke virkninger sådanne ordninger ville få, hvis de skulle anvendes herhjemme? Selv om vi tilsluttede os de 6, skulle en meget stor del af de danske landbrugsprodukter fortsat sælges udenfor de 6. Korn må betragtes som en råvare for en betydende del af dansk landbrug og netop for den del af landbruget, som fortrinsvis skal sælge uden for de 6. Omkostningsniveauet i Danmark er forholdsvis lavt, netop fordi vort landbrug på en så dygtig måde leverer billige levnedsmidler til hjemmemarkedet. Dette forhold vil afgørende ændres, hvis vi tilslutter os de 6, og få stor betydning for de øvrige erhvervs konkurrenceevne.

Industrien — og særlig eksportindustrien — må være meget interesseret i dette forhold, og det er da også tydeligt, at industrien ikke på samme måde som Landbrugsraadet har let ved at tage stilling til Danmarks placering inden for markedsplanerne. Det er dog åbenbart, at såvel industrien som de øvrige erhverv langt må foretrække et frihandelsområde. Helst så stort som muligt, men kan dette ikke nås i første omgang, må også et mindre område have sin store tiltrækning, hvis vor toldtarif kan ændres, før vi tiltræder de 7. På dette punkt har vi opnået en væsentlig ting under ekspertdrøftelserne i Stockholm. Det er den toldtarif, som i de enkelte lande er gældende pr. 1. januar 1960, der skal lægges til grund ved aftrapningen af todsatserne inden for de 7. Lige så vigtigt er det, at samme tarif vil være gældende fremover for alle andre lande.

Nu er dansk industri måske mere interesseret i den beskyttelse, som vor importregulering indebærer. Imidlertid bliver det mere og mere åbenbart, at importreguleringen er et dårligt handelspolitisk instrument i årene, der kommer. Vi har derfor allerede truffet forberedelse til sådanne ændringer i vor toldtarif, at importregulering efterhånden kan forsvinde. Melder vi os til de 7, skal importreguleringen afvikles inden for den periode, hvori todsatserne aftrappes, men vi vil i stort omfang kunne være medbestemmende med hensyn til det tempo, hvori det skal ske.

Beslutter vi os for de 7, må vi derfor gennemføre en ny toldtarif inden 1. januar 1960. Hvordan den skal se ud, afhænger af, hvorledes de nordiske lande skal placeres indenfor de 7. Betyder dannelsen af frihandelsområdet, hvori de tre nordiske lande deltager, at enhver tanke om et snævrere nordisk samarbejde må opgives?

Dette er ikke ganske givet. Der foreligger den mulighed, at vi på samme måde som indenfor et større frihandelsområde danner en nordisk toldunion. Dette måtte finde udtryk i, at de nordiske lande gennemfører samme toldtarif overfor omverdenen og indbyrdes aftrappede todsatserne hurtigere end aftalt for de 7. Der ville da opstå et præferenceområde, omfattende de nordiske lande, indenfor de 7. Såfremt dette ikke kan opnås, synes fordelene ved et sådant særligt nordisk arrangement i økonomisk henseende ret små. Den foreslåede fællesnordiske toldtarif vil bl.a. indeholde en række todsatser for råvarer, som vi ikke direkte er interesseret i, medmindre vi opnår særlige fordele på det nordiske marked. Det er et spørgsmål, hvorledes de andre medlemmer af de 7 vil se på dette forhold.

Et meget vigtigt argument for, at de nordiske lande holder sammen også indenfor de 7, er, at Finland øjensynlig vil kunne deltage i et

sådant samarbejde. Et forhold som betyder meget for os alle i Norden. Bliver det ikke muligt at danne en særlig nordisk toldunion, er dette ikke enbetydende med, at enhver form for et videre nordisk samarbejde opgives. De mange planer om en finansieringsbank og et produktions-samarbejde skulle udmærket kunne føres ud i livet, selv om der ikke dannes ennordisk toldunion. Alle tre lande vil også indenfor de 7 have god brug for både finansiering og samarbejde for at gennemføre den udvikling og omlægning særlig af industrien, som bliver nødvendig, og som ikke mindst vil være påkrævet, hvis et større frihandelsområde senere bliver en realitet.

Det må også være en selvfølge, at de indrømmelser på det landbrugs-politiske område, som har været stillet i udsigt indenfor en nordisk toldunion, må gives, selv om vi må opgive denne tanke og se hen til et samarbejde inddendfor de 7. Iøvrigt kan det vel ikke udelukkes, at der efterhånden som den industrielle udvikling skrider frem kan skabes et større marked for danske landbrugsprodukter i vore nordiske brødre-lande. Det må være rationelt at øge konkurrenceevnen i disse lande gennem en levering af billige danske landbrugsvarer. I det hele taget er vi vel for tilbøjelige til at ville vurdere virkningerne af de forskellige markedsplaner ud fra de nuværende forhold. Når alt kommer til alt, skal markedsplanerne jo ikke gennemføres for at genere de enkelte lande eller for at forringe levevilkårene for disses befolkninger. Hovedmotivet må være gennem en øget samhandel og større arbejdsdeling at øge produktiviteten til gavn for alle deltagerne.

En liden sommerrejse

(1959)

Når man til hverdag farer land og rige rundt til møder og foredrag, ser man ikke meget til Danmark. Man vælger de hurtigste ruter og kender dem snart så godt, at tiden går med at læse aviser og tumlen med problemerne for ikke at tale om at sove, hvad jo altid er rart. I år var derfor planlagt et kryds gennem Jylland for at se på baglandet og at vise børnene noget af det, de havde hørt om i skolen. På grund af markedsplaner og forskellige andre gøremål blev tiden efterhånden

knap, og mandagskronikken truede også i horisonten. Den blev dog planlagt og et tredages togt påbegyndt. Godt hjemkommen meldte Købestævnets åbning sig, og her blev kronikkens stof fremført mundtligt. Det har været refereret i presse og radio, og kronikken fortjener ikke et optryk. Dette får være undskyldning for, at vi for en gangs skyld tager på sommerferie i mandagskronikken. Den anden mulighed var sommerferie fra den.

Udgangspunktet var Sønderho på Fanø og det første mål Rømø. Fra øen, der er i tvivl med sig selv, om den vil have fast forbindelse med fastlandet, som det hedder herovre, til øen, der har fået dette, men til gengæld gerne vil have en havn.

Vi drog afsted lidt hen på formiddagen for at undgå for lang ventetid ved færgen og kom da også over efter en times forløb. Det var nådigt sluppet, og skal vi ikke have bro, må nye, større færger sættes ind. Vi undgår da alligevel ikke en overfyldning af øen, og det må være på tide at overveje en planlægning af den fremtidige bebyggelse og tilhørende fredning, hvis det, mange søger på Fanø, ikke meget hurtigt skal forsvinde.

Fra Esbjerg kørte vi hurtigt forbi Ribe. Vi har været der før, og den rigtige måde at komme til Ribe på er at komme sejlede op ad åen fra Kammerslusen. Som båden snor sig gennem åen, ser man by og kirke på mange nye måder. Gennem Skærbæk nåede vi snart dæmningen til Rømø, hvor nyt marskland lægger til på begge sider. Trafikken var ikke overvældende, men bilerne, og særlig dem med ikke-danske nummerplader, kørte unødigt hurtigt.

Kommandørgården, som henhører under Nationalmuseet, var vor første rasteplads. Der skulle drages sammenligninger med de hjemlige Fanø-stuer. Ved betalingen af entreen gik tankerne til den pågældende konto på statsregnskabet, som var blevet fremdraget under sparedrøftelserne i finansudvalget. Større entré ville nu ikke give meget den dag, da der kun var en snes besøgende. Stuerne var større end derhjemme, og særlig var der højere til loftet. Det tilknyttede landbrug har sikkert også betydet mere, men det har vel iøvrigt kun været de få og udvalgte, der logerede så stilfuldt. Vægfliser, møbler, husgeråd og indretninger iøvrigt viste det tydelige slægtskab med den hjemlige verden, medens den kvindelige del af selskabet rigtigt iagttog, at dragterne ikke stod mål med det smukke Fanø-tøj.

Få kilometer derfra nød mange tusinder sommerens glæder ved stranden. Her så man, hvad dæmningen har ført med sig. Her i Sønderho

mangler vi et museum; mon vi ikke skulle skynde os at få det etableret, inden trafikforbindelserne til øen forbedres? Kromanden i den gamle Melby kro i Skærbæk havde indrettet sit eget lille museum til gæsternes glæde, og krobygningen, hvor post og købmandshandel også havde hjemme i gamle dage, var i sig selv et besøg værd. Efter hans mening ville branden i plantagen på Rømø have fået katastrofale følger, hvis hjælpen ikke havde kunnet nå hurtigt frem over dæmningen. Til gengæld har det store turistbesøg vel ikke gjort brandfaren mindre. Det er utroligt, så letsindigt teltfolkene mange steder omgås ild.

Vederkvægede styrede vi mod Løgumkloster for at se, hvor langt man var kommet med refugiet, som finansudvalget nylig havde tiltrådt en bevilling til. Man var nået langt, og samspillet mellem de nye bygninger, kloster og den gamle kirke trådte allerede klart frem. Refugiets gæster vil have skønhed for øjet, medens de søger ro i sindet. Vi fik alt indgående forklaret, da kirkens foreviser forvekslede mig med en af mine kolleger. Af hensyn til denne frabad jeg mig den fine titulatur. Ved besøgets afslutning oplystes sagens rette sammenhæng dog, da jeg ret hårdhændet begrænsede børnenes indkøb af prospektkort, og vi fik en hilsen med til Sønderho.

Dagens slutmål var Christiansfeld, hvor man ikke bare *sover* godt i brødrevenighedens herberg. Vi dvælede i *Fr. VII's* og grevinde *Danners* værelse med *Johan Carl Bernadotte* ved vor side.. Apropos sove, var det nok på tide at lede hovedvejen uden om hernhutternes så smukt anlagte byplan. Mon ikke mange alligevel vil søge til honningkagerens by og bedre kunne nyde den? Stedet skulle nødig miste sit særpræg, som herrnhutternes anden arbejdsmark i vort rige. Jeg tænker på Godthaab, hvor det mest er gravene, der minder om deres driftige indsats, og erindrer fortællingen om, hvor svært det havde været, at få de grønlandske søstre klassificerede til de farvede hagebånd.

Næste dag var reserveret til det store træk på tværs igennem Jylland til Thy med Himmelbjerget som midtpunkt. Ved Vejle krævede børnene nugi-nugi'er, og de blev nydt i *Harald Kiddes* skove. Mon de unge læser ham, som vi gjorde? *Villy Sørensen* har her i ferien med „Digtere og dæmoner“ mindet mig om erindringens digter og givet megen lyst til en repetition, men det samme har *Sven Møller Kristensen* gjort med fem af vore andre klassikere i „Digtning og livssyn“, og skal der blive tid dertil, må oppositionen snart tage sig sammen.

Men hvorfor forbigå Ejer Bavnehøj, når vi var på jagt efter bjerge? Besøget var dog noget af en skuffelse. Tårnet faldt ikke i vor smag,

men den kan jo som bekendt diskuteres. Symbolikken med vor gamle konge, der skuer ned mod det genforenede land, som vi kom fra, er smuk, men en galionsfigur ser nu bedst ud på et skib, der kløver bølgen. På forespørgsel om hvad entreen, der ved tårnets fod afkrævedes en af en lille pige, gik til, blev der svaret: Overgaard, og på et tillægsspørgsmål, om hvem det var: Kromanden og et blik, der udtrykte undren over, at vi ikke vidste dette. Jeg forstod, at det var en kollega, hvis navn også stod for meget.

Fra det højeste til Himmelbjerget burde man gå. Fremme ved målet bestyrkes man i den tanke, at det vel er vejen dertil, som er umagen værd. Den bedste udsigt er forbeholdt de sultne, men frokosten må ikke indtages på terrassen, da den med tjenerens ord er så overdådig, at den ikke bliver spist op og derfor skulle gå igen i senere anretninger, og da ville lide skade af de hyppige udendørs ophold. Mon man havde regnet med vor appetit? Det havde man. Vi burde virkelig have brugt apostlenes heste.

Det havde da også været muligt i langt højere grad at nyde turen derfra igennem skovene ned imod Silkeborg, men i bilens tidsalder gør man dagsrejserne for lange. Farten gør afstandene kortere, betalingen er færre oplevelser. Oddesundbroen mindede om den tid, da man byggede broer i Danmark, og mon der er nogen af dem, som vi ville have undværet i dag? Meget tyder dog på, at vi nu en generation senere vil gå ind i et nyt brobygningsdecennium. Vi var nået til Thyland, hvor nu hingste græsser på fædres grave. Som en skulptur så vi i den stille sommeraften hestens silhuet mod den lyse himmel.

Det var også blikstille den næste morgen, og det er noget usædvanligt i Thy. De forblæste, østvendte træer og buske så forladte ud, som om de savnede den stride vind. Der er udsyn i Thy, og markerne er dejlige med de gule og grønne flader. Tørkens spor var synlige, men ikke ødelæggende på de gode jorder. Det er hav og land, som naturligt har kaldt på vore malere.

Hvor mange oldtidsgrave mon der er i Thy? Ved Skibsted fjord, med udsigt til Boddum, er de samlet i tætte grupper, og man undrer sig over at kunne gå ene her i en tid, hvor turistene vrirler landet over. Lyngen blomstrer allerede og man har en fornemmelse af, at landskabet har ligget uberørt i de tusinde år, siden vikingerne overvintrede her og vel også har diverteret sig med østers fra Limfjorden. Længe før København voksede op omkring fiskerlejet har her været storhedstid.

Danmarks største landsbykirke i Vestervig minder også om en storhedstid, hvor her var bisp og et kulturcentrum. Det må iøvrigt undre, at den sidste rest af det store kloster, som har leveret sten til manganen bygning i Thy, i brochuren, der uddeles ved kirkedøren, præsenteres som den største landsbykirke. Det er som klosterkirke, den taler til vor fantasi, og sognets kirke var en anden indtil reformationen. Når man betragter det hvidkalkede kirkerum, går tankerne tilbage til kirken i Løgumkloster, der nu efter restaureringen står i de røde munkesten. Hvordan mon kirkerummet her har været udsmykket i klostertiden, hvorom de tilmurede døre i den østre gavl minder? Vi er stolte over vore tekniske fremskridt, men den viden og det håndværk, som præger både vore gamle kirker og de skibe, som vikingerne sejlede ud med, giver respekt for fortiden.

Om eftermiddagen besøgte vi en tredje kirkegård: Hanstholm havn. Mon vore forfædre begyndte på så store projekter og så lod dem ligge hen. Ja, hvis man havde stilet højere end evnerne rakte, og hvordan mon vore efterkommere vil vurdere dette mindesmærke, hvis vi fortsat lader det ligge hen? Skal molen fortsat kun tjene som bølgebryder, så børnene trygt kan bade der, hvor arbejdets liv skulle have hersket?

Der er vel efterhånden ingen tvivl om, at det er teknisk muligt at lave en havn af den størrelse og i det omfang, som man nu måtte finde formålstjenligt, men er det økonomisk forsvarligt? Det kan der selvfølgelig være mange meninger om, men se til Hirtshals og vore andre fiskerihavne, tænk på betydningen for hele baglandet af en trafikhavn. Dette er dog efter min mening ikke det afgørende i sagen. Der har igennem snart mange år i Vest- og Nørrejylland været en misstemning imod hovedstaden og øerne. Man kan diskutere, hvor berettiget den er, men den er der, og den har været voksende i det sidste tiår. Egnsudviklingsloven har afbødet noget, men der mangler bogstavelig taget en fremstrakt hånd fra „dem derovre“. Jeg tror, at forskelsbehandlingen er opløst, og at beslutningen og dermed indfrielsen af et gammelt løfte fra lovgivningsmagten om at fuldføre Hanstholm havn vil blive taget som et bevis på, at en ny tid kan begynde for Thy og Vendsyssel. Dette vil som et godt eksempel vække glæde i hele Vest- og Nørrejylland.

Kort udtrykt er dette nogle af de tanker, der meldte sig hos mig, medens børnene badede i det kommende havnebassin, og jeg håber ikke at for mange tænker, at det nok var billigere for skatteyderne, hvis finansministeren blev hjemme i ro i Sønderho? Det må da trøste, at der ikke var tid til flere afstikkere, og at turen ned gennem Vestjylland

gik direkte til Esbjerg. Det var trist at se de mange afskoldede marker og de sovende roer på de lette jorder, men nu fejer bygerne heldigvis henover landet. De kommer fra nordøst og så er der ingen måde, siger de kloge herovre. Lad os håbe, at vinden i tide, når roerne har fået vand nok, vil løje af, så vi kan få kornet tørt i hus.

Ad E. 66 fra København til Sønderho

(1959)

Mon ikke hovedvej 1 fra Damhussøen til havnen i Esbjerg med sine små 300 km er en af de mindste Europaveje. Men den kan blive længere. Broen over Storebælt vil ganske vist kun lægge få kilometer til den, og det samme vil gælde en bro til Fanø, hvorimod et spænd over Øresund åbner større perspektiver for E. 66. Det er dog for mig vejen fuld af minder, der førte fra barndomsbyen til hovedstaden og nu familien til jul i Sønderho. Vi jager ikke af sted, som når turen så ofte er gået ud i landet til møder eller på besøg i valgkredsen, der strækker sig fra Slagelse bygrænse til Korsør ved Noret.

Det tager sin tid at nå ud på hovedvejen, selvom vi kører bag om Valby bakke. København flytter som andre storbyer vest på. Komodehusene, der om aftenen, når vi vender hjem, lyser festligt op, forekommer i dagslyset lidt tilfældigt placeret. Kommer man hjem efter midnat, er de fleste lys slukket, kun enkelte røde lampeskær lyser romantisk ud i natten. Københavnerne går tidligt i seng eller kommer sent hjem, men det sidste er der nok ikke råd til hver aften, når man bor så højt til vejr.

Hovedvejen møder ikke rigtig landet før efter Taastrup. Bebyggelsen har allerede længe strakt sig helt ud til Glostrup, der som by er kommet over konfirmationsalderen, har fået en fin administrationsbygning og vejens farligste kryds med landets dyreste hospital i rationel nærhed. Velfærdsstatens bygningsværker er gode boliger, alderdomshjem og hospitaler, men også skoler og i årene, der kommer, nye højskoler og læreanstalter. Skulle vi ikke videre, kunne vi ad ringvejen til højre se, hvorledes industrien er rykket ud i oplandet. Men vi kan ikke se langt,

da husene nu også strækker deres fangarme ud mod Taastrup, men vi ser langs vejen kroer afløses af moteller.

Vejen mod Hedehusene er smukt anlagt, og på bakken ved Høje Taastrup har et par træer fået lov til at overleve og give landskabet profil. Den travle bilist vil ikke savne Hedehusene med den farlige via-duk, hvor trafikken bryder sammen i sommeraftnerne til beboernes underholdning, men man spørger allerede sig selv, hvordan man vil hindre, at husene som nissen flytter med ud langs den nye omkørselsvej, der skal møde den nu allerede lidt ældre vej uden om Roskilde.

Da man kørte gennem Roskilde, så man aldrig domkirken, men nu fortæller dens spir os, at vore forfædre også kunne bygge og stile mod højden. Når det er mørkt, minder motel, lysskilte og tankstationer om de rigtigt store Europaveje. Karussellen med sin vejudfletning morer børnene, men ikke altid chaufføren, når vejen er glat. Alleen til Ledreborg får forhåbentlig lov til at overleve den forståelige kampagne mod vejtræerne. Enkelte steder må vi vel stadig kunne fortælle vore efterkommere, at der har været tider, hvor folk havde råd til at tage den med ro.

Det går hurtigt til Osted, undtagen når det er snevej, og kroen igen bliver raste- og sovested. Nu er tempoet sat ned af Hækkerup, og man får tid til at glæde sig over de mange nye og nette boliger langs vejen og til at undre sig over, hvorfra beboerne henter den daglige indtægt. Nu bliver hovedvejen til landevej, der efter mit leksikon er befæstede eller ubefæstede — ikke sjæle — men striber, der i terrænet er udlagt for at tjene den kørende trafik. En prægtig definition, der vidner om megen teknisk og juridisk indsigt kombineret med erfaring, da vore veje ganske rigtigt ikke er særligt tjenlige til at gå på, og i mørke må det endog tillige frarådes cyklister at bruge veje, der befares som motorveje.

En taknemlig tanke sendes til KAMBAS, der om natten lyser rødt til højre. Ikke til K'et, da produktionen af kødfoder lugter mindre godt, og egentlig heller ikke til andelsselskabet med det begrænsede ansvar, men til de mænd, der traf beslutningen om at give Vanførefonden 10.000 kr. Det var en af de første gaver, som vi modtog, da vi begyndte med at skrive ud for at få penge til at komme i gang for. Det var før quissernes og lottoernes tid.

Før Ringsted ligger Benløse kro. Man må ikke håbe, at gæsterne føler det sådan, når de drager hjem, og en politiker har godt af at huske det gamle ordsprog om, at gæv mand gør sig ikke til hund for

et bens skyld, selv om andre mener, at vore egne hunde skal gnave vore egne ben. Vore ordsprog afspejler viseligt livets mangfoldighed. Ringsted livets gang med dets op og ned. I hedensk tid offerplads, i middelalderen Sjællands anseligste by og nu kendt for det grydeklare fjerkræ. Nu passerer vi hurtigt Sct. Bendts kirke fra benediktinerklosteret med Valdemarernes grave. Godt, man som dreng måtte bruge cykel. Det gav tid til at lære landevejen at kende og krævede hvile, hvortil kunne vælges de historiske steder. Nu kan man da fortælle børnene, hvad de burde se.

Det gælder også om Fjenneslev kirke, der fortæller historie og giver mulighed for en afstikker til Oehlenschläger og hans smukke digt om de tvende kirketårne. Af den dejlige landevej ved indkørslen til Sorø er kun en torso tilbage, og i Sorø er alt rodet op. Alberti, hvis navn sønnen gjorde berygtet, er flyttet, og vejen er ved at blive udvidet så meget, at man næsten forstår, at amtmandsboligens indvånere er ved at blive urolige. Foreløbig kæmper amtmanden for, at amtskommunen ikke skal betale så meget til vedligeholdelsen af den planlagte omkørselsvej ved Slagelse. Problemerne er forhåbentlig ved at blive afklarede, og det må da kunne nås, inden vejen bliver færdig, så man trygt kan gå i gang med den, så snart striben, der skal tjene den kørende trafik, er udlagt.

Vi vil da blive snydt for Slagelse, men komme nærmere om ikke for nær ruinerne af Antvorskovkloster, hvor johannitterne havde hjemme. Nu tvinges man af det lokale Vimmelskaft til at sætte farten ned gennem Slagelse. En begravelsesforretning på hver sin side af indkørselsgaden minder en om livets forkrænkelighed, og hvad der kan ske, hvis man for at nå færgen i Halsskov i fartiver sætter livet på spil. Det er trist, at så mange allerede i Slagelse begynder at tænke på færgen og glemmer at se på den smukke og minderige by. Sct. Peder og Sct. Mikkel og det gamle kloster er et besøg værd. Mon de mange, der besøger Slagelse for at handle, husker dette? Man kan se på butikkerne, at byen har et købedygtigt opland, og bliver man sulten eller træt, er den gamle postgård med de smukke malerier god at gæste, men bilisten har travlt, og man kan jo også spise både godt og rigeligt på færgen.

Kommer man heldigt ned ad Vårby bakke, der er hovedvejens længste, når man nu hurtigt færgelejerne ved Halsskov, men går glip af Korsør, der dog nok skal klare sig. Byen er i stærk vækst. Man skulle næsten tro, at den er begyndt at forberede sig på at skulle eksistere uden færgerne, hvad nok også bliver det endelige resultat. Hvorfor længes

sådan efter at køre over Storebælt, når man har det så godt om bord på færgerne? Mon ikke de, der bor vest for Storebælt, bedst kan fortælle herom? Hvorfor have så travlt med at komme til København, når man bor så dejligt på Fyen? Skulle man have storhedsdrømme om Odense som smørhullet i fremtidens Danmark?

Hovedvej I's fynske afsnit er ikke vejen til Fyens herligheder, så skal man søge syd på eller af den gamle vej fra Odense til Middelfart, hvor man dog skal huske at dreje af i tide, hvis man ikke vil til Bogense. Uden for Nyborg nikker vi altid i Aunslev til et af vore kønneste alderdomshjem. I eet plan og med tre længer med åbning ud mod den trafikerede vej. Men nu mørkner det, og det er helt rart hurtigt at nå Middelfart ad den rette vej uden om Odense. Der går rygter om en helt ny motorvej over Fyn, og det skal altså gå endnu hurtigere til sygehuset i Middelfart, der har så stærk en søgning.

Da vejen blev anlagt til Lillebæltsbroen, gik den uden om Middelfart. Nu er den ved at trække byen til sig, og den ny vej skal vel lægges nærmere Gamborg fjord og Fænø sund, så skovene ved Hindsgaul yderligere skamferes. Man beder om, at teknikerne vil huske, at vi er i nærheden af et af de smukkeste steder i Danmark, som hver sommer vises frem for gæster fra hele Norden. Måske skal vi dog ikke være så bekymrede. Mine bedsteforældre fra Middelfart ville have betragtet Lillebæltsbroen som en fornærmelse mod naturen, og mine forældre på den anden side af bæltet var meget betænkelige, da den blev bygget. Hvad med naturen, med Fredericia og med Strib? Naturen klarede sig og teknikerne ligeså. Broen er som et smukt sølvbånd, der binder kysterne sammen. Bæltet fik nye dimensioner og vi fik synet af Middelfart og Vejlbykov oppe fra broen. Fredericia fik sin nye banegård og har efterhånden ødelagt den skønne strandvej, men har samtidig fået en ny profil, den nye tid med tankanlæg, cementkolosser og dampmølle. Bedstefars gamle møllebrændte og meget med den.

Et stykke fra broen mod Kolding, fra Krybily kro med privilegierne til Jydekroen med lysreklamerne findes en af de skønneste udsigter i Danmark, som selv Skærbæk elkraft ikke kan ødelægge. Naturen er for storslået til at blive ødelagt af menneskeværk. Resten af vejen til Kolding er Danmarks dårligste hovedvejsafsnit. Det er ubegribeligt, at man har vejarbejder, som kan gå forud for en udretning af disse hårnålesving og den berygtede vejoverføring, hvor jernbanen drejer ned mod Kolding fjord. Når man er færdige med udretningen af indkørslerne til Vejle, må turen da komme til Kolding.

Koldinghus vil børnene ikke høre om mere. Mon man burde have begyndt restaureringen? Ruinen var i sig selv et monument, men en gang begyndt må værket fuldendes. Det er den slags, finansministre nok burde nøjes med at tænke. Efter at være drejet af mod Esbjerg går det snart op for en, at man begynder at nærme sig de forsømte dele af Jylland. Vejen bliver smallere og mange steder dårligere, men der er stadig smukt med alpedalen ned mod Kolding.

Jyllands areal er totredjedele af Danmarks, og her bor 45 pct. af befolkningen. Ser vi væk fra hovedstadsområdet næsten dobbelt så mange som på øerne. Hvordan er det så med vejene? Der findes 8400 km hoved- og landeveje i Danmark, hvoraf ca. 60 pct. i Jylland. Det lyder nogenlunde, men kvaliteten er dårligere, særlig i vest- og nordjylland. Vi har 46000 km biveje i Danmark, hvoraf 70 pct. i Jylland, og af de 10700 km grusveje, som er tilbage, har jyderne glæden af at køre på de 10100 km.

Iøvrigt går det godt fremad med tæppebelægningen af vore veje. Den usagkyndige vil i en note i Statistisk årbog se, at dette udtryk for hjemmehygge betyder belægninger af bindemiddelovertrukket stenmateriale, der udlægges i kold eller halvvarm tilstand og færdigkomprimeres af færdselen, medens toplagsfyldt eller overfladebehandlet makadam er foretaget med et bituminøst bindemiddel. Mon bilisten, der har nydt det kolde bord og det smålunkne, kan lade være at tænke på, hvordan maden færdigkomprimeres under færdselen? Men det er for tidligt at tænke på juleherlighederne, der er deponeret i bagagerummet.

Før Estrup hovedgård kommer vi gennem den sidste løvskov på vjen, og sender en tanke til Askov, og fortæller børnene, at de skulle tage på højskole, hvor man selv fik talt, men aldrig levet, og om Skibeland krat og tiden, hvor Danmark var delt, og tankerne går videre til byer og befolkninger, der nu lever adskilt som resultat af menneskelig uforstand og frygt. Landet bliver nu fladt og mere bart, og vi tænker igen på færge, om det er „Nordby“ eller „Fanø“, og om der er plads, og pludselig er vi i Esbjerg, som ikke er forsømt, og hvor det rask må gå, og det gør det. Vi har ikke tid ad hovedvej 1 A at se over til den højskole, hvor heldigvis så mange søger hen, og lærer at se Danmark fra den anden side. Vi nåede færgen og begynder at føle os hjemme. Men hvad til sommer og næste sommer med? Kan vi forbeholde os øen selv? Det er fristende, men er det rigtigt? Hvorfor kan øen ikke

fredes og udviklingen ledes i en sådan retning, at alle, som vil, kan være der?

Hvis vi regner gaderne med, og hvorfor skulle vi ikke det, de tjener vel også trafikken, har vi godt 58000 km gader og veje eller 13 meter pr. indbygger, hvoraf de 10 er biveje. Mon det ikke skulle svare til ca. 500 kvadratkilometer eller ca. 110 kvadratmeter pr. næse? Der er altså ganske god plads på vejene. Men det er der også på Fanø, som er 56 kvadratkilometer stor. Det giver godt 22000 kvadratmeter eller 4 tdr. land pr. fastboende. Nu fylder biler naturligvis meget, men det er jo ingen naturlov, at de skal parkeres på stranden sommeren igennem. En vej og gerne grusvej bag stranden med parkeringspladser og forbud mod kørsel på stranden, der er skabt til menneskenes børn og ikke til blikkasser på hjul, ville muliggøre, at de hundredtusind omkring Esbjerg og gerne turister, der ikke graver sig ned, kunne nyde naturens glæder — og sig selv og andre noget mindre. Der kunne også laves en afdeling til dem, der kan lide at gnutte sig op ad hinanden.

Men rart er her udenfor sæsonen, og vi kan i fred køre mod Sønderho, medens harer og kaniner springer for livet i lyskeglen og heldigvis redder det for senere at måtte lade det en morgenstund, når jægeren er ude. Sønderhos vartegn er møllen, som vi her værner om til forundring for mange, der siger, at den jo ikke mere gør nytte. Men hvad er nytte? Tanker om tider, der gik, gør måske heller ikke nytte, og dog kan de give glæde og ro i sindet. Kun i få af de små sammenknøgede huse er der lys og liv ved vintertide, men de andre huse står troligt og venter på sommerens beboere, og kommer man på besøg i mørketiden, modtages man med et: Velkommen hjem!

Vore arbejdsopgaver i sekstiårene

(1960)

Det er vel nærmest umuligt i et kort indlæg at give en oversigt over vor bevægelses arbejdsopgaver i sekstiårene, og da særlig hvis man i større omfang skal motivere sine synspunkter. Der kan kun blive tale om strejflys over problemerne som oplæg til en diskussion. Vi kan først spørge, hvordan udviklingen vil forme sig i det næste tiår på en række

områder, hvor vi traditionelt har øvet en politisk indsats. Svaret må blive, at det i høj grad vil afhænge af os selv og den politik, som vi fører. Dette er vel rigtigt, men kun med betydelige *modifikationer*.

Der findes som bekendt en verden uden for Verona og også uden for Norden. Selv om vi efter evne søger at gøre os gældende ude omkring, går tendensen i retning af, at vi bliver mere og mere *afhængige af omverdenen* og af den politiske og økonomiske udvikling i denne. Såvel medlemsskabet i Atlantpagten som vor stillingtagen til markedsplanerne er eksempler på, hvordan vore lande må tage stilling til forhold, der kommer til os udefra. Begivenhederne i den oversøiske verden optager os med rette langt mere end tidligere. I Forenede Nationer stilles vi direkte overfor konflikterne, og den stigende spænding imellem de kapitalstærke lande med den høje produktion og levestandard og de nye i økonomisk henseende tilbagestående stater skaber større og større problemer.

Årene efter den anden verdenskrig har set *en teknisk og dermed sammenhængende sociologisk udvikling*, som vi ikke har haft store muligheder for at standse, snarere har vi vel ofte uden alt for store overvejelser gjort, hvad vi kunne, for at fremme den. Det er karakteristisk for efterkrigstiden, at de videnskabelige og tekniske fremskridt ser dagens lys i en hurtigere takt end tidligere og omsættes i praksis langt mere målbevidst end før. Der er i større omfang tale om en bestemt målsætning, som efterforskes i holdarbejde, og hvis resultater kapitalstærke foretagender, organisationer eller stater står parate til at føre ud i livet.

Det kan naturligvis ikke undgås, at hele denne udvikling har sat sit præg på *det politiske liv*. Partierne i vore lande er skabt i en tid, hvor forholdene var ganske anderledes. Det gælder arbejderpartierne, der dog har haft den lykke at se mange af deres ideer blive virkeliggjort, omend undertiden på en anden måde end oprindeligt tænkt, og det gælder de borgerlige partier. De borgerlige partier mærker stærkt, hvorledes mønstret ligesom ikke mere passer til udviklingen. Det nationale har skiftet karakter, landbrugets vilkår er stærkt ændret, og nye talstærke befolknings- og erhvervsgrupper er dukket op. Rammerne omkring demokratiet, forstået som det politiske og parlamentariske system, hvormed staten varetog sine sager og iøvrigt lod samfundet arbejde, som det kunne, er ved at sprænges.

Hvor står arbejderbevægelsen i dag her i Norden midt i alt dette? Hvilke opgaver kan vi stille os, og hvilke kan vi løse?

Lad os først se lidt nærmere på, *hvordan udviklingen kan tænkes at blive i det næste tiår*. Vi kan se tilbage og antage, at alt vil gentage sig. Vi kan hævde, at der er en udvikling i gang frem eller tilbage, og vi kan jo endelig alt efter evne lade fantasien spille. Netop i disse år er de sidste af *Jules Vernes* fantasier jo ved at blive indhentet af virkeligheden.

På ét område kan udviklingen overskues med nogenlunde sikkerhed. Jordens *befolkning* vil fortsætte med at stige stærkt. Efter den første verdenskrig var det samlede folketal ca. 1800 millioner og efter den anden ca. 2400. I øjeblikket nærmer vi os de 3000 millioner. Bliver vi fritaget for alt overvældende naturkatastrofer og lader være med masse mord på hverandre, vil jordens befolkning øges med ca. 500 millioner i de næste 10 år eller årlig mere end det dobbelte af, hvad der i dag bor i Norden. For mange lande vil problemet om at skaffe plads og føde til den stigende befolkning være helt afgørende. På de japanske øer, der er på størrelse med Norge, fordobledes befolkningen fra 1870 til 1940 til godt 70 millioner. I dag — 20 år efter — er befolkningstallet over 90 millioner og nærmer sig med raske skridt de 100 millioner. Det er 250 indbyggere pr. km². I USA er det tilsvarende tal 20 og i Australien 2.

Det må også antages, at *den tekniske udvikling* vil fortsætte med stormskridt. Det er vel endog sandsynligt, at stormagterne af militære grunde og af national forfængelighed i stigende omfang vil hellige sig anstrengelserne for, at vi kan komme væk fra jorden. Det er vel egentlig godt, at de små lande ikke har muligheder for at følge med her. Man kan jo rejse det spørgsmål, om folkenes interesse for rumforskningen svarer til de midler, der efterhånden anvendes hertil. Det skæbnsvangre kapløb om at komme først koster mange penge, der måske bedre kunne være anvendt til boliger i hjemlandene eller til hjælp for de store uudviklede områder.

I sekstiårene skulle vi kunne nå at se nogle af resultaterne af den større indsats for uddannelsen, særlig på det tekniske område. Der vil blive større adgang end nogensinde for de unge til at dygtiggøre sig, og alligevel kan man tvivle på, om det er nok, og om befolkningsforøgelsen i store dele af verden ikke fortsat vil løbe foran de materielle muligheder.

Femtiårene har på *det storpolitiske område* været præget af modsætningen mellem Øst og Vest. Begivenhederne efter den anden verdenskrig fremtvang denne udvikling. Netop på tærskelen til sekstiårene blev situationen tilspidset med Berlin som symbol. Intet har man kunnet blive enige om undtagen vel dette, at sådan kan det ikke fortsætte. Står vi overfor en ny taktisk tovtrækning, eller er der ved at ske noget, der kan

skabe baggrund for en optøning af situationen? Vi ved det ikke, men begivenhederne i Asien synes at være en forsmag på, at det storpolitiske mønster kan skifte. Konkurrencen mellem Øst og Vest, imellem diktatur og demokrati, er med megen dygtighed af de kommunistiske magthavere flyttet over på det materielle plan, over på det felt, hvor de vestlige og kapitalistiske lande føler sig mest sikre. Der er slået dybe skår i denne opfattelse i de sidste år. Trods de voldsomme problemer med landbruget og med omlægningen af industrien og trods krigens ødelæggelser betragtes Sovjetunionen i dag også i Vest som en konkurrent på mange af produktionslivets områder. Kan vi samtidig håbe på reelle ændringer i diktatorsystemet? Det er sikkert farligt at hengive sig til ønskedrømme, men det er lige så betænkeligt, hvis man i Vesten i den materielle vædekamp sætter hensynet til demokratiet til side i beundring for diktaturmetodernes materielle effektivitet.

I det kommende tiår vil mange af de tekniske fremskridt, som i dag præger de mest fremskredne områder, eller som nu er undtagelsen, blive *dagligdagen* herhjemme. Vi har allerede i mange år talt om automatiseringen og dens virkninger for produktionen og de beskæftigede. Det er *nu*, vi bliver stillet overfor de store kapitalbehov, som er en forudsætning for, at den kan trænge igennem, og samtidig fremsættes ønsker om en yderligere nedsættelse af arbejdstiden. Ønsker, der vil være særdeles velbegrundede på nogle områder, men hvis almindelige gennemførelse vil give store omstillingsvanskeligheder og økonomiske problemer for mere tilbagestående erhvervsområder. Det er da også et stort spørgsmål, om vi blot skal arbejde for at få dagens arbejdstimer nedsat. Frilørdag og længere ferier kan være bedre, og hvorfor skal de unge så tidligt begynde i erhvervslivet midt i de vanskelige overgangsåre? Måske burde arbejdstidens tilpasning til de ældre år også tages op til drøftelse.

Eller lad os tænke på transportmidlernes udvikling, der er ved at revolutionere vore levevaner. Problemet om forholdet imellem den individuelle og kollektive trafik vil melde sig med endnu større styrke, og de løsninger, vi vælger, vil være afgørende for, hvor de store trafikinvesteringer skal sættes ind. Skal vi først bygge bro over Storebælt eller over Øresund, og skal den sidste gå imellem København og Malmø eller ved Kronborg, og skal det kun være en vejbro, eller skal togtrafikken også tilgodeses? Da vi i Danmark i trettiårene lavede Lillebæltsbroen, var problemet, om vejtrafikken også skulle tilgodeses. I dag er det en selvfølge.

Vore boligvaner vil blive påvirket endnu mere af den større bevægelighed, som den stigende motorisering betyder, indtil det punkt nås, hvor

vi alle vil bevæge os på een gang ad samme vej, hvorfor det hele vil gå i stå, hvis vi ikke i tide griber ind og enten indretter os på den stærkt individuelle trafik og de dertil hørende vejmaskiner eller giver de kollektive trafikmidler mulighed for at konkurrere. Den bymæssige bebyggelse vil sprede sig over langt større arealer, og i små lande som Danmark efterhånden helt fortrænge den såkaldte frie natur. Vi ser, hvorledes fredningsproblemer og spørgsmålet om rekreationsarealer allerede trænger sig på.

Gennem de rationelle krav om at skabe masseproduktion vil boligen og dens indretning blive mere standardiseret, og selv arbejdspladserne vil komme til at ligne hverandre mere og mere. En større og større del af arbejderne bliver kontorfolk og teknikere af alle grader med funktionærmentalitet og arbejdsplads i højhuset, der som en enorm bikube er ved at blive den nye storindustri vartegn. Mennesket vil i stigende grad komme til at leve i celler: sovecellen i hjemmet, arbejdscellen på fabrik eller kontor og i transportcellen på de fire hjul på vej til og fra arbejde eller ud at beskue naturen i fritiden.

Vi har allerede set, hvorledes hele denne udvikling har nødvendiggjort ændringer i forvaltningen og især i de lokale inddelinger, men vi er kun ved begyndelsen af denne udvikling. Hvordan skal vi administrere de nye storbyområder og de mange landkommuner, der pludselig bliver til byer, og hvis nye beboere stiller krav om at blive betjent på samme måde som disse? Hvordan skabe samhørighed og et politisk tilhørsforhold imellem tusinder af mennesker, som på få år bringes sammen ofte blot for at bo indenfor samme snævre område uden erhvervsmæssig tilknytning til dette? Der vil blive mere brug for teknikere, sociologer og andre eksperter, der kan hjælpe med at udrede de mange komplicerede problemer, der vil melde sig både på det lokale og på det centrale administrative plan.

Alle disse forhold vil øve en afgørende indflydelse på *det politiske liv* i de kommende år. Vil de folkevalgte repræsentanter kunne bevare den beslutningsdygtige funktion, og hvis dette er tilfældet, kan man da fastholde vælgernes interesse for de mange udviklede problemer? Der vil komme en tendens til at gøre de mere rodløse vælgere interesseret i enkle, men ikke altid væsentlige spørgsmål indenfor det politiske liv. Ganske selvfølgelig vil man i særlig grad prøve at samle interessen om det mest enkle: for og imod bestemte personer. Vi har i mange år set det omkring de amerikanske præsidentvalg, og for at blive i Vest kan nævnes navne

som *Adenauer* og *de Gaulle*, for ikke at tale om de seneste anstrengelser i England for at gøre *MacMillan* til en supermand.

Kort sagt, *demokratiet vil komme på prøve i sekstiårene*. Hvad enten vi ser på den verdenspolitiske udvikling eller teknikkenes fremstormen, er der hejst faresignaler for vore demokratiske styreformer og deres effektivitet under de nye vilkår. Vi kan ikke standse udviklingen, men påvirke den, og vi kan på mange områder gøre vort til, at mennesket undgår celletilværelsen ved at gøre oprør imod disse udsigter. Der findes muligheder for at udnytte de store økonomiske og tekniske fremskridt til gavn for den enkelte, så han eller hun frit kan skabe sin egen tilværelse. Det må være den demokratiske socialismes opgave at oplyse herom og at give vore tilhængerelyst til at deltage i frigørelsesarbejdet.

Sekstiårene vil blive præget af *de nye markedsdannelser*. Mon ikke mange af os nu bebrejder os selv, at det ikke for år tilbage lykkedes at skabe et fælles marked i Norden? Nu er det vel sent nok, men netop derfor gælder det om at samle vore lande indenfor samme markedsområde. Ved at Danmark valgte de syv, er dette så nær som muligt opnået. Det var svært at tage stilling i Danmark. Diskussionen om, hvorvidt vi har valgt det rigtige, er endnu ikke afsluttet. De fleste mener det, men vi må stadig gå stærkt ind for, at der bygges bro over til de seks og iøvrigt til andre lande, der vil være med i et stort frihandelsområde. Det er en naturlig økonomisk politik for Danmark, hvis hovedmarked i dag er delt imellem de to grupper, men det synes også på længere sigt at måtte være en fordel for Norden som helhed, at frihandelsområdet bliver så stort som muligt. Den økonomiske omstilling, der nu forestår, vil skabe mange problemer i vore lande, og det vil være naturligt, hvis de nordiske lande støtter hverandre under denne omstillingsproces. Større planmæssighed ved udbygningen af de meget store produktionsanlæg og muligheden for gensidig finansieringshjælp erområder for et sådant samarbejde.

Femtiårene har været præget af stadigt stigende udgifter til *forsvaret* — et forhold, som vel ikke direkte har voldt så store vanskeligheder indenfor Socialdemokratiet, men som indirekte ved at beslaglægge så store midler har begrænset aktionsfriheden på mange områder og gjort skatteproblemet mere besværligt. Kan denne udvikling fortsætte? Det synes ikke muligt i større omfang. Er der håb at hente fra forhandling om nedrustning og begrænsning af de militære udgifter? Kun hvis man er nøjsom. Mere tiltro har jeg til den jævne betragtning, at selv om produktionen naturligvis også vil stige i sekstiårene, er det nu engang ikke muligt at bruge pengene mere end én gang. I alle lande ønsker man en større pro-

duktion og samtidig mere frihed og en større kapitaldannelse både for produktionens skyld og til uddannelse. Levefoden skal sættes i vejret år for år, og hele befolkningen vil så hurtigt som muligt have del i alle de nye, ret kostbare forbrugsgoder. Hvis man ikke alene vil vedligeholde, men også lade forsvaret følge med i den moderne tekniske udvikling, vil det ikke være muligt på én gang at tilgodese alle disse ønsker.

Der er her tale om et problem for de velstående lande, hvor levefoden er op til 10 gange højere end i de *uudviklede områder*, hvor hovedparten af jordens befolkning lever. Det bliver nødvendigt for arbejderbevægelsen i de kommende år at formulere og føre ud i livet en politik overfor de problemer, som forholdene i disse lande vil rejse. Igennem Forenede Nationer og andre internationale organisationer yder vore lande bidrag for at afhjælpe nød og elendighed rundt omkring. Ret betydelige bidrag sammenlignet med andre landes ydelser, men set i forhold til behovet uendeligt små beløb, og heller ikke særligt store summer i forhold til vore statsbudgetter eller nationalindkomster. Det er så let at sige, at hvis forsvarsudgifterne kunne nedsættes, kunne pengene helt eller delvis overføres til hjælp til de uudviklede lande. Men har en sådan politik i dag sangbund i vore lande? Eller blot i vore partier? Står ikke mange indenlandske ønsker til gavn for de dårligst stillede og tilbagestående grupper foran på prioritetslisten? Har vi råd til begge dele? Jeg mener det, men er ikke sikker på at have stærk støtte til denne opfattelse, når det kommer til praktiske forholdsregler. De stærke krav om skattenedsættelser fra alle kredse af befolkningen og ikke mindst fra de bedst stillede tyder ikke meget på en forståelse for en løsning af dette afgørende problem. En løsning, der vil kræve økonomiske ofre i form af en noget langsommere stigningstakt i levefoden blandt andet herhjemme.

Det vil blive lettere at løse disse problemer, hvis nationalindkomsten kan øges stærkere. I femtiårene, hvor vi har haft arbejdsløshed og valuta-kriser, er nationalindkomsten øget med mere end 25 pct. pr. indbygger. Der er mulighed for at sætte stigningstakten i vejret i produktionen; men hvad retning skal produktionen tage? Det er også stigende produktion og en forbedring af levefoden at skaffe en bedre uddannelse, at hjælpe de svagest stillede og at fritage for det værste og mest uproduktive slid. Dette vil imidlertid kræve en særlig indsats fra vor side, hvis befolkningen i en reklamepræget tidsalder skal forstå dette.

Ved overgangen til det nye tiår står alle vore lande midt i arbejdet med at omstille *den tekniske uddannelse*. Vi anvender store beløb til nye forskningsområder, og de traditionelle læreanstalter står overfor betyde-

lige udvidelser. Vi må fortsætte hermed, men mange nye spørgsmål melder sig og må løses. Allerede indenfor det enkelte land kræves større samarbejde og koordination. Det er ikke alene spørgsmålet om at opnå besparelser, men selve dette at få mest muligt ud af de små midler, som vi råder over. Gennemføres sådanne samordningsorganer i de enkelte lande, må vejen være banet for et videre samarbejde imellem vore lande.

Det fremhæves ofte og med rette, at vore bestræbelser for at følge med indenfor den tekniske udvikling ikke må føre til, at vi forsømmer *åndsvidenskaberne*. Det er der heller ingen grund til. Med langt mindre midler kan disse videnskaber samtidig tilgodeses. Det har særlig stor betydning, at læreruddannelsen ikke forsømmes på disse områder, der vil få en så stor værdi i de kommende år, hvor det gælder om at udfylde fritiden med andet end de sidste bilmærker. Meget taler for, samtidig med at flere skal uddannes som teknikere, at vi bør sørge for, at undervisningen *i skolen* af de fremtidige teknikere i højere grad præges af andet end naturvidenskaberne. Et godt humanistisk grundlag vil senere i livet være en fordel for den vordende tekniske specialist, som under sin endelige uddannelse helt vil hellige sig sine specialfag.

Men de største opgaver står tilbage at løse indenfor hele *den almindelige uddannelse i skole og på de efterfølgende trin*. Fra mange sider presser man på for at give skolen et mere praktisk indhold. Der er grund til at standse op og betænke konsekvenserne heraf. Formålet med tilværelsen er jo ikke først og fremmest at blive uddannet til et godt erhverv. Jeg skal om lidt vende tilbage til skolens opgave som demokratisk institution og blot også for dette trin af undervisningen advare imod en for tidlig specialisering og erhvervsbetonet undervisning. Den skal komme, men man må først gøre barnet modent til selv at være med til at vælge erhverv. Vi må samtidig stile efter, at flere kan få del i en uddannelse udover skolens. Dette vil også kræve større økonomisk støtte til de mange unge, som har evner, men mangler penge. Forholdene er på dette område i øjeblikket — i hvert fald i Danmark — i støbeskeen. Nye uddannelsesområder opstår og skal bringes i balance med gamle former, der på sin side trænger til reformer, og de ufaglærte melder sig med krav om adgang til specialuddannelse og om ligestilling med de faglærte. Hvis vi ikke i fremtiden undgår, at nye grupper af ufaglærte vokser op, nytter det hele imidlertid ikke meget.

I Danmark står vi overfor en samlet løsning af alle disse problemer. Et eksempel på, hvorledes udviklingen sprænger ældre administrative rammer og kræver et særligt initiativ. Mindst lige så vigtigt bliver *de*

faglige og lønmæssige konsekvenser af denne udvikling, der hjemme foreløbig har ført til, at de modstående parter har markeret deres stillinger. Der er naturligvis her først og fremmest tale om et vidtrækkende fagligt problem, som de implicerede parter sikkert vil ønske at løse uden indblanding udefra, og kan det gøres, er det godt. Måske vil den udvikling, som har rejst problemerne, også efterhånden gøre sit til, at man finder en løsning. Det afgørende må være, at der nu er muligheder for at skabe bedre vilkår for den meget store del af arbejderne, der hidtil har været de dårligst aflønnede.

Skal produktionen omformes i den nye teknik, vil der ikke alene blive stillet krav om kvalificeret arbejdskraft. Skal denne finde arbejdspladser, må der fortsat investeres, og der bliver her ofte tale om meget *kapitalkrævende investeringer*. Hvor skal denne kapital komme fra? I dag kommer den fra virksomhederne, fra den private pengeopsparing, fra organisationerne — særlig de kooperative — og fra det offentlige, der igen henter pengene hos skatteyderne. Vil der ske ændringer i disse forhold? Og ønsker vi det? Såfremt det er tilfældet, hvor skal vi da sætte ind?

En *socialisering* som sådan ændrer ikke det forhold, at kapitaldannelse skal finde sted, og at dette er ensbetydende med, at et forbrug må udsættes. Ved at socialisere en virksomhed eller et erhvervsområde har man heller ingen sikkerhed for, at effektiviteten automatisk bliver større. Man opnår derimod, at det udbytte, der går udover normal forrentning, kan disponeres på anden måde, og at kunne øve indflydelse på produktionen og investeringstakten indenfor det pågældende område. Forudsætningen må imidlertid være, at produktionen ikke samtidig går ned. Der vil dog i alle tilfælde være tale om en begrænset indflydelse, når folk selv skal kunne disponere over deres indkomst og vælge mellem forbrug og opsparing, og der er vist ingen, der ønsker alvorlige indgreb i disse helt afgørende demokratiske rettigheder.

Der skulle være gode muligheder for, at samfundet kan få del i de store udbytter uden en egentlig socialisering, ved at samfundet får del i *spekulations- og kapitalfortjenester*, som ejendomsretten til virksomhederne fører med sig også i tilfælde, hvor den går i arv. Vi har i Danmark nylig skærpet beskattningen af grundværdistigningen, og gennem en forøgelse af ejendomsbeskattningen i byerne inddraget en del af gevinsterne ved stigningen i huslejerne og dermed i ejendomsværdierne i de kommunale kasser til fordel for en nedsættelse af de kommunale indkomstskatter. Dette viser, at disse problemer kan løses også i samarbejde med partier, der ikke er tilknyttet arbejderbevægelsen.

På to områder har det, man kalder socialiseringsproblemerne, større aktualitet. Det ville gavne hele tanken om kollektiv erhvervsvirksomhed meget, hvis de virksomheder, der af historiske eller af andre grunde drives af det offentlige, kunne fremholdes som de mest effektive og som gode arbejdspladser også ud fra et videre demokratisk synspunkt. Flere forhold stiller sig dog i vejen herfor. Mange *offentlige* virksomheder drives ud fra kulturelle og sociale synspunkter som såkaldte underskudsvirksomheder. Omkostningerne kan være lige så lave som i det private erhvervslev, men man har foretrukket at skattefinansiere en del af disse. Dette forhold benytter Socialdemokratiets modstandere ihærdigt til at misrekommandere offentlig virksomhed i almindelighed. Vi må drøfte, om der i alle tilfælde fortsat er grund til en prispolitik, der kan have haft historiske forudsætninger, som eventuelt ikke mere er til stede, og det må kræves, at offentlig virksomhed drives ud fra rationelle driftsprincipper uafhængig af, hvorledes man vil dække udgifterne.

Vi behøver iøvrigt ikke at blive i defensiven på dette område, da mange statslige og kommunale virksomheder allerede opfylder disse krav, og det er ganske åbenbart, at mange private virksomheder lider under de samme *bureaukratiske vanskeligheder*, som ofte fremdrages som særlig karakteristiske for offentlige virksomheder. Der er her tale om et forhold, der forfølger alle store virksomheder, hvadenten de er private eller offentlige.

For det andet må vi overveje, hvor kapitalen skal komme fra til *de nye store investeringsopgaver*, hvor risikoen ofte er så stor, at man ikke fra privat side tør binde an med den, selv om der er almindelig tilslutning til, at en indsats må øves. En af de veje, man her er gået, er over den statslige deltagelse enten med hele eller med dele af kapitalen eller med garantier. Vi kender dette både indenfor de enkelte lande og ved SAS-samarbejdet over vore grænser. Hvor meget skal samfundet have af udbyttet, hvis der bliver tale om et sådant? Og skal samfundet være tilfreds med blot at have fået foretagendet påbegyndt og iøvrigt overlade den fremtidige udvikling til de private interesser?

For den meget store del af produktionen, der fortsat foregår *på privat-økonomisk grundlag*, vil det være nødvendigt at sikre de påkrævede investeringer. Det kan dog være et spørgsmål, om den store adgang til afskrivninger og investeringshenlæggelser ikke i noget højere grad burde være betinget af samfundsmæssige hensyn ved investeringernes iværksættelse. Tillige kommer vi ikke udenom fortsat at *søge den private pengeopsparing stimuleret*. Både på grund af det store behov for kapital, og fordi det med de stigende indtægter er rimeligt, at større dele af be-

folkningen deltager i den opsparing, som er nødvendig, ikke alene til boligbyggeri, men også til de mange velfærdsindretninger og andre kollektive investeringer, som borgerne selv kræver og får del i.

Problemet om, i hvilket omfang *medarbejderne skal deltage i virksomhedernes finansiering*, hvad enten der er tale om private eller kooperative, trænger også til en nærmere afklaring. Umiddelbart synes der at være tale om en god fremgangsmåde, men mange spørgsmål som bl. a. medbestemmelsesretten vil dukke op. Tillige er det ikke sikkert, at en virksomhed trænger til udvidelser, blot fordi medarbejderne gerne vil spare op i den. I hvert fald synes der at være grund til at overveje mulighederne for, at de mange mindre sparere — arbejdere og funktionærer — får mulighed for at øve en større indflydelse på deres opsparings anvendelse, på hvorledes banker, sparekasser og livsforsikringsselskaber disponerer over de betroede midler. Blandt andet Kooperationen må være meget interesseret i en løsning af dette spørgsmål.

Vi har set, hvorledes mange af de økonomiske problemer, som vi står overfor, fører videre over i spørgsmål vedrørende skolen og de unges uddannelse, og om forholdene på arbejdspladsen og i fritiden. Vi har også set, hvorledes de økonomiske vilkår berører hjemmene og familiernes forhold; hvorledes udviklingen har ført kvinderne — også de gifte — ud på arbejdspladsen. Alle disse spørgsmål om *demokratiet i hjemmene, i skolen og på arbejdspladsen* må få en central stilling i vore drøftelser om sekstiårenes opgaver. Det er jo ikke den økonomiske udvikling som sådan, vi er bange for. Vi søger tværtimod at fremme den på enhver måde. Det er følgerne for vor tilværelse i arbejdet og i fritiden, i familien og i samfundet, der ængster os. Vi stilles overfor nye opgaver i det politiske liv, og efterhånden ændres på mangfoldige felter forudsætningerne for dette. Her er igen en sammenhæng. Kan vi frigøre det enkelte menneske, bliver det også interesseret i politik og vil være med til at styre sig selv. Mislykkes dette, har diktaturet sin chance.

Skolen, dens undervisning og disciplin, er endnu mange steder præget af samfundsformer, som vi har forladt. Jeg kan kun anbefale forældrene en gang imellem at studere deres børns skolebøger. Man kan nikke genkendende til mange sætninger. Men endnu værre er det, at skolen mange steder, hvor fremskridt har fundet sted, i stedet præges af det konkurrencesamfund, som vi ønsker at komme væk fra, af drømmen om for enhver pris at gøre karriere, selv om det sker på kammeraters bekostning. Her ligger store opgaver for os, og opgaver, som levende optager eller

burde optage store befolkningsgrupper, som måske ikke er så interesseret i andre politiske spørgsmål.

Har vi udformet et bestemt syn på kvindens plads i hjemmet eller på arbejdspladsen? Har vi ikke snarere ladet udviklingen gå sin gang og søgt at bøde på de værste ulemper i en overgangstid? Vi kan ikke standse en udvikling, vil der blive sagt, men når det er åbenbart, at en moder bør være sammen med sine børn i hvert fald så længe, de er små, er det jo kun en nødløsning at skaffe de nødvendige vuggestuer og børnehjem. Hvad med de stigende antal af enlige kvinder med forsørgerpligter? Bør vi ikke både igennem en *familiepolitik* og oplysning i skolerne modvirke opløsningen af de mange hjem? Og hvor skaden er sket, må det være vor opgave at lette tilværelsen for de mange tusinder, der i en tid, hvor arbejdstiden sættes ned, stadig må arbejde for to. Tør vi hævde, at *kvindene* virkelig har fået ligestilling i vort demokrati? Hvis det ikke er tilfældet, må det være vor opgave at fuldføre udviklingen.

Hvad er demokrati på arbejdspladsen? Er det blot, at folk er glade og tilfredse? Jeg tror det ikke, men meget var dog nået, hvis dette var tilfældet, også på de mange arbejdspladser, som står i kontakt med omverdenen og skal betjene forbrugerne. Jeg tænker her ikke mindst på de offentlige kontorer og virksomheder, men heller ikke på dette punkt tør man vel påstå, at det offentlige er gået i spidsen. Der må ligge mere i udtrykket *industrielt demokrati*. Det har vakt megen overraskelse i Danmark, at en virksomhed har taget medarbejderne på råd, da der skulle bygges en ny fabrik i stedet for den gamle. Dette burde være en selvfølge og er givet en fordel også for virksomheden. Hvordan med indflydelse på den daglige arbejds gang og oplysning om udvidelser eller ændringer i produktionen i det hele taget? Det hævdes, at arbejderne ikke har indsigt nok til at deltage i virksomhedens ledelse. Nej, men hvordan skulle de også få det, hvis ingen prøver at tage dem med på råd.

Et aktivt arbejde på alle disse områder er den første forudsætning for at bevare *den politiske interesse*. Den, der lever med i sit eget, vil også have større mod på at leve med i fællesskabet og øve indflydelse på dette. Alle disse problemer vedrører hvert enkelt i vore samfund, og deres drøftelse kan medvirke til at aktivisere den politiske interesse til gavn for demokratiet, som vi ønsker det udformet.

Vore opgaver i sekstiårene ligger lige for. Sekstierne er begyndt, og opgaverne er nærværende nok. Vi har måske ikke blikket så åbent for dem, fordi vi rent aktuelt står overfor *presserende problemer*.

Endnu er det ikke lykkedes os på noget område at tilpasse vor *admini-*

strative inddeling eller centrale administration til den økonomiske udvikling eller til de opgaver, som vi står overfor. Der er her tale om et problem, som ikke alene burde interessere enhver, der får til opgave at deltage i denne forvaltning. Det er ikke blot et forvaltningsteknisk eller juridisk spørgsmål, det har også betydelige politiske og demokratiske perspektiver. Betjener staten eller kommunerne borgerne dårligt eller dyrt, falder det tilbage på deres indstilling til samfundet. Måske er nogle af vore modstandere glade for en sådan utilfredshed, der kan udnyttes på forskellig vis, men det kan kun anspore os til at tage spørgsmålet op. Skal *det lokale politiske selvstyre bevares*, er det også nødvendigt at give det muligheder for at leve og arbejde.

Sådanne reformer er ikke i første omgang særlig populære, da man må gribe ind i mange tilvante forestillinger og let kommer i konflikt med den form for konservatisme, som findes i alle samfundsklasser. Det er dog nødvendigt at gribe om nælden, da forholdene ellers bliver endnu mere utilfredsstillende, hvilket vil gå ud over borgerne, og ansvaret må i sidste omgang hvile på dem, der holdt sig tilbage. Der er ikke alene tale om dybtgående reformer af den lokale og kommunale inddeling, men der tiltrænges også noget så ømtåleligt som en ændring af den ministerielle sagfordeling og forholdet imellem de forskellige administrationsgrene. Sådanne reformer er nødvendige, hvis *forvaltningen skal blive effektiv og billigere*, og vil også give bedre forudsætninger for løsningen af visse særlige kommunale skatteproblemer.

Nu er ordet skat nævnt. Mange betragter nok *skatteproblemerne* som de politisk afgørende. Det er dog vore modstandere, som har anbragt dem i brændpunktet, og vi er fulgt med, men heri ligger ingen accept af problemet som det vigtigste. Angrebet på skatterne er kædet sammen med angrebet på statens udgifter og velfærdsstaten i det hele taget. Skattestrykket kan ikke blive ved at stige, siger man, og da det er steget, efterhånden som det, vore modstandere kalder velfærdsstaten, er udviklet, må denne være syndebug. Der er i høj grad tale om en omgående bevægelse. Det er ikke let at angribe mange af de ting, der præger velfærdsstaten, da der i vidt omfang har været eller er blevet politisk enighed om disse fremskridt, men det er ikke svært at lægge de høje skatter for had og dermed også den stat, der opkræver disse. Hvad må være vort svar?

Hvis man vil fastholde de sociale og kulturelle goder, som *velfærdsstaten* yder, kan vi ikke spare meget ved at administrere eller finansiere disse på anden måde, ved private forsikringer eller hvad man nu tænker sig. Derfor er angrebene på velfærdsstaten og skattesystemet i sin inderste

kerne et forsøg på at ændre byrdefordelingen, således at nogen kommer til at betale mere og altså andre mindre. Skatteyderne tror, at det er dem, der slipper billigere, men det vil ikke blive tilfældet. For mange af dem — og formentlig for de dårligst stillede — vil eventuelle præmier blive langt større end de samtidige skattenedsættelser.

Derimod synes der at være god grund til at drøfte en række af *de offentlige ydelser* for at se, om forudsætningerne for disse stadig er til stede. Ikke med det absolutte formål at opnå besparelser, selvom dette er et gode i sig selv, men også fordi der kan være andre tilbagestående områder indenfor det sociale eller kulturelle, som burde løses, men hvor man har standset, simpelthen fordi man ikke synes, at skatterne kunne bære mere. Dette er betænkeligt, da der trods den megen tale om velfærdsstaten stadig tiltrænges ny indsats ofte på nyt grundlag. Som eksempel kan nævnes hele revalideringstanken. Det må også huskes, at økonomisk hjælp ikke er nok. Mange enlige og forsagte kan trænge mindst lige så meget til støtte på det medmenneskelige plan. Man kan i et fællesskab ikke frigøre sig blot ved at betale.

Er de da rigtig, at skatteudskrivningen har nået sit maksimum? Ja, for *bestemte skatteområders vedkommende*. Det ville være betænkeligt yderligere at øge indkomstskatten i Danmark, også fordi vort skattesystem er særlig dårligt. Det væsentlige er dog, at en nedsættelse af indkomstskatten samtidig med, at den blev tilpasset nutidens produktionsvilkår, sikkert ville bidrage til øget produktion. Da de almindelige økonomiske forhold i Danmark ikke i øjeblikket taler for en større skattenedsættelse, må en sådan vente, til disse forhold ændres, til der opnås væsentlige besparelser eller bliver enighed om at tage skatten på anden måde.

Det bliver sikkert nødvendigt for os nærmere at drøfte disse *andre muligheder*, selv om specielle forhold fra land til land kan gøre sig gældende. Der er allerede peget på skatter, der i højere grad inddrager gevinster, der er skabt af samfundsudviklingen eller ved indsats fra stat og kommune. I det omfang, det er nødvendigt at tage skatten af den løbende indægt, synes der iøvrigt at være stigende tilslutning til skat ved kilden og til forbrugsbeskatning.

Mon det ikke også er vigtigt at stille imod at gøre vore offentlige kasser, hvad enten det drejer sig om stat eller kommuner, selvfinansierende? Det kan ske dels ved at begrænse udlånene og lade disse erstattes af statsgarantier, dels ved i en årrække at skattefinansiere bygge- og anlægsudgifterne, hvorved også den samlede opsparing øges i samfundet. En sådan *finanspolitik* kan være svær at komme i gang med, men hvis den fast-

holdes over en årrække, vil den hurtigt give et bedre grundlag og et større spillerum for en hensigtsmæssig finanspolitik, og i det lange løb vil den være til gavn for alle skatteydere. Som baggrund for en sådan finanspolitik vil det også være naturligt i højere grad at oplyse befolkningen om, hvad pengene går til indenfor bygge- og anlægsbudgettet. I Danmark kan fra de senere år nævnes atomstationen på Risø, betydelige udvidelser af læreanstalter og gymnasier, store trafik- og vejanlæg og havneudvidelser mange steder. For de kommende år melder sig naturligt de store broplaner og mange nye store arbejder indenfor trafiksektoren iøvrigt, samt en fortsættelse af byggeriet af læreanstalter. Det vil i denne forbindelse være vigtigt i vore anlægsplaner at tilgodese landets forskellige dele på ligelig vis. Også for kommunernes vedkommende tror jeg, at *de konkrete projekter* på de mange områder, som direkte vedrører borgernes hverdagsliv, bør fremdrages stærkere i den politiske diskussion. Det vil ofte være ting, der skal udføres, og som alle kan se nytten af bliver gennemført, hvorfor det også gennem skatten er naturligt at bidrage hertil.

Skal jeg prøve kort at sammenfatte mine betragtninger, må det blive derhen, at grundlaget for vort politiske virke i høj grad vil være afhængigt af *begivenhederne ude i verden*. Demokratiet vil stadig være i kampstilling, og vi må fortsat gøre en indsats for at forsvare og udvide det.

Ude i verden må vi gøre os gældende — gerne i nordisk fællesskab — for at give vor holdning større vægt. Hjemme må vi udvikle vort demokrati til gavn for vore folk, men også for at vise omverdenen *et godt eksempel* til brug i lande, hvor demokratiet er i aktuel fare, eller hvor diktaturet hersker.

Vi har i mange år ønsket det politiske demokrati udvidet til de økonomiske områder. Dette er endnu ikke lykkedes i større omfang. Den økonomiske udvikling vil kunne føres længere frem og give os nye muligheder for indsats. De afgørende problemer for demokratiet i sekstiårene vil komme til at ligge på det menneskelige plan. Kan vi forsvare og udvide vort demokrati til alle samfundets områder, vil vi også have skabt den første forudsætning for at kunne hjælpe andre. Der er talt meget om en tredje magt. *Den demokratiske socialisme* vil rigtigt udformet som en fredelig magt kunne øve sin indflydelse uden hensyn til landegrænser.

BIBLIOGRAFI

over

statsminister Viggo Kampmanns forfatterskab

Bibliografien er udarbejdet på grundlag af Det kgl. Biblioteks kataloger, Dansk Tidsskriftindeks (dog er tidsskrifter, der ikke registreres i indeksen, gennemgået fra 1933 og fremefter) samt Aviskronik-Index 1-20. årg. 1940-59. Iøvrigt har Statsministeren stillet sine egne notater til rådighed, ligesom dagbladene venligst har givet tilladelse til benyttelse af deres arkiver. Interviews, korte mødereferater o. l. i dagspressen er ikke medtaget. Bibliografien er udarbejdet af *Gerda Møller*.

De artikler, der findes optaget i bogen er i bibliografien mærket med *.

Ved bogens tilrettelægning har redaktør *Carl Th. Jørgensen* medarbejdet.

1934

Bogføringen af de mellemkommunale refusionsbeløb. Danmarks kommunale Efterretninger. 31. årg. 1934/35, s. 251-252.

Dansk boligindustri 1914-34. Dansk Politik. Uafhængigt politisk Tidsskrift. 2. årg. 1934, nr. 10, s. 17-19 og nr. 11, s. 13-15.

1935

Antallet af personer, som modtager offentlig understøttelse. Socialt Tidsskrift. XI. årg. 1935, afd. A, s. 161-171.

(Anm. af:) Franklin D. Roosevelt: *On our Way*. Ernest K. Lindley: *The Roosevelt Revolution*. A. Fenner Brockway: *Will Roosevelt Succeed?* Schumpeter, Chamberlain m. fl.: *The Economics of the Recovery Program*. Anna Lenah Elstrøm: *USA i Örnens Tecken*. Samfundets Krav. 35. årg. 1935, s. 105-113.

1936

Roosevelt og præsidentvalget. Tidens Stemme. 1936, nr. 31, s. 5-6, ill.

1937

Landstingsvalget i 1936. Kommunal Årbog. 8. årg. 1937, s. 715-719.

Den fælleskommunale udligning. Købstadsforeningens Tidsskrift. 48. årg. 1937/38, s. 33-35, 97-100.

1938

(Anm. af:) *Landbrugsgælden i relation til det Baastrup'ske system for værdifasthed.* Ved Eiler Baastrup og Jack Westergaard. Clarté. 3. årg. 1938, nr. 2, s. 32-34.

De sociale udgifter før og efter socialreformen. Kommunal Årbog. 9. årg. 1938, s. 726-732.

Købstædernes befolkning gennem 50 år. Købstadforeningens Tidsskrift. 49. årg. 1938/39. Særnr., s. 61-69.

De kommunale valg i købstæderne. Købstadforeningens Tidsskrift. 49. årg. 1938/39. Særnr., s. 75-79.

Købstædernes finansielle forhold i et halvt århundrede. Købstadforeningens Tidsskrift. 49. årg. 1938/39. Særnr., s. 88-95.

Hvorledes har købstæderne anvendt tilskudet fra den fælleskommunale udligningsfond? Købstadforeningens Tidsskrift. 49. årg. 1938/39, s. 314-317.

De sociale udgifter i regnskabsåret 1936-37. Socialt Tidsskrift. 14. årg. 1938, afd. A, s. 3-16.

Offentlig forsorg og aldersrente i regnskabsårene 1934/35 og 1935/36. Socialt Tidsskrift. 14. årg. 1938, afd. A, s. 181-190.

1939

* *Landbrugets skatter.* Dansk landbrug fra 1880 til 1938. Under red. af Kjeld Bjerke, Hans Hansen, Karl Madsen. Kbh. 1939. 647 s. ill. s. 303-314.

Hvorledes anvendes det statistiske materiale, som kræves af kommunerne. I-III. Danmarks kommunale Efterretninger. 36. årg. 1939/40, nr. 47, s. 331-332, nr. 48, s. 337-339, nr. 49, s. 344-345.

Købstæderne og den mellemkommunale refusion for 1938/39. Ved Viggo Kampmann og Kock Nielsen. Købstadforeningens Tidsskrift. 50. årg. 1939/40, s. 242-243.

Den fælleskommunale udligningsfond i regnskabsåret 1939/40. Købstadforeningens Tidsskrift. 50. årg. 1939/40, s. 330-333, 354-360.

Den mellemkommunale refusion og købstæderne 1934/35-1938/39. Købstadforeningens Tidsskrift. 50. årg. 1939/40, s. 454-459.

1940

Sygdommes forekomst og varighed. En statistisk undersøgelse. Udg. af forsikringsaktieselskabet »Hånd i Hånd« på 50 årsdagen for selskabets stiftelse den 24. febr. 1940. Kbh. 1940, 90 s.

Om de problemer som knytter seg til utarbeidelsen av en statistikk over nasjonalinntekten og nasjonalformuen. Foredrag og diskusjon. Beretning om det 3. nordiske statistikermøte i Oslo 28. og 29. juni 1939. Oslo 1940. s. 131-141.

De sociale udgifter i regnskabsårene 1934/35 til 1938/39. Socialt Tidsskrift. 16. årg. 1940, s. 49-74.

Mellemkommunal refusion for 1939/40. Ved Viggo Kampmann og Kock Nielsen. Købstadforeningens Tidsskrift. 51. årg. 1940/41, s. 83-85.

Købstæderne og de andre kommuner i regnskabsåret 1938/39. Købstadforeningens Tidsskrift. 51. årg. 1940/41, s. 266-271, 298-301, 321-324.

Den mellemkommunale refusion for 1939/40. Ved Viggo Kampmann og Kock Nielsen. Købstadforeningens Tidsskrift. 51. årg. 1940/41, s. 377-380.

De nye bestemmelser om statsrefusion. Købstadforeningens Tidsskrift. 51. årg. 1940/41, s. 492-495.

1941

De offentlige finanser. Pengevæsen og finanser. Grundbog for studiekredse. Udarb. af Poul Nyboe Andersen, Viggo Kampmann, Clemens Pedersen og H. Winding Pedersen. Kbh. 1941. 168 s., s. 93-167.

Købstæderne og arbejdsløsheden. Købstadforeningens Tidsskrift. 52. årg. 1941/42, s. 2-7.

Den mellemkommunale refusion for 1940/41. Ved Viggo Kampmann og Kock Nielsen. Købstadforeningens Tidsskrift. 52. årg. 1941/42, s. 102-106, 434-436.

De offentlige midler under krigen. Købstadforeningens Tidsskrift. 52. årg. 1941/42, s. 511-517.

1942

Danmarks nationalindkomst i trediveårerne. Foredrag. Nationaløkonomisk Tidsskrift. Bd. 80, 1942, s. 367-384.

Den fælleskommunale udligningsfonds tilskud til købstædernes skoleudgifter. Ved A. E. Koch og V. Kampmann. Købstadforeningens Tidsskrift. 53. årg. 1942/43, s. 66-67.

Den mellemkommunale refusion 1941-42. Ved Kock Nielsen og Kampmann. Købstadforeningens Tidsskrift. 53. årg. 1942/43, s. 125-129, 445-448.

1943

Påligningen af den kommunale indkomstskat i by- og sognekommuner. Kommunal Årbog. 14. årg. 1943, s. 783-794.

Den mellemkommunale refusion 1942/43. Ved Kock Nielsen og V. Kampmann. Købstadforeningens Tidsskrift. 54. årg. 1943/44, s. 109-112, 539-541.

(Anm. af:) *Henry Stjernquist: Statistikens ABC.* Købstadforeningens Tidsskrift. 54. årg. 1943/44, s. 323-324.

Købstæderne imellem to byrådsvalg 1937-43. Købstadforeningens Tidsskrift. 54. årg. 1943/44, s. 373-379.

(Anm. af:) *Gunnar Olsen: De danske købstæder gennem tiderne.* Købstadforeningens Tidsskrift. 54. årg. 1943/44, s. 435-436.

De sociale udgifter i regnskabsåret 1941-42. Socialt Tidsskrift. 19. årg. 1943, s. 151-167.

1944

Den mellemkommunale refusion 1943-44 ved Kock Nielsen og V. Kampmann. Købstadforeningens Tidsskrift. 55. årg. 1944/45, s. 97-101.

Ligelig indkomstfordeling som mål for den økonomiske politik. Nationaløkonomi-Tidsskrift. 82. bd. 1944, s. 143-164.

(Anm. af:) *Gersmann, P. og J. O. Krag: Krigsøkonomi og efterkrigsproblemer.* Nationaløkonomisk Tidsskrift. 82. bd. 1944, s. 255-258.

Beskæftigelsespolitik. Den engelske regerings hvidbog af 26. maj 1944. Socialt Tidsskrift. 20. årg. 1944, s. 565-581.

1945

V. K. og Einer Engberg: *Danske arbejdere i Tyskland eller tyskbesatte lande.* Niels Alkil: Besættelsestidens fakta. Dokumentarisk håndbog. Udg. af sagfører-rådet. 2 bd. (Kbh.) 1945-46. 2. bd. kap. 6, s. 1141-1162.

V. K. og Einer Engberg: *Civilt lønarbejde i Danmark for besættelsesmagten eller i dennes interesse.* Niels Alkil: Besættelsestidens fakta. Dokumentarisk håndbog. Udg. af sagfærrådet. 2 bd. (Kbh.) 1945-46. 2. bd. kap. 7, s. 1163-1170.

Byernes økonomi og skatteforhold. Alfred Bindslev og Max Kjær Hansen: Danske byers vækst og virke. 2 bd. Odense 1945. ill. Bd. 1, s. 191-248.

Den offentlige økonomi under krigen. Danmark besat og befriet. Under red. af Hartvig Frisch m. fl. 3 bd. Kbh. 1945-48. ill. 2. bd. s. 113-133.

Friheden uden arbejdsløshed. Frit Danmark. 4. årg. 1945/46, nr. 10, s. 10-11.

Vi kan ikke tolerere skattesnyderne. Frit Danmark. 4. årg. 1945/46, nr. 15, s. 7-8.

En tjenstemandsgruppe under landsorganisationen »Frit Danmark«. Samrådet. 29. årg. 1945, nr. 12, s. 63-64.

1946

Indtægts- og formueudviklingen. Danmark under verdenskrig og besættelse. Red. af Aage Friis. 5 bd. Odense 1946-48. ill. 5. bd. s. 241-268.

Fuld beskæftigelse i USA. Frit Danmark. 5. årg. 1946/47, nr. 14, s. 11-12.

Det offentliges arbejdsopgaver bør fordeles på en anden måde. Samrådet. 30. årg. 1946, nr. 8, s. 65.

Skat og ægteskab. Politiken, 28. jan. 1946.

Kan demokratiet befæstes inden for administrationen? Information, 25. marts 1946.

Omkring eengangskatten. Social-Demokraten, 30. marts 1946.

Hvorledes virker eengangskatten? Social-Demokraten, 16. juli 1946.

Landbrugsordningerne og forbrugerne. Social-Demokraten, 19. aug. 1946.

- * (Anm. af:) *Henry Grünbaum: Pristal og lønninger.* Social-Demokraten, 8. oktober 1946.

1947

Gamle og nye skatteproblemer. Udg. af Folkeuniversitetsudvalget. Kbh. 1947. 16 s. (Grundrids ved folkelig universitetsundervisning, nr. 462).

Danmarks nationalindkomst. (Radioforedrag). 10. marts 1947. Kbh. 1947, 8 s. Penge og produktion, 7. (Statsradiofonis Studier 1946-47).

Bør kommunerne drive finanspolitik. Foredrag. Danmarks kommunale Efterretninger. 44. årg. 1947/48, nr. 22, s. 85, nr. 23, s. 89-90.

Skal vi have skat ved kilden i Danmark? Resumé af foredrag holdt for Landsforeningen af kommunesekretærer ved foreningens 20. årsmøde i Kbh. 25. og 26. aug. 1947. Danmarks kommunalforvaltning. 3. årg. 1947, nr. 3, s. 32-35.

Lidt om det kommunale selvstyre. Kommunal Aarbog. 18. årg. 1947, s. 803-810.

Skatter og opsparring. Foredrag. Sparekassetidende. 48. årg. 1947, nr. 22, s. 160-165.

Har kommunismen en økonomisk politik? Verdens Gang. 1. årg. 1947, s. 260-263.

Omkring spareplanen. Socialdemokraten, 27. og 28. marts 1947.

Kan man fortsat betale sin skat med glæde? Berlingske Tidende. Det frie ord, 10. aug. 1947.

1948

- * *Indtægts- og formuefordelingen under og efter krigen.* Sociale efterkrigsproblemer. Nogle aktuelle betragtninger af Viggo Kampmann, Einer Engberg, Per Kirstein, Karl Teilmann. Kbh. 1948. 147 s. s. 7-32.

Nationalbudgettet og vore økonomiske problemer. (Foredrag). Nationaløkonomisk Tidsskrift. Bd. 86, 1948, s. 21-36.

Poul Bjørn Olsen og Viggo Kampmann: *Indkomstudjævningen i Danmark.* Social Tidsskrift. 24. årg. 1948, s. 49-66.

Det første danske nationalbudget. Verdens Gang. 2. årg. 1948, s. 326-329.

Omkring det nye nationalbudget. Social-Demokraten, 29. og 30. juni 1948.

1949

- * *Det kommunale selvstyre.* Statsradiofonis grundbøger, Kbh. 1949 147 s. s. 9-19.
En kommentar til anmeldelse af nationalbudgettet for 1949. Sparekassetidende 1949, nr. 12, s. 107-108.

Nationalbudgettet. Sparekassetidende, 1949, nr. 17, s. 165-167.

Danmarks økonomi ved årsskiftet. Social-Demokraten, 1. jan. 1949.

* *God gang i genopbygningen?* Social-Demokraten, 21. juni 1949.

1950

Devalueringen og liberaliseringens virkninger. (Foredrag). Kooperationen, 27. årg. 1950, s. 89-91.

Økonomiske betragtninger ved årsskiftet. Social-Demokraten, 1. jan. 1950.

Danmarks økonomi. Sønderjyden, 25. april 1950.

1951

Kommunale finansierungsplaner. Foredrag. Danmarks kommunale Efterretninger, 48. bd. 1951/52, nr. 11 s. 93-94, nr. 12 s. 101-103, nr. 13 s. 110-111.

Omkring de politisk-økonomiske forhandlinger. Kooperationen, 28. årg. 1951, s. 91-98.

Fri konkurrence gennem priskontrol. Kooperationen, 28. årg. 1951, s. 291-292.

Kommunale finansierungs-problemer. (Foredrag). Købstadsforeningens Tidsskrift, 62. åg. 1951/52, s. 333-339.

Lönsituationen i Danmark. Tiden. Tidsskrift för socialistisk kritik och politik. Stockh. 1951, hefte 9, s. 540-542.

En 3. omgang? Verdens Gang, 5. årg. 1951, s. 201-204.

Det blev kun et skatteforlig. Verdens Gang, 5. årg. 1951, s. 1-3.

Aret, der kommer. Social-Demokraten, 1. jan. 1951.

Nationalbudget eller økonomisk årsoversigt. Social-Demokraten, 22. juni og 26. juni 1951.

Både told- og kreditstramning. Social-Demokraten, 31. juli 1951.

1952

Viggo Kampmann og V. Vinge Madsen: *Skatte-råd for alle*. Hjælp ved selvangivelse og skatteberegning af indkomst-, formue- og ejendomsskatter. Kbh. 1952, 32 s. ill. 2. udg. s. st. 1953, 32 s.

Produktiviteten indenfor byggeriet. Byggeindustrien. 3. årg. 1952, s. 5-6.

Produktiviteten er et psykologisk problem. Samtale (Wolmer Kristjansen) med V. K. Dansk Arbejde. 43. årg. 1952, s. 121-122, ill.

Den aktuelle økonomiske debat. Kooperationen. 29. årg. 1952, s. 99-102.

Toldfri tanker. Kooperationen. 29. årg. 1952, s. 253-256.

Lønmodtagernes andel i nationalindkomsten faldt. Verdens Gang. 6. årg. 1952, s. 41-44.

Reformer eller lapperier. Verdens Gang. 6. årg. 1952, s. 306-310, ill.
Bedre end ventet? Social-Demokraten, 1. jan. 1952.

1953

Skal tjenestemænd have folkepension. Dansk Toldtidende. 52. årg. 1953, s. 10-13.
Tarifpolitikken og elværkernes selvfinansiering. (Foredrag). Elektroteknikeren. 49. årg. 1953, s. 367-371.

Liberalisering og dumping. Kooperationen. 30. årg. 1953, s. 335-336.

Viggo Kampmann og Jens Otto Krag: *Kommentarer til april-valget. Verdens Gang.* 7. årg. 1953, s. 193-198.

Selvangivelsens time er inde. Social-Demokraten, 1. jan. 1953.

Kooperationen og liberalismen. Social-Demokraten, 30. jan. 1953.

Samme skat som før. Politiken, 8. marts 1953.

Samtale (Johs. Lindskov Hansen) med finansminister Kampmann. Politiken, 29. november 1953.

1954

Skattereformen og beskatningen af brugs- og andelsforeninger. Andelsbladet. 55. årg. 1954, s. 737-41.

Folkepension og privatforsikring. (Referat af foredrag med diskussion). Assurandøren. 59. årg. 1954, s. 660-62.

Forholdet mellem statens og kommunernes finanser. Foredrag. Danmarks kommunale forvaltning. 10. årg. 1954, nr. 3, s. 54-64.

Kommunerne og skattereformen. (Foredrag). Købstadforeningens Tidsskrift. 65. årg. 1954/55. Særhefte II, s. 39-46.

Administrationens krav til den økonomiske statistik. Foredrag på det 6. nordiske statistikermøde i Kbh. 16. og 17. juni 1952. Statistiske Meddelelser. 4. r. 152. bd. 2. hefte 1954, s. 137-148.

J. O. Krag: *Hvor blev valutaen af? Verdens Gang.* 8. årg. 1954, s. 225-228. Bemærkninger af V. K. s. 229, 257-60.

* *Øget produktion og beskæftigelse af afgørende betydning. Social-Demokraten,* 1. jan. 1954.

Tale ved diskussion om *den økonomiske politik* i National-økonomisk Forening i aftes. *Politiken,* 8. december 1954.

1955

Finansieringen af investeringerne. (Foredrag). Nationaløkonomisk Tidsskrift. Bd. 93, 1955, s. 1-12.

Vanførefonden. (Pressemøde om oprettelsen af en sådan). Vanførebladet, 30. årg., 1955, nr. 1, s. 100-101.

Før anden halvleg. Verdens Gang. 9. årg. 1955, s. 225-228.

1956

Lånefinansiering eller selvfinansiering af investeringerne. Förhandlingar vid XV. nordiska nationalekonomiska mötet i Helsingfors 20-22. juni 1955. Helsingfors 1956. 117 s. s. 11-21.

- * *Noget om at tabe med anstand og værdighed.* Idrætsbladet. Udg. af Politiken. 41. årg. 1956, nr. 34. (u. pag.).

Sidste omgang før valget. Verdens Gang. 10. årg. 1956, s. 289-292.

De der sparer, og de der sparer op. (Svar til Thorkil Kristensen. Politiken, 12. juni 1956). Politiken, 19. juni 1956.

Hvad nytter det? B T, 23. juni 1956.

Danmarks valutareserve. Dagens Nyheder, 16. juli 1956.

Staten skal også spare. Dagens Nyheder, 20. august 1956.

Statens overskud. Dagens Nyheder, 24. september 1956.

Industriens investeringer. Dagens Nyheder, 29. oktober 1956.

Lidt mere om statens finanser. Dagens Nyheder, 3. december 1956.

1957

Samfundet og fremtidens tekniske udvikling. Foredrag. (Kbh.) 1957. 15 s.

En hilsen til Landsforeningen af Vanføres første julehefte og dets læsere. Vanførebbladet. Julen 1957, s. 2.

Proportionalsskat og skat ved kilden. Verdens Gang. 11. årg. 1957, s. 292-296.

Uudnyttede muligheder. Politiken, 4. januar 1957.

Efter kongressen. Dagens Nyheder, 14. januar 1957.

Skat ved kilden. Dagens Nyheder, 18. februar 1957.

Den konservative antiinflation- og opsparingsplan. Dagens Nyheder, 25. marts 1957. (Svar herpå af Johannes Vedel. Dagens Nyheder, 29. marts 1957).

Produktion og fordeling. Dagens Nyheder, 29. april 1957.

Valg-orientering. Vestkysten, 7. maj 1957.

Den liberale front og den økonomiske politik. Dagens Nyheder, 3. juni 1957.

- * *Før sommerferien og efter.* Dagens Nyheder, 8. juli 1957.

Oppositionen og regeringen Dagens Nyheder, 12. august 1957.

- * *De forsømte landsdele.* Dagens Nyheder, 16. september 1957.

Asger Baunsbak-Jensen: *Skal ministrene have mere ferie?* Information, 16. oktober 1957. V. K.s svar herpå Information, 17. oktober 1957.

- * *Velfærdsstaten og jorddrabanten.* Dagens Nyheder, 21. oktober 1957.

- * *Videnskaben og samfundet.* Dagens Nyheder, 25. november 1957.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening om *ændringen af boligstøttelovgivningen*. Politiken, 4. december 1957.

* *Nytårsnyet og trekanten*. Dagens Nyheder, 30. december 1957.

1958

Den økonomiske udvikling og kommunernes fremtid. (Foredrag). Købstadfor-
eningens Tidsskrift. 69. årg. 1958/59. Særnr. s. 38-43.

Statsfinanserne og kapitalmarkedet. Nationaløkonomisk Tidsskrift. Bd. 95, 1958,
s. 305-321.

Et godt år for Vanførefonden. Vanførebladet. 33. årg. 1958, nr. 6, s. 118-120.

* *Fra by til land og vice versa*. Dagens Nyheder, 3. februar 1958.

Skade, at Amerika —. Dagens Nyheder, 17. marts 1958.

Vore tjenestemænd. Dagens Nyheder, 21. april 1958.

Det kommende år. Dagens Nyheder, 28. maj 1958.

Hilsen til Madsen. Dagens Nyheder, 30. juni 1958.

* *Turister og trafik*. Dagens Nyheder, 4. august 1958.

En hellig ko, der forplumrer vandene. Politiken, 13. august 1958.

En anmeldelse. (*Betænkningen om forbrugsbeskatning*). Dagens Nyheder, 8. sep-
tember 1958.

* *Fisk og færing*. Dagens Nyheder, 13. oktober 1958.

Skattefradragsretten værner de meget store faste indtægter. Jyllandsposten, 23.
oktober 1958.

November. (Politisk oversigt). Dagens Nyheder, 1. december 1958.

Svar fra V. K. på *det åbne brev i Informations lederspalte* i går. Information,
3. december 1958.

Over forventning. Dagens Nyheder, 29. december 1958.

1959

Offentlige investeringsproblemer. Foredrag. Nationaløkonomisk Tidsskrift. Bd.
97, 1959, s. 83-96.

Betragtninger over den nye tjenestemandslø. Nordisk administrativt Tidsskrift,
40. årg. 1959, s. 8-28.

Skal skatterne medregnes i pristallet? Samrådet, 44. årg. 1959, s. 99-100.

Amtskommunernes fremtid. (Uddrag af foredrag). Sognerådstidende. 75. årg.
1959, s. 254-263.

Vanførefondens betydning øges fra år til år. Vanførebladet. 34. årg. 1959, nr. 6,
s. 122-124.

- Vor økonomi og skatten.* Jyllandsposten, 22. januar 1959.
- * *En protest.* (Ændring af kommuneskatteloven). Dagens Nyheder, 2. februar 1959.
- Et fem-år.* Dagens Nyheder, 9. marts 1959.
- Økonomisk forår.* Dagens Nyheder, 13. april 1959.
- Svar på kritikken.* Jyllandsposten, 16. april 1959.
- Sorrig og glæde de vandre til hobe.* Dagens Nyheder, 19. maj 1959.
- * $6 + 1 = 7$. Dagens Nyheder, 29. juni 1959.
- * *En liden sommerrejse.* Dagens Nyheder, 3. august 1959.
- Ministeren mediterer.* B T, 24. august 1959.
- Strejfllys over sekstiårene.* Dagens Nyheder, 7. september 1959.
- Skat ved kilden vil virke som en lettelse.* Jyllandsposten, 24. september 1959.
- Tale ved salgs- og reklameforeningens møde i Helsingør i går om *perspektiver for Danmark i 1960'erne.* Politiken, 28. september 1959.
- En læremester.* Thorkil Kristensen 60 år. Politiken, 9. oktober 1959.
- Hvor befinder pengene sig bedst?* Dagens Nyheder, 12. oktober 1959.
- Om husholdningsrådet.* Aktuelt, 28. oktober 1959.
- Et tiår.* Dagens Nyheder, 16. november 1959.
- * *Ad E. 66 fra København til Sønderho.* Dagens Nyheder, 21. december 1959.
- Spørgsmål nytårsaften mellem 50'erne og 60'erne.* Information, 31. december 1959.

1960

- * *Vore arbejdsopgaver i sekstiårene.* Kbh. 1960, 32 s. ille.
- Penge og finanspolitik.* Din økonomi og samfundets. Red.: Ivar Nørgaard. Kbh. 1960, 188 s. ill. Kap. 7, s. 138-156.
- Parkinsons 2. lov.* Kbh. 1960, 192 s. Heri: Forord af V. K., s. 7-8
- På vej mod velfærdsstaten.* Hug og parade. Red.: Frederik Nielsen og Ole Hyltoft Petersen. Kbh. 1960, 142 s., s. 9-16.
- Statens overskud.* Dagens Nyheder, 1. februar 1960.
- Et rigt liv er endt.* V. K. om vennen, der er borte. Politiken, 20. februar 1960 (Mindeord ved H. C. Hansens død).
- Farvel og tak.* Dagens Nyheder, 7. marts 1960.
- Pressens opgave.* Aktuelt, 1. april 1960.
- 1. maj 1960 — Solidariteten med dem, som fremskridtet når sidst.* Aktuelt, 1. maj 1960.

PRÆNUMERANTLISTE

- S. A. Abrahamsen, Frederikshavn.
Gerda Adelstorp, Hobro.
Flemming Adstofte, Kgs. Lyngby.
Harry Agerbak, London.
K. Agermose, Odense.
Wolff Akermann, København.
Kristian Albertsen, Frederiksberg.
Jørgen Alexandersen, Skovlunde.
Henning Amelung, Charlottenlund.
Adolf Andersen, Farstrup pr. Sebbesund.
Alsing Andersen, København.
Anders Andersen, Sønderborg.
Anna Andersen, Herning.
Hans Andersen, Fangel.
J. P. Egebjærg Andersen, Tinglev.
K. B. Andersen, København.
Knud Andersen, Holstebro.
Lisa og Villy Andersen, Svendborg.
Marius Andersen, Næstved.
N. M. Andersen, Århus.
Niels Andersen, Silkeborg.
Niels Alsing Andersen, København.
Nina Andersen, København.
Ole Mølgård Andersen, Brøndbyvester.
P. Nyboe Andersen, Krogerup.
Per Andersen, Næstved.
Svend Åge Andersen, Svendborg.
Aksel Andreasen, Svendborg.
Victor Andreasen, Birkerød.
Kaj Andresen, Horsens.
Arbejdernes Bogførings- og Revisionsinstitut, København.
Arbejdernes Fællesorganisation, Holbæk.
Arbejdernes Fællesorganisation, Nakskov.
Arbejdernes Fællesorganisation, Århus.
Ingvard Arent, Fredericia.
Sven Aspling, Stockholm.
P. Aunsbjerg, Hobro.
Adam Back, Grænge st.
Rasmus Bagge, Brundby, Samsø.
Børge Balleby, Vridsløsemagle pr. Tåstrup.
Mette Duedahl Baltzersen, Tørring.
Jens Bangsholt, Brøndbyvester.
Niels Banke, Lyngby.
Georg Baunsgaard, Århus.
Henny Bayer, København.
Peter Bech, Hobro.
Svend Bertelsen, Hørsholm.
Pierre Bigandt, Nærum.
Jørgen Billmann, Gentofte.
Henrik Bing, København.
Birch & Krogboe, København.
Freddie Birtø, København.
Biscuitarbejdernes Fagforening, København.

Niels Chr. Bitsch, Virum.
Kjeld Bjerke, Dragør.
C. E. Bjerring, Nyborg.
Alf. Bjørklund, København.
Jens Bladt, Sjellerup pr. Guderup.
Jens Sofus Blankholm-Hansen,
København.
A. C. Bloch, Ikast.
Bent Blume, København.
Aage Bo, Virum.
Vilhelm Boas, København.
P. Boelskov, København.
Niels Bohr, København.
Jul. Bomholt, Roskilde.
Chr. Bonde, Hellerup.
Kr. Bording, Kastrup.
C. V. Bramsnæs, København.
Trygve Bratteli, Oslo.
Jørgen Bredsdorff, København.
Vagn Bro, Køge.
Holger Brodthagen, Nykøbing F.
Michael Bruhn, København.
Erney Bruun, Ballerup.
Troels Bruun, København.
Ruth Bruun-Pedersen, København.
Holger Brøndum, Hellerup.
Jens Buhl, København.
Kaj Bundvad, Roskilde.
Claus Bülow, København.
Anders Bødker, København.
Victor Bødker, Svenstrup J.
K. Bøgholm, Espergærde.
Oluf Carlsson, Ballerup.
V. E. Carstensen, København.
Bent Christensen, København.
Chas Christensen, Struer.
Egon Christensen, Rødby.
Erling Wagner Christensen, Ålborg.
Evald Christensen, Horsens.
Finn Christensen, Roskilde.
Folmer Christensen, Lyngby.
Frode B. Christensen, København.

Halfdan Christensen, Haderslev.
Kjeld Christensen, Charlottenlund.
Knud Christensen, Herlev.
Leo Christensen, København.
Leo Christensen, Silkeborg.
Peter Christensen, Måløv.
Poul Christensen, København.
Siliam Christensen, Torpe pr. Eske-
bjerg.
Tage Christensen, Århus.
Thomas Christensen, Hareskovby.
V. B. Bruun Christensen, Viborg.
William Christensen, Sanderum,
Frøens Bøge.
Chr. Christiansen, København.
Ejner Hovgård Christiansen,
København.
Ernst Christiansen, København.
Halvor Lund Christiansen,
Klampenborg.
Harald Christiansen, Tollestrup pr.
Vraa.
Henry Christiansen, Farum.
Herluf Christiansen, Randers.
J. V. Christiansen, Kastrup.
Sigfred Christiansen, Kyndby-
Krogstrup.
Svend Christiansen, Stige, Fyn.
Sergei Christoffersen, Thisted.
Cigarsorterernes fagforening,
København.
Chr. Clausen, Pandrup.
E. Haunstrup Clemmensen, Hellerup.
Gunnar Dahl-Olsen, Vestmanna,
Færøerne.
Bertel Dahlgaard, København.
Lauge Dahlgaard, Hellerup.
Knud Dalgaard, København.
Poul Dalsager, Hjørring.
C. Dalsgaard-Petersen, Varde.
P. M. Dam, Thorshavn, Færøerne.
Folmer Damgaard, Årslev, Fyn.

- Dansk Arbejdsmands og Specialarbejder Forbund.
 Dansk Hospitalsforbund.
 Dansk Slakteriarbejderforbund.
 Dansk Slakteriarbejderforbund, Københavns afd.
 Dansk Sø-Restaurations-Forening.
 Dansk Textilarbejderforbund.
 Erik Davidsen, Hvidovre.
 Niels Degett, Hasseri, Ålborg.
 Clement Deleuran, Fredericia.
 E. Dige, København.
 Erling Dinesen, København.
 P. Ditlevsen, Faaborg.
 G. Djørup, Lyngby.
 Erik Dreyer, København.
 D.s.U., Næstved-Herlufsholms afd.
 Tage Due, Ålborg.
 D.U.I. Landsforbund.
 Anders Døssing, København.
 Leif Edelbo, Nakskov.
 V. Egelykke, Køge.
 Egtved socialdemokratiske Forening.
 Charles Eilertsen, København.
 Einer-Jensen, København.
 Arne Ejbye-Ernst, København.
 Leo Ekman, København.
 B. V. Elberling, Herlev.
 Jørgen Elkær-Hansen, Kastrup.
 Niels Elkær-Hansen, Thorshavn, Færøerne.
 Einer Engberg, Charlottenlund.
 Tage Erlander, Stockholm.
 Jørn Ethelberg, København.
 W. E. v. Eyben, København.
 Fabrikarbejdernes Forbund.
 K.-A. Fagerholm, Helsingfors.
 Faglært Køkkenpersonales Forbund.
 P. Erling Faurbye, København.
 Ejnar Fischer, Slagelse.
 Isa Leck Fischer, Lyngby.
 Vagner Foged, Skjern.
 K. Foged-Pedersen, Struer.
 Isi Foighel, København.
 K. Franck, Næstved.
 Harry Frandsen, København.
 Svend Frandsen, Herning.
 Vagn Frederik, Skovlunde.
 Ludv. Frederiksen, København.
 Karen J. Friedmann, Washington.
 Gustav Friis, København.
 Henning Friis, Virum.
 Thorvald Frølich, København.
 Holger Gad, Risskov.
 Svend Gadgaard, Ulfborg.
 Samuel Gamborg, Rødovre.
 Søren Gammelgaard, Dragør.
 Arne Geijer, Stockholm.
 Einar Gerhardsen, Oslo.
 A. Gerholm, Gedser.
 Henry Gideon, Nykøbing Sj.
 Mogens Glistrup, København.
 Hans Goldmann, København.
 Axel Gormsen, Virum.
 Peter Gorrsen, Alnor pr. Graasten.
 F.-V. Grage, København.
 Victor Gram, København.
 Harald Grave, Maribo.
 Ebbe Groes, København.
 Lis Groes, København.
 Leif Groth, Holte.
 Henry Grünbaum, Virum.
 Peter Grønlund, Årslev st., Fyn.
 Carl Albert Grønne, Daugaard st.
 V. Ø. Topp Guldberg, Hjøllund.
 Ib Gundersen, København.
 Gørtler- og Metalarbejder Forbundet i Danmark.
 Jytte Hagbard, København.
 Niels Halck, Holte.
 Henry M. Hamtoft, København.
 Aksel H. Hansen, Grenå.
 Andreas Hansen, Haderslev.
 Andreas E. Hansen, København.

Anna Marie Hansen, Søborg.
 Arne Løvholt Hansen, Fuglebjerg.
 Arne Rud. Hansen, Rødovre.
 B. E. Juel Hansen, Roskilde.
 Carlo Hansen, Korsør.
 Edvin Boye Hansen, København.
 Ejvind Damsgaard Hansen, Køben-
 havn.
 Elin Hansen, Skive.
 Erik Hansen, København.
 Ernst Isling Hansen, Domme pr.
 Askeby.
 Frede Hansen, Ballerup.
 G. K. Frölich Hansen, Roskilde.
 Gerda H. C. Hansen, København.
 H. Chr. Holst Hansen, Ryslinge.
 H. J. Hansen, Århus.
 Hans P. Hansen, Holme-Olstrup.
 Henrik Hansen, Ribe.
 Holger Hansen, København.
 Jes Kromann Hansen, Sønderho.
 Julius Hansen, København.
 Jørgen P. Hansen, Svendborg.
 K. Damsgaard Hansen, Herlev.
 Karl Hansen, Faurbo, Snertinge.
 Lars Børge Hansen, Lyngby.
 Niels Hansen, Ullerslev, Fyn.
 Niels Holst Hansen, Otterup st.
 Ove Hansen, Ballerup.
 Poul Hansen, Hareskovby.
 Poul Hansen, Slagelse.
 Poul Hansen, Thorshavn, Færøerne.
 Poul Hansen, Virum.
 R. Lysholt Hansen, Nykøbing F.
 Sigfred Højland Hansen, Lemvig.
 Sigvald Hansen, Sorø.
 Svend Hansen, Korsør.
 Svend Hansen, Næstved.
 Th. Hansen, Næstved.
 Urban Hansen, København.
 Valdemar Hansen, Rødby Havn.
 Verner Hansen, København.

Verner Hansen, Maribo.
 Viggo Hansen, København.
 Vilhelm Hansen, Rode pr. Haslev.
 Willy E. Hansen, København.
 Willy Thorup Hansen, Korup, Fyn.
 Aage Falk Hansen, Klampenborg.
 Frantz Harlang, København.
 G. E. Hartz, Odense.
 C. C. Hassert, København.
 E. Hauptmann, Brabrand.
 Aage Hauskov, Struer.
 Ths. Have, Nykøbing M.
 E. Hede, Århus.
 Henrik Heie, København.
 Knud Heinesen, Roskilde.
 Sigv. Hellberg, København.
 Georg Henriksen, København.
 Henrik Henriksen, Nibe.
 J. V. Henriksen, Charlottenlund.
 Verner Henriksen, Nr. Lyndelse pr.
 Nørre Søby.
 Johannes Herløv-Larsen, Frederiks-
 værk.
 N. A. Hermansen, Fjerritslev.
 Frank Hernov, Gentofte.
 Himmelev-Veddelev socialdemokrati-
 ske Forening.
 Aage Hinrich, København.
 Carl Hinrichsen, Osbæk pr. Augusten-
 borg, Als.
 Erik Hjelm, Nærum.
 Helge Hjortdal, København.
 Vagn Hoelgaard, Humlebæk.
 Niels Hoff, Vedbæk.
 Ove Hoff, Lyngby.
 E. Holck, Bavelse, Glumsø.
 Evald Holck, Nr. Lem, Brodal.
 M. Holck, Holckenhavn, Nyborg.
 Karen Hollesen, Hellerup.
 Hans Holm, Esbjerg.
 Robert Holm, Horsens.
 Chr. Holmen, Hjørring.

Jens Horn, Hellerup.
 Svend Horn, Nyborg.
 Chr. Hougaard, Tåstrup.
 P. B. Hovgaard, Munkebo pr. Dræby.
 Thorkild Hune, Hvidovre.
 Stephan Hurwitz, Hellerup.
 Husligt Arbejder Forbund.
 Gorm Husted, Struer.
 Orla Hyllested, Århus.
 Hans Hækkerup, København.
 Per Hækkerup, Allerød.
 Steen Erik Høffner, Paris.
 Jacob Højgaard, Thorshavn, Færøerne.
 Johs. Hørdum, Silkeborg.
 Inger Høst og Ulf Trier, Lyngby.
 L. Høyer-Nielsen, Esbjerg.
 Tyge Haarløv, Tønder.
 Hans Ibsen, Århus.
 Oluf Ingvartsen, Silkeborg.
 Inkassatorernes Fagforening,
 København.
 International Bygnings- og Træindu-
 striarbejder Union.
 Carl Iversen, København.
 Chr. Iversen, Thisted.
 Gunnar Iversen, København.
 Andreas Jacobsen, Byrsted pr. Nibe.
 Oskar Jacobsen, Volderslev pr.
 Hjallose.
 Rich. Jacobsen, Fakse Ladeplads.
 Chr. Jakobsen, Nibe.
 Christian Jakobsen, Nybøl.
 Frode Jakobsen, Birkerød.
 Svend Jakobsen, Vojens.
 Agnes Jensen, Esbjerg.
 Aksel V. Jensen, Hillerød.
 Arne Jensen, Birkerød.
 Arne Jensen, Virum.
 Bernhardt Jensen, Århus.
 C. Jensen, København.
 Carl Jensen, Gentofte.
 Carl P. Jensen, København.
 Carl Rosenberg Jensen, Lyngby.
 Carl Th. Jensen, København.
 Carl V. Jensen, Odense.
 Ditlev Jensen, Roskilde.
 Ehlers Allermann Jensen, Ålsrode pr.
 Ålsø.
 Eiler Jensen, København.
 Einer Jensen, Rødby Havn.
 Ejler Jensen, Vaabensted.
 Elly Jensen, Hobro.
 Erhard Årenstrup Jensen, Fruens
 Bøge.
 Erik Jensen, København.
 Erik Vagn Jensen, Rungsted Kyst.
 Gustav Jensen, Rødovre.
 H. C. Jensen, Næstved.
 Hans Jensen, Århus.
 Henning Jensen, Virum.
 Holger Jensen, København.
 Ib Jensen, Slagelse.
 Jens Jensen, Aalborg.
 Johannes Jensen, Odense.
 Jørgen V. Jensen, Grejsdal st.
 K. A. Jensen, Årslev st.
 Lars P. Jensen, Silkeborg.
 Mads Peter Jensen, Skælskør.
 Mogens Jensen, Lille Værløse.
 N. K. Jensen, Herning.
 Oscar Jensen, Malmø.
 S. A. Jensen, Oddesund.
 S. Lund Jensen, Nakskov.
 Sigfred Jensen, Gedsted.
 Svend Jensen, Kastrop.
 Sv. Aa. Jensen, Himmelev.
 Søren Jensen, Vejen.
 Søren M. Jensen, Kolding.
 Tage Jensen, Marstal.
 Th. Jensen, Brønderslev.
 Thomas Jensen, Musse pr. Herritslev.
 Thorvald Jensen, Stige, Fyn.
 Tonny Jensen, København.
 Vagn Jensen, Nybo, Billund.

Aage Jensen, Ballerup.
 Aage H. Jensen, Borup Sj.
 Poul Jepsen, Odense.
 C. V. Jernert, København.
 A. Jespersen & Søn, København.
 K. Bjerregård Jessen, Sønderborg.
 Vilmar Joensen, København.
 Arnold Johansen, København.
 Chr. Johansen, København.
 Einar Johansen, København.
 Ole Nørskov Johansen, Svendborg.
 Per B. Johansen, København.
 Mogens Jul, Roskilde.
 Flemming Juul, Risø pr. Roskilde.
 Max Jänichen, Halseby mark pr.
     Korsør.
 Willy Jønsson, Nordborg.
 Børge Jørgensen, Mundelstrup.
 Carl Th. Jørgensen, Holte.
 Christian Richard Jørgensen,
     Charlottenlund.
 Eigil Jørgensen, København.
 Erland Jørgensen, Rødovre.
 Gurli og Ejgill Jørgensen,
     København.
 Jørgen Jørgensen, Lejre.
 Peder Bang Jørgensen, Hjelmmerup,
     Verninge.
 Peter Jørgensen, Århus.
 Rich. Jørgensen, København.
 Rich. Lykke Jørgensen, Skælskør.
 Stig Jørgensen, Århus.
 Aage Jørgensen, København.
 Lauge R. Kallestrup, København.
 Ib John Kelland, København.
 Viggo Kilde, Ballerup.
 Ebbe Kjeldgård, Søborg.
 Kristian Kjeldsen, Brønderslev.
 C. A. Kjærsgaard-Rasmussen,
     Pallisbjerg pr. Ulfborg.
 Ewald Kjølbro, Klaksvig, Færøerne.
 Fr. Knudsen, Holte.
 Hans Schmidt Knudsen, Spøttrup.
 Henry Knudsen, Nordborg, Als.
 Jørgen Knudsen, København.
 Peder Knudsen, København.
 Søren Knudsen, Holstebro.
 Aage Knudsen, Odder.
 E. Koch, København.
 H. H. Koch, København.
 Hal og Bodil Koch, København.
 Ib Koch-Olsen, Roskilde.
 Willy Koertz, Holstebro.
 Koge- og Smørrebrødsjomfruernes
     Fagforening, København.
 Ib Kolbjørn, København.
 Knud Korst, Klampenborg.
 Jens Otto Krag, København.
 A. Thyregod Kristensen, Esbjerg.
 Evald Kristensen, Ålborg.
 H. Kromann Kristensen, Charlotten-
     lund.
 K. J. Kristensen, Gentofte.
 Kaj Kristensen, Fruens Bøge.
 Niels Kristensen, København.
 Peter Kristensen, Ålborg.
 Sigvald Kristensen, Wien.
 Thorkil Kristensen, Birkerød.
 Alfred Kristiansen, Farum.
 Bent Kristiansen, Søborg.
 Bjørn Kristiansen, Måløv.
 Kristrup socialdemokratiske Forening.
 Bjørn Krogh, Hellerup.
 Mads Kromann, Sønderho, Fanø.
 J. Kronika, Bad Honnef/Rhein.
 Poul Kryger, Virum.
 L. H. Kümmel, Esbjerg.
 Carlo Køhler, Århus.
 Kai Kølvig, København.
 Lager- og Pakhusarbejdernes Forbund.
 Landsforeningen Frie Børnehaver og
     Fritidshjem.
 Landsorganisationen i Danmark, De
     samvirkende Fagforbund.

Gunnar Lange, Bromma.
 Aase og Halvard Lange, Oslo.
 Per Langhoff, Gentofte.
 Hermod Lannung, København.
 René Laraignow, Hellerup.
 Anker Larsen, Løgstør.
 Arne Larsen, Korsør.
 Chr. Larsen, V. Ulslev.
 Dan Larsen, Gentofte.
 Einar Larsen, Herlev.
 Erik Mejlgaard Larsen, Østby.
 Helge Larsen, Nykøbing F.
 J. Elkjær Larsen, København.
 Jenny Larsen, København.
 Johannes Larsen, Haderslev.
 Jørgen Larsen, Løgumkloster.
 Knud Larsen, Rødding.
 L. P. Larsen, Måløv.
 P. C. Larsen, Solbjerg, Østj.
 P. Hvidtfeldt Larsen, Korsør.
 Robert Larsen, Gudhjem.
 Sigfred Larsen, Thurø.
 Werner Larsen, Maribo.
 Wiggo Larsen, København.
 Hans Larsen-Bjerre, Rønne.
 Aksel Lassen, København.
 Preben Lassen, Ballerup.
 M. Lassen-Nielsen, Rungsted Kyst.
 C. Lauridsen, Skanderborg.
 Carl Lauritzen, Århus.
 A. Kjær Laursen, Sparkær.
 Johannes Laursen, New York.
 Palle Laursen, Virum.
 Oluf Lauth, Hou st.
 Flemming Leicht, Nebraska.
 Kai Lemberg, Klampenborg.
 Erik Leuning, København.
 Mogens Lichtenberg, København.
 Lise Lind, København.
 Paul Lind, Lyngby.
 K. Lind-Nielsen, Virum.
 Elly Lindberg, Virum.
 Kai Lindberg, København.
 Niels Lindberg, Virum.
 Helmuth Lindegaard, København.
 Ib Lindén, København.
 Hans Lindhard, København.
 Ove Lissner, Gentofte.
 Dotty Lund, Charlottenlund.
 Reinhard Lund, København.
 Teodor Lund, Kongerslev.
 A. Lund-Sørensen, Brøndbyøster.
 Lunde socialdemokratiske Forening.
 O. A. Lundin, København.
 Bjarne Lücking, Næstved.
 Carl B. Løw, Grenå.
 Adolf Madsen, Udbyhøj, Dalbyover.
 Børge Madsen, Sakskøbing.
 Holger Madsen, Rødding, Sdrj.
 Marius Madsen, København.
 P. Madsen, København.
 P. M. Madsen, Fruens Bøge.
 V. Vinge Madsen, Århus.
 Woldhardt Madsen, Skive.
 Louis le Maire, København.
 P. E. Malmstrøm, København.
 G. Marott, Korsør.
 Th. Mathiasen, Nibe.
 Peter Hansen Mathiesen, København.
 Niels Matthiasen, København.
 Poul Meyer, Risskov.
 Alb. Michelsen, Hellerup.
 Jul. Mikkelsen, Frederikssund.
 Kaj Kramer Mikkelsen, Lyngby.
 Leo Friis Mikkelsen, Hvidovre.
 Thorvald Mikkelsen, Abyhøj.
 Gunnar Viby Mogensen, København.
 Harald Mogensen, København.
 J. C. Tom Mogensen, Hornslet.
 Louis Mogensen, København.
 Mogens Mogensen, Møldrup.
 Victor Mogensen, Himmelev.
 Olaf Mohr, Charlottenlund.
 Per Monsen, Oslo.

Einer Mortensen, Holbæk.
 Jørgen Mortensen, København.
 P. Mortensen, Barrit.
 Peter Mortensen, København.
 Erik Munch, København.
 David Munck, København.
 Niels Munck, København.
 Sigvard Munk, København.
 Ejvind Møller, Aabenraa.
 Iver Hornemann Møller, København.
 Jens Møller, Esbjerg.
 Kai Møller, Glesborg.
 Kristen Toftdahl Møller, Sønderborg.
 Kristian Møller, Holte.
 Orla Møller, Hasseris, Ålborg.
 Otto Mørch, Århus.
 Niels Mørk, Helsingør.
 Jacob Maarbjer, København.
 Dirk Nak, København.
 Páll Narvi, Søborg.
 B. Nellemann, Kolding.
 Alvar Nelson, Hasle, Århus.
 Christian Nicolaisen, Broager.
 Axel Nielsen, Holte.
 Axel Nielsen, København.
 Aage Nielsen, København.
 Aage Nielsen, Skellerup pr. Ullerslev.
 Chr. Nielsen, Fredericia.
 Chr. Nielsen, Hjembæk pr. Jyderup.
 Chr. E. A. Nielsen, København.
 Dankvart Nielsen, Boeslunde.
 Eduard C. Nielsen, Oxbøl.
 Edv. Nielsen, København.
 Ejner Nielsen, Kaltved pr. Eskebjerg.
 Emma Nielsen, Nibe.
 Erik Toxværd Nielsen, Herlev.
 Hans Nielsen, Ålborg.
 Harry Nielsen, Rungsted Kyst.
 Helge Nielsen, København.
 Henry Nielsen, Bellinge.
 Henry Nielsen, Mou.
 Holger Nielsen, Brovst.
 Ingo Nielsen, Glostrup.
 J. Chr. Nielsen, Kastrup.
 Johs. Nielsen, Genève.
 K. Axel Nielsen, Hadsund.
 Kaj Børge Nielsen, Viborg.
 Knud Nielsen, Rønnebæk, Næstved.
 Kristian Nielsen, Fangel.
 Lars Nielsen, Korsør.
 Leo Nielsen, København.
 Niels Nielsen, Viby J.
 Niels-Aage Nielsen, Ålborg.
 Otto Nielsen, København.
 Palle Svennevig Nielsen, Århus.
 Peter Nielsen, Nørresundby.
 Preben Nielsen, Århus.
 Rich. Nielsen, Særslev pr. Jullerup.
 Sophus Nielsen, København.
 Svend T. Nielsen, Nykøbing M.
 Sv. Aa. Nielsen, Århus.
 Søren Nielsen, Skjold, Sejet.
 Paul Nilsson, Holstebro.
 Erik Ninn-Hansen, Charlottenlund.
 Fr. V. Noll, København.
 Børge Nordhav, København.
 Henning Normann, Holte.
 Helge Nørgård, Virum.
 Ivar Nørgaard, Esbjerg.
 Peder Nørgaard, København.
 Chr. Oldager, København.
 P. Olesen, Haderslev.
 Søren Olesen, København.
 Bjørn og Inge Olsen, Washington.
 Erling Olsen, København.
 Ernst Ingemann Olsen, Brøndbyøster.
 John Olsen, København.
 K. E. Olsen, Sandal, Fredericia.
 Lars M. Olsen, København.
 Laurits Olsen, Brørup.
 Viggo Olsen, Tåstrup.
 Viggo Adelsten Olsen, Åbyhøj.
 Aksel Olsson, København.
 Børge Oløe, København.

Mogens Pagh, Hellerup.
 Jørgen Paldam, København.
 E. Pallesen, Herlev.
 J. J. Paulsen, Tønder.
 Vagn Paulsen, Nibe.
 Dagny Pedersen, København.
 Eli Pedersen, København.
 Erling Pedersen, Søborg.
 Gustav Pedersen, København.
 H. P. Pedersen, Glasgow.
 Harald Pedersen, Birkerød.
 Helga Pedersen, København.
 Johs. Pedersen, Hurup, Thy.
 Kaj Pedersen, Søborg.
 Kristian Pedersen, Englerup.
 Martin Pedersen, Øsløs.
 Ole Pedersen, Wien.
 Oluf Pedersen, København.
 Oluf Pedersen, Vejle.
 Orla Pedersen, København.
 Osvald Pedersen, København.
 Ove Chr. Pedersen, Hjallesø.
 Robert Pedersen, Herning.
 Sv. O. Pedersen, Nr. Ørslev pr. Ege-
 bjerg F.
 Viggo Pedersen, Vettterslev Ømark.
 Preben Pehrson, København.
 A. C. Petersen, Nyborg.
 Adler Petersen, København.
 Aksel Petersen, Bastrup skov,
 Vamdrup.
 Axel Petersen, Viby Sj.
 Carl Petersen, Langebæk, Skovhuse.
 Carl Petersen, Aagerup, Roskilde.
 Carl Erik Petersen, Århus.
 Carl Thorup Petersen, Lyngby.
 Carlo Petersen, København.
 Edv. Petersen, Lyngby.
 Harald Petersen, Sdr. Omme.
 Ole Petersen, København.
 T. Engelund Petersen, Paris.
 Grethe og Kjeld Philip, Rungsted.

Hans Pihl, Neksø.
 Kaarlo Pitsinki, Helsingfors.
 Johannes Pjengård, Saxkøbing.
 Poul Plate, Klampenborg.
 Karen og Gert Poulsen, Lyngby.
 Kristian Poulsen, Birkerød.
 Vagn Præstholm, Silkeborg.
 R. C. Paabøl, København.
 Herluf Påske, København.
 Preben Ramsbøll, Hjørring.
 A. Rasmussen, Vinderup.
 Aug. Rasmussen, Benløse pr. Ringsted.
 Carl Rasmussen, Lyngby.
 Helge Frede Rasmussen, Agge pr.
 Vestervig, Thy.
 Jens Rasmussen, Pårup pr. Villestoftø.
 Kaj Rasmussen, Fruens Bøge.
 Karl Max Rasmussen, København.
 Martin Rasmussen, Barup, Karise.
 Mille og Niels P. Rasmussen, Århus.
 Olga Rasmussen, København.
 P. A. Rasmussen, Dagnæs pr. Horsens.
 P. Nørregaard Rasmussen, Virum.
 Rud. Rasmussen, Varde.
 S. P. Rasmussen, Abildhøj, Skårup F.
 Vald. Rasmussen, Assens.
 Vilh. Rasmussen, Søborg.
 Peter Ravn, Kolding.
 Poul Ravn, Randers.
 Erik Reeh, København.
 Eigil Reimers, Kolding.
 Emil Retoft, Frederikssund.
 Ove B. Riis, Århus.
 Hans Rishøj, Århus.
 Edvard Ole Rogren, København.
 M. J. Rosenberg, København.
 Roskilde Højskole.
 Palle Rossen, Århus.
 Jack Rothmann-Christensen,
 København.
 Børge Rønlev, Søborg.
 Karmark Rønsted, København.

Henning Sally, Pjedsted.
 Erik Sauerberg, København.
 Otto Scharff, Lille Værløse.
 Knud Erik Schiønning, København.
 Børge Schmidt, København.
 Carl Schmidt, Nyborg.
 Erik Ib Schmidt, Klampenborg.
 Poul Schmidt, Varde.
 Eluf Schrøder-Christensen, Ålborg.
 Rudy Schrøder, København.
 Werner Schwartzlose, Korsør.
 Herman Schäfer, København.
 Peter Seemholt, Brande.
 Jacob Sehested-Grove, Holstebro.
 Josef Simon, Rødovre.
 Kai Simonsen, København.
 Arne Skaug, Oslo.
 Louis J. Watt Skovstrøm, Næsby, F.
 B. Skrydstrup, Gråsten.
 Karl Skytte, København.
 Tage Sloth, Hurup, Thy.
 S. B. Smith, Nyborg.
 Socialdemokratisk Forening, Frederiksberg 1. kreds.
 Socialdemokratisk Forening for Nyborg og Omegn.
 Socialdemokratisk Forening, Vigerslev F.
 Socialdemokratisk kredsorganisation, Middelfart-kredsen.
 Johs. Sperling, København.
 Mogens Staffe, Brøndbyerne.
 Viggo Starcke, København.
 K. K. Steincke, København.
 T. E. Stenersen, Århus.
 Knud Stenshøj, Brabrand.
 Poul Stochholm, Virum.
 Jens Struck, Havnbjerg.
 Kaare Svalastoga, Nærum.
 A. Sunekær, Lille Værløse.
 Viggo Svane, København.
 P. P. Sveistrup, Lyngby.
 Knud Erik Svendsen, Nærum.
 Harry Svensson, Herlev.
 Arvid Sveum, København.
 Poul Søgaard, Odense.
 Bent Sørensen, Hundested.
 Carl Sørensen, Skuldelev, Krogstrup.
 Chr. Sørensen, Hvidovre.
 E. Houmann Sørensen, Århus.
 Georg Sørensen, Århus.
 H. P. Sørensen, København.
 Haakon Sørensen, København.
 Jørgen Sørensen, København.
 Karl O. Barsøe Sørensen, Skive.
 Kjeld Arne Sørensen, København.
 Marius Aakjær Sørensen, Århus.
 Niels Sørensen, Hjerting.
 Ole Bjødstrup Sørensen, Silkeborg.
 Peter Sørensen, Nibe.
 Robert Sørensen, København.
 Robert Sørensen, Århus.
 Skovlund Sørensen, Nibe.
 Svend Rehling Sørensen, Randers.
 Søren Sørensen, Rødovre.
 Vagn Sørensen, Århus.
 Verner Sørensen, Randers.
 Willy Sørensen, Vejle.
 Peder Tabor, København.
 Leif Tang, Hjortekær pr. Lyngby.
 Paul Tange, Frederikssund.
 Vainö Tanner, Helsingfors.
 Bernhard Tastesen, Kolding.
 Jens Tastesen, Skodborg.
 Fr. W. Teichert, Søgård pr. Kliplev.
 Telefonstandens afdeling 2, København.
 Th. Thelin, Haslev.
 Agnes Thomsen, København.
 Asta Thomsen, Nørresundby.
 Jens Ingv. Thomsen, Styding pr. Hammelev.
 Johs. Thisgaard Thomsen, København.

Johs. Thorborg, Gentofte.
Vagn Thorborg, København.
Holger Thorsager, Løgstrup.
Gerhard Thorsen, Lille Værløse.
Egon Thygesen, Sdr. Kirkeby pr.
Egebjerg.
Niels Thygesen, København.
Preben Thøgersen, Sønderho, Fanø.
Sven Tillge-Rasmussen, København.
Tobaksarbejderforbundet i Danmark.
Tobaksarbejderforbundet afd. „Enigheden“, København.
B. G. Toft-Nielsen, Virum.
Leo Toldsted, Gladsaxe.
Svend-Aage Toldsted, Bagsværd.
Finn Torjussen, Hørsholm.
S. Trolborg, Søllested.
Træindustriarbejderforbundet.

Knud Tønnesen, Kastrup.
Gunnar Ulbæk, København.
Östen Undèn, Stockholm.
Sigfred Vang, København.
Yngvé Verwohlt, København.
Chr. Vinten, Charlottenlund.
Agnete Vøhtz, København.
Kjeld Wiene, København.
Wm. Willumsen, Roskilde.
Erik Wingsøe, København.
C. M. Wright, Helsingør.
Nonny Wright, Helsingør.
Jakob Zaar, Nibe.
Martin Øksnebjerg, København.
C. F. Øllgaard, Bagsværd.
F. Ørsted, København.
Aaby socialdemokratiske Forening.
Holger Aagerup, København.

